

E drejta për jetën

*Një udhëzues
për zbatimin e Nenit 2
të Konventës Evropiane
për të Drejtat e Njeriut*

Douwe Korff

Manualet e të drejtave të njeriut, Nr.8

Manualet e botuara tashmë në serinë e “Manualeve të të drejtave të njeriut”

Manuali Nr.1: E drejta për respektimin e jetës private dhe familjare. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 8 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (2001)

Manuali Nr.2: Liria e Shprehjes. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 10 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (2001)

Manuali Nr.3: E drejta për një proces të drejtë gjyqësor. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 6 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (2001)

Manuali Nr.4: E drejta e pronës. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 1 të Protokollit Nr.1 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (2001)

Manuali Nr.5: E drejta për lirinë dhe sigurinë e personit. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 5 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (2002)

Udhëzuesi Nr.6: Ndalimi i torturës. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 3 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Udhëzuesi Nr.7: Detyrimet Pozitive. Udhëzues për përdorimin e Konventës Evropiane të Drejtave të Njeriut

Udhëzuesi Nr.8: E Drejta për jetën. Një udhëzues për zbatimin e Nenit 2 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Udhëzuesi Nr.9: Liria e Mendimit, ndërgjegjes dhe besimit. Udhëzues për implementimin e Nenit 9 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (po përgatitet)

Drejtoria e Përgjithshme e të Drejtave të Njeriut
Këshilli i Evropës
F-67075 Strasbourg Cedex
©Këshilli i Evropës, 2006
Botimi i parë, Nëntor 2006
Shtypur në Belgjikë
Pripress: cprstudio.com

Douwe Korff është profesor i të Drejtës Ndërkombëtare në Universitetin Metropolitan të Londrës, Mbretëria e Bashkuar. Ai ka përfaqësuar aplikuesit në çështjet e McCann, Caraher, Kelly dhe Shanaghan kundër Mbretërisë së bashkuar. Opinonet e shprehura në këtë botim janë ato të autorit dhe nuk përfshijnë përgjegjësinë e Këshillit të Evropës. Ato nuk duhet të konsiderohen se iu bëjnë ndonjë interpretim zyrtar në rastin e instrumenteve ligjorë të përmendura në to, të tillë që ti bëjë të detyrueshme këto instrumente për qeveritë e shteteve anëtare, organet statutoare të Këshillit të Evropës apo për ndonjë organ tjetër të krijuar në bazë të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut.

Përmbajtja

Hyrje	5
Neni 2	7
Natyra, fillimi dhe fundi i jetës	9
Një e drejtë për të jetuar?	11
Aborti dhe e drejta për jetën	11
A ekziston një të drejtë për të vdekur?	17
Vetëvraska, ndihma në vetëvrasje dhe eutanazia	17
Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit	25
Mbrojtja e së drejtës për jetën “me ligj”	28
Analiza e përputhshmërisë me kushtet substantive të Nenit 2	31
Nevoja për të kryer një hetim ex post facto: “gjymtyra procedurale” e Nenit 2	44
Vdekjet e personave që ndodhen nën masën e arrestit	46
Rastet e vrasjeve të pazgjdhura dhe akuzat për bashkëpunim në to “Zhdukjet e personave”	57

Përdorimi i forcës vdekjeprurëse në konfliktet ndërkombëtare të armatosura

Detyrimi për të mbrojtur jetën në rrethana të tjera

Mbrojtja kundrejt rreziqeve mjedisore që janë kërcënuese për jetën

Mbrojtja e individëve ndaj dhunës vdekjeprurëse të shkaktuar nga të tjerët

Parandalimi i vetëvrasjeve nga të burgosurit

Mbrojtja kundrejt ndërhyrjes së dënueshme mjekësore

Ekstradimi, përjashtimi dhe dëbimi

Dënimi me vdekje

Neni 2 dhe Protokollin 6 dhe 13: shfuqizimi i dënimit me vdekje

Dënimi me vdekje dhe ekstradimi

Neni 2 i Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut

E Drejta për Jetën

1. E drejta e çdo njeriu për jetën mbrohet me ligj. Askujt nuk mund t'i privohet qëllimisht jeta, me përjashtim të rastit, kur zbatohet një vendim me vdekje i dhënë nga një gjykatë, kur krimi ndëshkohet me këtë dënim nga ligji.

2. Jeta nuk konsiderohet e privuar në kundërshtim me këtë nen në rastet kur ky privim vjen nga përdorimi i forcës, i bërë absolutisht i domosdoshëm:

- a. në mbrojtje të çdo personi nga dhuna e paligjshme;
- b. për të kryer një arrestim të ligjshëm ose për të penguar arratisjen e një personi të cilit i është hequr liria ligjërisht;
- c. për të kundërshtuar, në përputhje me ligjin, një trazirë ose kryengritje.

Hyrje

Ky Manual trajton të drejtën për jetën siç garantohet nga Neni 2 i Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut (KEDNJ ose “Konventa”) dhe nga jurisprudencë e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. (“Gjykata”) në bazë të këtij neni. Megjithatë, Konventa duhet të shqyrtohet si një e tërë dhe të drejtat në Konventë nuk funksionojnë të veçuara. Nga ana tjetër, disa koncepte bazë dhe përjasje – si koncepti i “së drejtës” dhe testet e “synimit legjitim”, “dobishmërisë”, “proporcionalitetit”, “jo-arbitraritetit” dhe “ekuilibrit të drejtë – funksionojnë si fibra të kuqe nëpërmjet fabrikës së prodhimit të Konventës dhe të drejtave të ndryshme në Konventë. Ekzistojnë gjithashtu lidhje specifike midis neneve specifike – për shembull, në respektimin e së drejtës për jetën, ka lidhje midis Nenit 2(1) dhe Protokolleve Nr. 6 dhe 13 në lidhje me dënimin me vdekje dhe midis Nenit 2(2) dhe Nenit 15 të Konventës përsa i përket “vdekjeve që shkaktohen nga aktet e paligjshme gjatë luftës”. Çështjet në lidhje me një problem gjithashtu trajtohen nga një sërë nenesh – ashtu si do të vihet re në lidhje me abortin dhe vetëvrasjen në veçanti – dhe në raste të tilla përjasja e Gjykatës mund të kuptohet vetëm duke iu referuar vendimeve të saj për të gjitha nenet e përfshira.

Hyrje

Është gjithashtu i rëndësishëm fakti që Konventa zakonisht nuk imponon kushte të rrepta për Shtetet, por ajo vendos disa standarde minimale duku u lejuar Shteteve një nivel lirie vlerësimi, një “hapësirë vlerësimi”, për mënyrën se si do të përmbushen këto standarde. Qëllimi i kësaj lirie vlerësimi, i kësaj hapësire, varet nga lloji i së drejtës, nga lloji i çështjeve dhe rëndësia e interesave që duhen mbrojtur dhe nga ekzistenca apo mungesa e një kompromisi evropian apo më të gjerë për çështjen në fjalë. Një kompromis i tillë mund të nxirret nga praktika e një Shteti (nëpërmjet një studimi krahasues të ligjeve dhe praktikave të Shteteve Anëtare të Këshillit të Evropës) apo nga standardet ndërkombëtare të parashtruara në traktatet e tjera (si për shembull Konventa Oviedo për të Drejtat e Njeriut dhe Biomjekësinë), apo nga rezolutat e adoptuara nga Komiteti i Ministrave ose Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës, apo organet e Kombeve të Bashkuara.

Në përmbledhjen e jurisprudencës së Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (dhe sipas rastit, të Komisionit Evropian për të Drejtat e Njeriut, të shfuqizuar nga Protokollin i 11-të i Konventës) në lidhje me Nenin 2, do të përmenden shpesh çështje të përgjithshme

kur të trajtohen të drejta të ndryshme si brenda, edhe jashtë Konventës (si për shembull standardet evropiane apo të Kombeve të Bashkuara), siç është pasqyruar në këtë jurisprudencë.

Ky manual synon veçanërisht gjyqtarët dhe specialistët e tjerë ligjorë, si prokurorët dhe avokatët që praktikojnë profesionin e tyre. Ata duhet të kuptojnë Konventën dhe jurisprudencën e Gjykatës, në veçanti aty ku Konventa është formalisht pjesë e sistemeve të tyre të brendshme ligjore – si në rastin e shumicës së Shteteve Anëtare të Këshillit të Evropës. Në fakt, ligjërisht Konventa në shumë vende evropiane ka përparësi ndaj së drejtave të tyre vendase. Kështu, është thelbësore që këta profesionistë ligjorë të njihen në detaj me kërkesat e Konventës. Më specifikisht, merret shkas nga përparësia

e Konventës që interpretimi i Konventës nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut të respektohet nga gjykatat kombëtare në këto vende. Vendimet e Gjykatës nuk kanë thjesht karakter këshillimor, por kanë vlerë për Shtetin e akuzuar vetëm në një çështje të caktuar. Në të vërtetë, në Shtetet Anëtare të Këshillit të Evropës, e drejta vendase e të cilave apo jurisprudenca e të cilave e shpall përparësinë e së drejtës ndërkombëtare në përgjithësi dhe/ose të legjislationit të së drejtës ndërkombëtare apo të Konventës në veçanti, gjykatat vendase duhet të përmbushin në jurisprudencën e tyre interpretimet e Konventës nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Shpresohet se me anë të këtij manuali, së bashku me manualet e tjera që janë botuar tashmë, do të jepet ndihma e duhur për të vënë sa më sipër në veprim.

Neni 2

E drejta e parë substantive e shpallur nga Konventa është e drejta për jetën, e parashtruar në Nenin 2 në termat e mëposhtëm:

Neni 2 E Drejta për Jetën

1. E drejta e çdo njeriu për jetën mbrohet me ligj. Askujt nuk mund t'i privohet qëllimisht jeta, me përjashtim të rastit, kur zbatohet një vendim me vdekje i dhënë nga një gjykatë, kur krimi ndëshkohet me këtë dënim nga ligji.

2. Jeta nuk konsiderohet e privuar në kundërshtim me këtë nen në rastet kur ky privim vjen nga përdorimi i forcës, i bërë absolutisht i domosdoshëm:

- në mbrojtje të çdo personi nga dhuna e paligjshme;
- për të kryer një arrestim të ligjshëm ose për të penguar arratisjen e një personi të cilit i është hequr liria ligjërisht;
- për të kundërshtuar, në përputhje me ligjin, një trazirë ose kryengritje.

E drejta për jetën renditet e para sepse është e drejta e njeriut më themelore nga të gjitha: nëse ndokush do të privohet arbitrarisht nga e drejta e tij për jetën, të gjitha të drejtat e tjera bëhen joreale. Natyra themelore e kësaj të drejte është e qartë edhe nga fakti se nuk është e “derogueshme”: nuk mund të mohohet edhe në “kohe lufte apo emergjence tjetër publike që është kërcënuese për jetën e kombit” – megjithëse, si është diskutuar më vonë, “vdekjet që shkaktohen nga aktet e paligjshme të luftës” nuk përbëjnë shkelje të së drejtës për jetën ((Neni 15(2)). Ashtu si e përcaktoi Gjykata në vendimin e Dhomës së Madhe në çështjen e McCann dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar:

Neni 2 renditet si një nga dispozitat më themelore në Konventë – në fakt një dispozitë e tillë që në kohë lufte nuk pranon derogime në bazë të Nenit 15. Së bashku me Nenin 3 të Konventës [ndalimi i torturës], ajo mishëron një nga vlerat bazë të shoqërive demokratike që përbëjnë Këshillin e Evropës.¹

Për këtë arsye, Gjykata u shpreh, “*dispozitat e tij duhet të interpretohet rreptësisht*.”²

Fjalja e dytë e Nenit 2(1) trajton dënimin me vdekje që gjithashtu do të diskutohet veçmas në poshtë, duke iu referuar Protokolleve Gjashtë dhe Trembëdhjetë të Konventës që shfuqizojnë këtë dënim në kohë paqeje (Protokolli 6), apo në të gjitha rrethanat (Protokolli 13) për ato Shtete Palë që i kanë nënshkruar.

¹ Vendimi në McCann dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar, vendimi i Dhomës së Madhe, 5 shtator 1995, para. 147, me referencë Soering kundër Mbretërisë së Bashkuar, vendimi i 7 korrikut 1989, para 88.

² Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 147.

Përveç sa më sipër, Neni 2 përmban dy elementë thelbësorë që pasqyrohen në dy paragrafët e tij: një detyrim të përgjithshëm për të mbrojtur të drejtën për jetën “me ligj” (paragrafi 1) dhe ndalimin e privimit të jetës që rrethohet nga një listë përjashtimesh (paragrafi 2). Kjo është e ngjashme me strukturën e Nenit 8 deri 11 të Konventës. Ashtu si u shpjegua në Manualet për të Drejtat e Njeriut Nr.1 dhe 2 në lidhje me Nenet 8 dhe 10 përkatësisht, Komisioni Evropian dhe Gjykata e të Drejtave të Njeriut kanë nxjerrë disa koncepte të rëndësishme dhe analiza nga kjo strukturë. Këto janë gjithashtu të rëndësishme në kontekstin e Nenit 2, megjithëse ka disa ndryshime që kryesisht forcojnë të drejtën dhe kufizojnë përjashtimet.

Specifikisht, Nenet 8 deri 11 parashtrajnë se kufizimet për të drejtat që ato garantojnë duhet të parashikohen “me ligj”, por në bazë të Nenit 2 vetë kjo e drejtë duhet “të mbrohet me ligj”. Kjo i jep edhe më shumë peshë kësaj të drejte: Ndërsa Shteteve në përgjithësi nuk u kërkohet të përfshijnë Konventën në legjislacionet e tyre vendase,³ në lidhje me të drejtën për jetën, ato ende duhet të kenë ligje në fuqi që në kontekste të ndryshme të mbrojnë këtë të drejtë në atë shkallë dhe në mënyrë të tillë që të reflektojnë në mënyrë të konsiderueshme standardet e Konventës së Nenit 2.⁴

Këtu, koncepti i “së drejtës” për më tepër duhet të interpretohet në të njëjtën mënyrë si ato të neneve të tjera (si në Konventë në

³ James dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar, vendimi i 21 shkurtit 1986, para. 84; Holy Monasteries kundër Greqisë, vendimi i 9 dhjetorit 1994, para. 90.

⁴ Diskutimi mbi të drejtën vendase në vendimin e Dhomës së Madhe tek McCann, paragrafët. 151 – 155.

përgjithësi), pasi kërkojnë rregulla që të jenë të aksesueshme dhe të sakta deri në njëfarë mase dhe të parashikueshme në zbatimin e tyre.⁵ Kjo sjell sugjerime për shembull, për rregullat mbi përdorimin e forcës vdekjeprurëse në zbatimin e ligjit, siç do të diskutohet më vonë. Përsa i përket paragrafit të dytë, Neni 2 lejon përjashtime në të drejtën për jetën vetëm kur kjo gjë është “absolutisht e domosdoshme” për një nga qëllimet e parashtruara në nënparagrafet (2)(a) – (c). Përsëri kjo nënkupton një analizim më të rreptë, sesa ato të dispozitave të Konventës që lejojnë kufizime mbi të drejtat, kur kjo është thjesht e “domosdoshme në një shoqëri demokratike” për “synimet legjitime” të renditura në to. Ashtu siç e interpretoi Gjykata në çështjen McCann:

Në lidhje me përdorimin e termit “absolutisht e domosdoshme”, Neni 2, paragrafi 2 tregon se duhet përdorur një analizim më i rreptë dhe më bindës në lidhje me domosdoshmërinë, në krahasim me atë që është zakonisht e zbatueshme kur përcaktohet nëse veprimi i kryer nga një Shtet është “i domosdoshëm në një shoqëri demokratike” në bazë të paragrafit 2 të Neneve 8 deri 11 të Konventës. Në veçanti, forca e përdorur duhet të jetë rreptësisht në proporcion me përmbushjen e synimeve të parashtruara në nënparagrafet 2 (a), (b) dhe (c) të Nenit 2. Në lidhje me përdorimin e termit “absolutisht e domosdoshme”, Neni 2, paragrafi 2 tregon se duhet përdorur një analizë më e rreptë dhe më bindëse në

⁵ Sunday Times kundër Mbretërisë së Bashkuar (I), vendimi i 29 marsit 1979, para. 49, përsëritur në shumë çështje që atëherë.

lidhje me domosdoshmërinë në krahasim me atë që është zakonisht e zbatueshme, kur përcaktohet nëse veprimi i kryer nga një Shtet është “i domosdoshëm në një shoqëri demokratike” në bazë të paragrafit 2 të Neneve 8 deri 11 të Konventës. Në veçanti, forca e përdorur duhet të jetë rreptësisht në proporcion me përmbushjen e synimeve të parashtruara në nënparagrafet 2 (a), (b) dhe (c) të Nenit 2.⁶

Së fundmi, Gjykata konstatoi se Neni 2 vendos një “detyrim pozitiv” ndaj Shteteve për të hetuar mbi vdekjet që mund të jenë hasur në shkelje të këtij neni. Ky kusht procedural u deklarua fillimisht në çështjen McCann, në lidhje me vrasjet e kryera nga agjentët të Shtetit në termat e mëposhtëm:

Gjykata kufizohet për të vërejtur se, ashtu si edhe Komisioni, një ndalim i përgjithshëm ligjor i vrasjes arbitrare nga agjentët e Shtetit do të ishte joefektiv në praktikë, nëse nuk do të ekzistonte asnjë procedurë për rishqyrtimin e ligjshmërisë së përdorimit të forcës vdekjeprurëse nga autoritetet e Shtetit. Detyrimi për të mbrojtur të drejtën për jetën nën këtë dispozitë interpretohet së bashku me detyrimin e përgjithshëm të Shtetit në bazë të Nenit 1 të Konventës për t'i “siguruar çdokujt që ndodhet në juridiksionin e tij të drejtat dhe liritë e përcaktuara në Konventë”, dhe kërkon duke sugjeruar se duhet të ketë ndonjë formë hetimi efektiv zyrtar kur vriten

⁶ Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 149.

individë si rezultat i përdorimit të forcës nga, midis jërash, agjentët e Shtetit.⁷

Natyra, fillimi dhe fundi i jetës

Neni 2 mbron “të drejtën e çdokujt për “jetën”. “Jeta” në këtë kontekst nënkupton jetën njerëzore: as e drejta për jetën e kafshëve, as e drejta për ekzistencën e “personave juridike” nuk mbulohen nga ky koncept. Kafshët nuk janë “persona” dhe kështu nuk përfshihen në konceptin e “çdokujt” (*fr. Toute personne*), pra nuk mbrohen fare nga Konventa. “Personat juridike”, si për shembull, kompanitë që janë “persona” mund të mbështeten tek Konventa në disa aspekte, për shembull, në respektimin e së drejtës për pronën⁸ dhe të së drejtës për një proces të rregullt gjyqësor në përcaktimin e të drejtave të tyre civile dhe detyrimeve.⁹ E drejta për lirinë e shprehjes mund të kërkohet nga kompanitë e gazetave dhe botuesit, etj.,¹⁰ e drejta për lirinë e tubimit nga shoqatat,¹¹ dhe e drejta për lirinë e fesë nga

⁷ Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 161.

⁸ Për shembull, *Stran Greek Refineries dhe Stratis Andreadis kundër Greqisë*, vendimi i 9 dhjetorit 1994. vëreni se Neni 1 i Protokollit të Parë i jep shprehimisht “cililitdo personi fizik apo juridik” të drejtën për të gëzuar në mënyrë paqësore pronat e tij; kjo është e vetmja dispozitë në Konventë dhe në protokollin e saj shtesë që e parashikon këtë gjë.

⁹ Për shembull, *Stran Greek Refineries dhe Stratis Andreadis kundër Greqisë* (shih shënimin e mësipërm); *Tre Traktörer Aktiebolag kundër Suedisë*, vendimi i 7 korrikut 1989.

¹⁰ Për shembull, *Observer dhe Guardian kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 26 nëntorit 1991; *Sunday Times kundër Mbretërisë së Bashkuar (II)*, vendimi i 26 nëntorit 1991; *Groppera Radio AG dhe të Tjerë kundër Zvicrës*, vendimi i 28 marsit 1990; *Informationsverein Lentia kundër Austrisë*, vendimi i 24 nëntorit 1993.

¹¹ Për shembull, *VATAN (Partia Demokratike Popullore) kundër Rusisë*, Kërkesa Nr. 47978/99, Vendimi mbi Pranuëshmërinë i 21 marsit 2002.

organizatat fetare.¹² Por asnjëra prej tyre nuk përmban “jetën” në kuptimin e Nenit 2.

Konventa nga ana tjetër nuk e qartëson se çfarë është “jeta”, ose kur dhe ku fillon apo mbaron mbrojtja e Nenit 2 të Konventës. Ne fakt, në mungesë të një kompromisi evropian (apo mbarë botëror) ligjor apo shkencor në lidhje me çështjen, Komisioni, gjatë kohës kur ende ekzistonte, dhe madje edhe Gjykata tani, nuk ka vullnetin për të vendosur standarde të sakta në këtë kuadër. Siç e përcaktoi edhe Gjykata në çështjen e Vo kundër Francës (që diskutohet më tej nën titullin e mëposhtëm):

... çështja se kur fillon e drejta për jetën i përket hapësirës së vlerësimit që Gjykata zakonisht konsideron se, Shtetet duhet të gëzojnë në këtë sferë, pavarësisht nga interpretimi i Konventës, një “*instrument jetik që duhet të interpretohet në dritën e kushteve të ditëve të sotme*” (...). Arsyet për këtë përfundim së pari janë se çështja për një mbrojtje të tillë nuk është zgjidhur brenda shumicës së vetë Shteteve Kontraktuese, veçanërisht në Francë, e cila është bërë subjekt debati dhe së dyti, se nuk ka një kompromis evropian mbi përkufizimin shkencor dhe ligjor të fillimit të jetës. ...

Duke marrë parasysh sa më sipër, Gjykata është e bindur se asnjë nga këto janë të pranueshme, dhe madje as nuk ka mundësi, përse i përket kësaj çështjeje, që të jepet një përgjigje në mënyrë abstrakte

12 *Pastori X dhe Kisha e Shentologjisë kundër Suedisë*, Kërkesa Nr. 7805/77, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 5 majit 1979 (ka kthyer në të kundërtën një vendim të hershëm: *Kisha e X kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 3798/68, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 17 dhjetorit 1968).

mbi pyetjen nëse fëmija i palindur është person për qëllime të Nenit 2 të Konventës (“*personne*” në tekstin në gjuhën frënge).¹³

Në vend që të impononin një standard uniform, Komisioni dhe Gjykata në vijim kanë vlerësuar dhe po vazhdojnë të vlerësojnë çështjet në lidhje me fillimin e jetës vetëm për ato dytësore, duke trajtuar çështjet një nga një, ndërsa u lënë liri të konsiderueshme Shteteve për të rregulluar vetë problemet në fjalë, përse kohë që ata i trajtojnë ato në mënyrën e duhur, në veçanti duke i dhënë peshën e duhur interesave të ndryshme që janë në rrezik dhe duke i dhënë ekuilibrin e duhur atyre interesave. Kjo mund të vihet re nga jurisprudenca e organeve të Konventës në lidhje me ndërprerjen e induktuar të shtatzanisë (*abortus provocatus*; që këtej e tutje do të quhet thjesht “abort”), eutanazinë dhe ndihmën në vetëvrasje.

13 *Vo kundër Francës*, vendim i 8 korrikut 2004, paragrafët 82 dhe 85. Në këtë vendim, Gjykata i referohet gjerësisht Konventës Oviedo për të Drejtët e Njeriut dhe Biomedicinës, Protokollit të saj Shtesë mbi Ndalimin e Klonimit të Qenieve Njerëzore dhe Projekt Protokollit të saj Shtesë mbi punën kërkimore në biomedicinë (paragrafët 35 – 39), në lidhje me mendimin për aspektet etike të punës kërkimore duke përfshirë përdorimin e embrionit njerëzor, miratuar në 1998 nga Grupi Evropian për Etikën në Shkencë dhe në Teknologjitë e Reja i BE-së (para. 40), dhe në lidhje me të drejtën e krahasuar (para. 41), dhe i referohet për këtë në pjesën e cituar më sipër (shih paragrafët 82 – 85). Ashtu si thekson Gjykata, kjo e fundit e përmendur më sipër dhe protokollat përkatëse duket qartë se nuk e përkufizojnë konceptin e “qenies njerëzore” (para. 84).

Një e drejtë për të jetuar? Aborti dhe e drejta për jetën

Kërkuesit në rastet në lidhje me abortin nuk kanë vënë në përdorim vetëm Nenin 2, por edhe Nenin 8 që mbron “jetën private dhe familjare”, Nenin 6, që garanton midis të tjerash “aksesin në gjykatë” në përcaktimin e “të drejtave civile dhe detyrimeve” të një personi edhe në lidhje me shpërndarjen e informacionit mbi abortin, dhe Nenin 10, në lidhje me lirinë e shprehjes. Megjithatë diskutimi në këtë manual do të përqendrohet në argumentet në lidhje me Nenin 2, është e rëndësishme të vërehen disa nga argumentet e tjera gjithashtu, pasi ato janë të ndërlidhura ngushtë me njëra tjetrën dhe sepse organet e Konventës me raste kanë bërë komente në lidhje me Nenin 2 për çështjet që kanë pasur lidhje të drejtpërdrejtë me ato nene të tjera. Kështu, në një çështje të hershme, Brüggemann dhe Scheuten kundër Gjermanisë, kërkuesja argumentonte se ajo kishte të drejtën e vetme për të vendosur nëse do t’i nënshtrohet abortit në bazë të Nenit 8 të Konventës që garanton të drejtën për respektimin e “jetës private”. Megjithatë, Komisioni u shpreh se:

Neni 8 § 1 nuk mund të interpretohet se nënkupton që shtatzania dhe ndërprerja e saj janë, në parim, vetëm çështje të jetës private të nënës¹⁴ -kur hodhi poshtë shqyrtimin e çështjes në atë rast në bazë të Nenit 2. Megjithatë, në çështje të mëvonshme, ai në fakt i ka shqyrtuar ato në bazë të këtij neni.

14 *Brüggemann dhe Scheuten kundër Gjermanisë*, Kërkesa nr. 6959/75, Raporti i Komisionit i 12 korrikut 1977.

Në çështjen e X kundër Mbretërisë së Bashkuar,¹⁵ Komisioni vërejti se Neni 2 i Konventës nuk e përmend abortin. Në veçanti, ai nuk e përfshin abortin në listën e veprave që rendit në paragrafin e dytë të cilat “*nuk konsiderohen se bien në kundërshtim me këtë nen*”. Sipas Komisionit, kjo nënkuptonte që kishte vetëm tre mundësi: ose që Neni 2 nuk mbulon fare fetusin e palindur; ose që njeh të drejtën për jetën të fetusit me disa kufizime të nënkuptuara; apo që i jep të drejtë absolute për jetën fetusit.

Komisioni hapur përjashtoi interpretimin e fundit, sepse nuk lejonte që të merrej në konsideratë ndonjë rrezik që mund të lindë për jetën e nënës: se “*do të nënkuptojë që ‘jeta e palindur’ e fetusit do të konsiderohet se është e një vlere më të lartë sesa jeta e gruas shtatzënë*”.¹⁶ Ky nuk mund të jetë interpretimi i duhur i Nenit 2 në lidhje me abortin, sepse jo vetëm gati të gjitha Palët Kontraktuese të Konventës e lejonin abortin kur ai ishte i nevojshëm për të shpëtuar jetën e nënës, edhe që nga viti 1950, kur u hartua Konventa, por në të njëjtën kohë kishte pasur nëse mund të thuhet “*një tendencë drejt liberalizimit të mëtejshëm [të abortit]*”.¹⁷

Në fakt, në një çështje të hershme, Komisioni tentoi drejt interpretimit të parë. Ai diskutoi për kufizimet mbi të drejtën për jetën në përmbajtje të fjalisë së dytë të paragrafit të parë të Nenit 2, si dhe në paragrafin e dytë të atij neni dhe konstatoi se:

15 *X kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 8416/79, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 13 majit 1980.

16 Vendimi tek *X kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 19.

17 Vendimi tek *X kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 20.

Të gjitha kufizimet e mësipërme, nga natyra e tyre, kanë të bëjnë me persona që kanë lindur tashmë dhe që nuk gjejnë zbatim për fetusin.

Kështu, si përdorimi i përgjithshëm i termit “çdokush” (“*toute personne*”) në Konventë, edhe konteksti në të cilin përdoret ky term në Nenin 2, tentojnë të mbështesin pikëpamjen se ai nuk e përfshin fëmijën e palindur.¹⁸

Megjithatë, në një çështje të mëvonshme, H. Kundër Norvegjisë, Komisioni pak a shumë shkoi më tej në drejtim të zgjedhjes së dytë duke “mos përfshirë” se “*në rrethana të caktuara*” fetusi mund të gëzojë “*një mbrojtje të caktuar në bazë të Nenit 2, fjalë e parë*” pavarësisht nga “*divergjencat e konsiderueshme të pikëpamjeve*” në Shtetet Kontraktuese për të parë deri në çfarë shkalle Neni 2 e mbron jetën e palindur.¹⁹

Komisioni bazoi përfundimin e tij rreth kësaj divergjence specifike në lidhje me jurisprudencën e Gjykatave Kushtetuese Austriake dhe Gjermane dhe të Gjykatës së Lartë Norvegjeze mbi çështjen. Gjykata Kushtetuese Austriake vendosi në 1974 se Neni 2 i Konventës (që zbatohet drejtpërdrejtë në Austri) nuk mbulonte jetën e palindur, ndërsa Gjykata Kushtetuese Gjermane konstatoi në 1975 se fjalë “çdokush” në frazën “çdokush ka të drejtën për jetën” në dispozitën korresponduese në të Drejtën Bazë Gjermane (pararendëse e Kushtetutës së Gjermanisë së ri-bashkuar) i referohej

¹⁸ Kërkesa Nr. 8416/79, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 13 majit 1980.

¹⁹ *H. kundër Norvegjisë*, Kërkesa nr. 17004/90, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 19 majit 1992. referencat për çështje të tjera janë hequr.

“çdo qenieje njerëzore që jeton” – dhe se e drejta në këtë mënyrë shtrihet në fakt edhe për qeniet njerëzore të palindura (që jetojnë). Gjykata e Lartë Norvegjeze ishte më pragmatike. Siç u perifrazua në H. Kundër Norvegjisë, ajo vendosi në 1979 se:

... ligjet mbi abortin duhen që domosdoshmërisht të bazohen në një kompromis midis respektimit për jetën e palindur dhe mendimeve të tjera thelbësore e të vlefshme. Ky kompromis ka çuar që legjislatori të lejojë abortin e vendosur nga personi vetë në bazë të rrethanave të përcaktuara nga Akti Norvegjez për Ndërprerjen e Shtatzanisë i vitit 1978.

Është e qartë se një pajtim i mendimeve të ndryshme mund të japë shkas për probleme etike dhe qartësisht gjithashtu do të ketë disa mosmarrëveshje rreth sistemit të përfshirë në Akt. Reagimet ndaj Aktit tregojnë se shumë...e konsiderojnë atë si një sulm ndaj parimeve qendrore etike. Por është gjithashtu e vërtetë se të tjerë – edhe nga pikëpamja etike – e konsiderojnë Aktin se ka shmangur një situatë të papranueshme ligjore.

Nuk përbën problem për gjykatat që të vendosin nëse zgjidhja e një problemi të vështirë legjislativ që zgjodhi legjislatori kur adoptoi Aktin për Ndërprerjen e Shtatzanisë të vitit 1978 është më e mira. Në këtë pikë, do të ketë mendime të ndryshme si ndërmjet gjyqtarëve, ashtu edhe ndërmjet anëtarëve të tjerë të shoqërisë. Pajtimi i interesave konfliktuale që kërkon ligji mbi abortin është detyra e ligjvënësit dhe përgjegjësia e tij. Kompetencat e ligjvënësit ushtrohen nga Populli nëpërmjet Parlamentit Norvegjez. Shumica

në parlament, që miratoi Aktin për Ndërprerjen e Shtatzanisë në 1978 e që kishte mandatin nga Populli pas fushatës zgjedhore në të cilën problemi i abortit ishte bërë përsëri çështja kryesore, vendosi gjithashtu që të mos merrte iniciativa kundrejt çdo amendamenti statutor. Është e qartë se gjykatat duhet të respektojnë zgjidhjen e zgjedhur nga ligjvënësi.

Komisioni i ka shqyrtuar mjaft nga afër dispozitat specifike të Aktit Norvegjez të Ndërprerjes së Shtatzanisë të vitit 1978 duke vërejtur se ka lejuar vetëm “abortin e vendosur nga personi” brenda 12 javëve të para ta shtatzanisë; aborti midis 12 dhe 18 javëve lejohej me autorizim nga dy doktorë nëse shtatzënia, lindja apo kujdesi për fëmijën mund të vërë fëmijën në një situatë të vështirë për jetën; dhe ndërprerja e shtatzanisë pas javës së 18-të lejohej vetëm nëse do të kishte arsye veçanërisht të rënda për të ndërmarrë një hap të tillë, dhe asnjëherë nëse do të kishte arsye për të prezumuar se fetusi është i mundur për tu hequr. Gruaja në çështjen në fjalë kishte marrë autorizim për ndërprerje në javën e 14-të. Duke dëgjuar pikëpamjet e Gjykatës së Lartë Norvegjeze, Komisioni nxori konkluzionin si më poshtë:

Ashtu si e tregon edhe kjo çështje, ekzistojnë mendime të ndryshme përse i përket faktit nëse një autorizim i tillë krijon një ekuilibër të drejtë midis nevojës legjitime për të mbrojtur fetusin dhe interesave legjitime të gruas në fjalë. Megjithatë, duke marrë në konsideratë sa më sipër në lidhje me legjislacionin norvegjez, kërkesat për ndërprerjen e shtatzanisë, si dhe rrethanat specifike të kësaj çështjeje, Komisioni nuk konstaton se Shteti i paditur ka shkuar përtej lirisë së tij të vlerësimit, që Komisioni e konsideron se e ka në këtë fushë

të ndjeshme siç është aborti. Përkatesisht, ai konstatoi se ankesa e kërkesit në bazë të Nenit 2 të Konventës është haptazi e pabazë brenda kuptimit të Nenit 27, para.2 i Konventës.

Disa vite më vonë, Komisioni shqyrtoi një çështje, Reeve kundër Mbretërisë së Bashkuar,²⁰ në të cilën nëna e një fëmije 2 vjeçar që kishte lindur me defekte të rënda kongjenitale (*spina bifida* dhe *hidrocefalus*) që në fakt duhet të ishin konstatuar, por që nuk u konstatuan nga doktorët që e trajtuan atë gjatë shtatzanisë, u ankua në emër të fëmijës së saj se fëmijës i ishte ndaluar të ndiqte një hap kundër autoritetit shëndetësor ku punonin këta doktorë për “jetë të gabuar”. Nëna pretendonte në emër të fëmijës (ky i fundit ishte formalisht kërkuar) se ishte shkelur Konventa dhe më specifikisht, e drejta e fëmijës për “akses në gjykatë” në bazë të Nenit 6 të Konventës, dhe se Shteti nuk kishte lejuar pretendimin për dëmet e shkaktuara ndaj fëmijës në bazë të asaj që lejohej që fëmija të lindte në rrethana në të cilat nëna e saj do të kishte pasur mundësi të abortonte, nëse vetëm do të kishte qenë në zotërim të fakteve të plota. Gjithsesi, nëna mund të ngrinte pretendime për dëme ndaj të ardhurave, shpenzimeve për përkujdesin e fëmijës, etj., që do të kishin qenë si rezultat i trajtimit të fëmijës me aftësi të kufizuara. Komisioni vendosi se kufizimi për “aksesin në gjykatë” ndiqte synimin e ruajtjes së të drejtës për jetën dhe i përkiste hapësirës së vlerësimit të Shtetit. Ai e konsideroi kufizimin “*proporcional në mënyrë të arsyeshme pasi pretendimet shtrohen për cilindo akt të gabuar që kontribuon në paaftësinë e fëmijës dhe përse akti i gabuar ndikon tek prindërit, ky veprim shtrohet edhe për dëmet që*

²⁰ *Reeve kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 24844/94, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 30 nëntorit 1994.

*mund t'u jenë shkaktuar dhe kompensimin e marrë për shpenzimet e përkujdesit.*²¹

Duke qenë se në këtë çështje dhe në të gjitha çështjet e ngjashme Komisioni kishte konstatuar se kërkesa ishte “shprehimisht e pabazuar” dhe rrjedhimisht e papranueshme, Gjykata nuk e trajtoi çështjen e abortit drejtpërdrejtë deri pas shfuqizimit të Komisionit në vitin 1998.²² Vetëm në vitin 2002 në çështjen Boso kundër Italisë, Gjykata në fakt më në fund dha vendimin për një çështje që kishte drejtpërdrejtë lidhje me abortin. Ashtu si në çështjen e trajtuar nga Komisioni të H.kundër Norvegjisë, kjo çështje kishte të bënte me një grua që kishte bërë një abort kundër dëshirës së babait të mundshëm (në çështjen Boso, bashkëshorti i saj), por që ishte në përputhje me të drejtën përkatëse vendase, Ligji Nr. 194 i vitit 1978. Në lidhje me çështjet në lidhje me Nenin 2, Gjykata pohoi përqasjen e Komisionit në H.kundër Norvegjisë në termat e mëposhtëm:

Gjykata konsideron se nuk i kërkohet të përcaktojë nëse fetusi mund të kualifikohet për mbrojtje nën fjalinë e parë të Nenit 2, si u interpretua më sipër. Edhe duke supozuar se në rrethanat e caktuara fetusi mund të konsiderohet se ka të drejta që mbrohen nga Neni 2 i Konventës, Gjykata vëren se në këtë çështje, megjithëse kërkuesi nuk deklaroi numrin e javëve që kishin kaluar përpara abortit apo motivet e sakta mbi të cilat ishte kryer, duket nga provat se shtatzënia

²¹ Idem

²² Gjykata e kishte prekur këtë çështje tërthorazi në një çështje që kishte të bënte me ndalimin në Irlandë të shpërndarjes së informacionit për lehtësirat në lidhje me abortin në vende të tjera. Në atë rast, Gjykata u shpreh se qëllimi i shprehur i ndalimit dhe mbrojtja e së drejtës për jetën e një të palinduri ishte “synim legjitim” për qëllimin e Nenit 10, por shprehimisht refuzoi të përcaktojë “nëse e drejta për abort garantohej në bazë të Konventës, apo nëse fetusi përfshihet nga e drejta për jetën, siç parashikohet në Nenin 2”: Open Door Counselling Ltd. and Dublin Well Woman Centre Ltd. Dhe të Tjerë kundër Irlandës, vendimi i 29 tetorit 1992, para. 66.

e gruas së tij ishte ndërprerë në përputhje me pjesën 5 të Ligjit nr. 194 të vitit 1978.

Në këtë kuadër, Gjykata vëren se legjislacioni përkatës italian autorizon abortin brenda dymbëdhjetë javëve të një shtatzanie nëse ekziston një rrezik për shëndetin fizik dhe mendor të gruas. Përtej këtij kuadri, aborti mund të kryhet vetëm kur vazhdimi i shtatzanisë apo lindja e fëmijës do të vënë në rrezik jetën e gruas, ose kur është përcaktuar se fëmija do të lindë në kushte të rënda të tilla sa të rrezikojnë shëndetin fizik ose mendor të gruas. Aty vijohet se aborti mund të kryhet për të mbrojtur shëndetin e gruas.

Sipas mendimit të Gjykatës, dispozita të tilla vendosin një ekuilibër të barabartë midis nga njëra anë, nevojës për të siguruar mbrojtjen e fetusit dhe, nga ana tjetër, interesat e gruas. Duke pasur parasysh kushtet e kërkuara për ndërprerjen e shtatzanisë dhe për rrethanat specifike të çështjes, Gjykata nuk konstaton se Shteti i paditur ka shkuar përtej hapësirë së tij të veprimit në një fushë të tillë delikate (shih H. kundër Norvegjisë, nr. 17004/90, Vendimi i Komisionit i 19 majit 1992, DR 73, f. 155).²³

Në këtë çështje kërkuesja ishte një grua që kishte qenë shtatzanë, e cila kishte si qëllim të çonte deri në fund shtatzaninë e saj, për të cilën mendohej se fëmija do të lindte normal, apo të paktën me shëndet të mirë. Megjithatë, në një vizitë në spital atë e morën për një grua tjetër, me emër të ngjashëm dhe i vunë një spirale në uterus që shkaktoi derdhjen e lëngut amniotik, dhe si rezultat i kësaj,

²³ Boso kundër Italisë, Vendimi për Pranueshmërinë nr. 50490/99, Vendimi për Pranueshmërinë i 5 shtatorit 2002.

ajo iu nënshtrua një aborti terapeutik që çoi në vdekjen e fetusit. Znj. Vo pretendoi se doktorët kishin vepruar pa kujdes dhe se ata duhet të ndiqeshin ligjërisht me akuzën e vrasjes të paqëllimshme. Megjithatë, Gjykata Franceze e Kasacionit vendosi se, duke qenë se e drejta penale duhet interpretuar rreptësisht, fetusi nuk mund të ishte viktimë e vrasjes të paqëllimshme. Pyetja kryesore që u ngrit nga kërkuesi ishte nëse mungesa e një ankimi efektiv penal brenda sistemit ligjor francez për të ndëshkuar shkatërrimin e paqëllimshëm të fetusit përbën një paaftësi nga ana e Shtetit për të mbrojtur me ligj të drejtën për jetën brenda kuptimit të Nenit 2 të Konventës.²⁴

Për t'u përgjigjur kësaj pyetjeje, Gjykata bëri një përmbledhje të precedentit të Komisionit në X.kundër Mbretërisë së Bashkuar dhe H.kundër Norvegjisë, dhe të vendimit në Boso, dhe përfundoi se:

Ajo vijon nga këndvështrimi i precedentit se në rrethanat e shqyrtuara deri atëherë nga institucionet e Konventës – d.m.th., në ligjet e ndryshme mbi abortin – fëmija i palindur nuk konsiderohet si “person” që mbrohet drejtpërdrejtë nga Neni 2 i Konventës dhe se nëse fëmija i palindur ka në fakt një të “drejtë” për “jetën”, ajo kufizohet në mënyrë të nënkuptuar nga të drejtat dhe interesat e nënës. Institucionet e Konventës megjithatë ndaluan mundësinë që në rrethanat e caktuara garancitë të shtriheshin deri tek fëmija i palindur. Kjo duket se është konsideruar nga Komisioni kur shqyrtoi se “Neni 8 § 1 nuk mund të interpretohet që nënkupton se shtatzënia dhe ndërprerja e saj në parim janë çështje që i përkasin jetës private të nënës” (shih Brüggeman dhe Scheuten, të cituar më

²⁴

Shih vendimin tek Vo, para. 74.

sipër, § 61) dhe nga Gjykata në vendimin e sipërpërmendur tek Boso. Është gjithashtu e qartë nga një shqyrtim i këtyre çështjeve se ato janë përcaktuar duke peshuar të drejta dhe liri të ndryshme që ndonjëherë janë konfliktuale të pretenduara nga një grua, një nënë apo një baba në lidhje me njëra tjetrën, apo vis-à-vis një fëmije të palindur.²⁵

Më vonë në vendim Gjykata trajtoi çështjen “nëse mbrojtja ligjore që i sigurohet kërkuesit nga Franca në lidhje me humbjen e fëmijës së palindur që ajo mbart përmbush kushtet procedurale në përbërje të Nenit 2 të Konventës.” Gjykata konstatoi se:

Detyrimet pozitive [të imponuara nga Neni 2] i kërkojnë Shteteve të bëjnë rregullime që i detyrojnë spitalet, qoftë private apo publike, të adoptojnë masat e duhura për mbrojtjen e jetës së pacientëve. Ata kërkojnë gjithashtu krijimin e një sistemi gjyqësor të pavarur e efektiv në mënyrë që të përcaktohet shkaku i vdekjes së pacientëve që janë nën kujdesin e personelit mjekësor, qoftë në sektorin publik, qoftë në atë privat, e të japin llogari personat përgjegjës.²⁶

Siç u vu re kërkuesi argumentoi se përtej këtij shqyrtimi, vetëm një ankim penal do të bënte të mundur përmbushjen e kushteve të Nenit 2 të Konventës. Megjithatë, Gjykata tha se në rastet e vrasjeve të paqëllimshme, kjo gjë nuk kërkohet domosdoshmërisht. Në sferën e pakujdesisë mjekësore, ankimet civile apo administrative

²⁵ Vendimi tek Vo, para. 80.

²⁶ Vendimi tek Vo, para. 89, duke iu referuar vendimeve Powell- dhe Calvelli dhe Ciglio të trajtuara më vonë në pjesën për “mbrojtjen kundrejt ndërhyrjes së dënueshme mjekësore”.

dhe kërkesat për kompensime si dhe masat disiplinore do të mund të ishin të mjaftueshme.²⁷ Mundësi të tilla janë vënë në dispozicion të kërkuarit. Përkatesisht, Gjykata përfundoi se:

... edhe nëse supozojmë se Neni 2 ishte i zbatueshëm në këtë çështje (...), nuk ka pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës.²⁸

Sa më sipër tregon se, përveç thelbit të Nenit 2, Gjykata është e interesuar edhe për procedurat që ekzistojnë në një Shtet të dhënë për të siguruar që e drejta të mbrohet në mënyrë efektive: ligji nuk duhet të verë vetëm një “ekuilibër të drejtë” në aspektin abstrakt, por ata që ndikohen drejtpërdrejtë nga çështja, duhet të kenë akses për një proces për të analizuar këtë gjë. Ky nocion i “aspektit procedural” të Nenit 2 u zhvillua për herë të parë në çështjet në lidhje me përdorimin e forcës, siç diskutohet më vonë. Këtu, nëse duhet vërejtur se Gjykata zbaton tani qartësisht këtë kërkesë më gjerësisht, kjo duhet parë në lidhje edhe me çështjet që kanë të bëjnë me abortin. Ndërkohë, është e qartë se në precedentin e kohëve të fundit, jetës së palindur i jepet një masë mbrojtjeje në bazë të Konventës, megjithëse në këtë kuadër i jepet shumë liri dhe hapësirë vlerësimi Shteteve Palë të Konventës.

²⁷ Shih vendimin tek Vo, para. 90, me referencë në çështje të tjera.

²⁸ Vendimi tek Vo, para. 95.

A ekziston një të drejtë për të vdekur? Vetëvrasja, ndihma në vetëvrasje dhe eutanazia

Siç u vërejt më sipër, Neni 2 i Konventës kërkon që “e drejta për jetën” e çdokujt të “mbrohet me ligj”. Përveç dënimit me vdekje, ai përmban vetëm rrethana të kufizuara, në të cilat një person privohet nga kjo e drejtë; asnjë nga sa më sipër nuk ka lidhje me vetëvrasjen apo eutanazinë.

Kjo gjë ngre një sërë pyetjesh të vështira të cilat edhe mbivendosen me njëra tjetrën. Së pari: kur përfundon jeta – dhe rrjedhimisht e drejta për të mbrojtur jetën me ligj? Së dyti: është e pranueshme që të sigurohet përkujdesi mjekësor qetësues për një personi në prag të vdekjes apo që është në gjendje terminale, edhe nëse trajtimi si efekt anësor mund të kontribuojë në shkurtimi e jetës së pacientit? Dhe a duhet konsultuar pacienti për këtë gjë? Së treti, a mund apo a duhet që Shteti të “mbrojë” të drejtën për jetën edhe të një personi që nuk dëshiron të jetojë më, duke dalë pra në kundërshtim me vullnetin e atij personi? A kanë individët në bazë të Konventës jo vetëm një të drejtë për jetën, dhe për të jetuar – por edhe një të drejtë për të vdekur ashtu siç e vendosin dhe kur e vendosin vetë? Dhe së katërti, a mund të lejojë Shteti dhënien fund të jetës me qëllim që ti jepet fund vuajtjeve, edhe nëse personi në fjalë nuk mund të shprehë vullnetin e tij në këtë rast?

Ndoshta çuditërisht grupi i parë, i dytë dhe i katërt i pyetjeve (ende)

nuk i janë parashtruar Komisionit apo Gjykatës – por precedenti mbi abortin që u diskutua më sipër, dhe në lidhje me pyetjen e tretë, jep në fakt disa të dhëna mbi përfaqesën e mundshme të Gjykatës.

Pyetja e parë mund të lindë në veçanti p.sh., në një çështje në të cilën autoritetet në një Shtet Anëtar të Këshillit të Evropës kishin vendosur të hiqnin prizën e aparatit që mbante në jetë një person në një moment të caktuar kur e konsideruan se personi që mbahej në jetë nga aparati nuk jetonte më, por që u kundërshtua nga të afërmit. Megjithatë, përse i përket fillimit të jetës, nuk ekziston një kompromis evropian, apo më gjerë, ose shkencor mbi faktin se kur është momenti i duhur – përveç ndoshta kur vdekja nuk është një moment, por një proces që sugjeron se shkencërisht, dhe rrjedhimisht, argumentohet edhe ligjërisht, e pamundur për të dhënë një përgjigje të saktë ndaj kësaj pyetjeje. Nëse precedenti mbi abortin do të hasej në këtë kuadër, Gjykata, për shkak të kësaj mungese të kompromisit, do t’ia lërë kryesisht Shteteve përgjigjen ndaj kësaj pyetjeje – ashtu si dhe pyetjen se kur konsiderohet se fillon jeta.

Në praktikë, në Shtetet Anëtare, pyetja tenton të jetë në lidhje me faktin nëse aparatet që mbajnë në jetë pacientët mund të fiken edhe përpara se personi të konsiderohet si “klinikisht i vdekur” (kurdo që mund të ndodhë) me qëllim që të mos shtohet pa arsye procesi i vdekjes.²⁹ Pyetja që lind në bazë të Konventës në çështje të tilla është

²⁹ Një shembull i tillë është një çështje e paraqitur në Gjykatën e Lartë të Anglisë në gusht 2005, në të cilën shumica e ekspertëve mjekësorë argumentuan në favor të heqjes së aparatit që mbante në jetë një pacient, Z.A, por të afërmit, të mbështetur nga një doktor, argumentuan kundër kësaj. Gjyqtari, Z. Justice Kirkwood u shpreh kundër të afërmeve duke u bazuar në faktin se “*Është në interesin [i Z. A.] më të mirë të tij që*

nëse ligji në një Shtet Anëtar që lejon fikjen e aparatit që mban në jetë pacientët mbron ende në mënyrën e duhur të drejtën për jetën të personit në fjalë. Megjithatë, edhe në këto kushte, kjo pyetje nuk është hasur në jurisprudencën e Gjykatës. Në dritën e precedentit për kërkesat në lidhje me ndihmën e dhënë për vetëvrasje që diskutohet më poshtë, ka të ngjarë që Gjykata, nëse, dhe kur përballet me këtë çështje, do t'i lërë një hapësirë të gjerë vlerësimi Shteteve.

Pyetja ka lidhje të ngushtë dhe në fakt hedh dritë mbi pyetjen e dytë: nëse është e lejueshme që të jepet trajtim analgjezik për një person në gjendje terminale apo që po vdes dhe nëse ky trajtim ka efekte anësore të përshpejtitimit të vdekjes së pacientit. Për këtë çështje, Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës rekomandon se Shtetet Anëtare duhet:

Të sigurojnë që, përveç kur pacienti zgjedh ndryshe, një person me gjendje terminale apo që është duke vdekur, të marrë përkujdes të duhur për qetësimin e dhimbjeve dhe analgjezik, edhe nëse ky trajtim si efekt anësor mund të kontribuojë në shkurtime të jetës së individit (Rekomandimi 1418 (1999), paragrafi 9, në (a)(vii)).

Është e dukshme se Gjykatë në çështjen Prety që trajtohet më poshtë iu referua haptazi Rekomandimit 1418 (1999). Përsa i përket qartazi kompromisit të gjerë për këtë çështje dhe njohjen haptazi të lirisë së zgjedhjes për individin në këtë rekomandim dhe në praktikën

t'i lejohet një vdekje në paqe dhe e denjë. Duhet të bëhet çdo gjë për ta mbështetur atë në këtë sipërmarrje, duke përfshirë hidratimin dhe ushqimin, por nuk është në interesin e tij më të mirë që të vazhdojë e t'i nënshtrohet proceseve të dhimbshme dhe të padenja mjekësore që nuk bëjnë asgjë për të përmirësuar gjendjen e tij terminale.

shtetërore, Gjykata ka mundësitë pranojë që një përqasje e tillë nuk bie në kundërshtim me Konventën.

Pyetja e katërt – në lidhje me faktin nëse eutanazia mund të jetë në përputhje me Konventën edhe në mungesë të një shprehjeje të qartë të vullnetit të personit në fjalë – gjithashtu nuk është përcaktuar nga organet e Konventës. Këtu gjithashtu ka në fakt deri diku një motiv më të qartë në kuptimin që këto “vrasje të mëshirshme” duket qartë se konsiderohen si të pranueshme në Rekomandimin 1418 (1999), dhe në faktin që asnjë Shtet Anëtar i Këshillit të Evropës nuk lejon ndërprerjen aktive të jetës (siç u kundërshtua me heqjen e aparatit që mbante në jetë pacientin si në çështjen e mësipërme të Z. A), përveç me kërkesën e vetë pacientit.³⁰ Për shkak të këtij kompromisi në dukje, dhe në bazë të theksit që i vë Gjykata “autonomisë personale”, siç u trajtua më sipër, është e mundur (madje edhe me probabilitet) që Gjykata, kur ndeshet më këtë pyetje, të krijojë përshtypjen se Shtetet që do ta lejojnë një gjë të tillë mund të mos

³⁰ Por vëreni se vija ndarëse midis heqjes “pasive” të aparatit që mban jetën e pacientit dhe eutanazisë “aktive” nuk është e qartë. Shih për shembull çështjen e Mbretërisë së Bashkuar të *Re J*, të përmendur në vendimin tek *Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar*, në paragrafin 18. Problemi i pëlqimit gjithashtu nuk është i qartësuar mirë. Gjatë adoptimit të Ligjit Holandez mbi Eutanazinë të vitit 2001, Parlamenti Holandez diskutoi nëse një deklaratë me shkrim e personit që kërkon eutanazi në rastin e një demenca senile (harresë) në vijim, mund të përbëjë motive për dhënien fund të jetës së atij personi kur ajo shfaqet, por kjo çështje nuk zgjidhet qartësisht në ligj. Kushti kryesor në bazë të ligjit (përveç përcaktimit të një “vuajtjeje të pashpresë dhe të padurueshme”) mbetet dhënia e lirë dhe e shprehur e pëlqimit nga ana e pacientit, bazuar në informacionin e detajuar dhënë pacientit në lidhje me gjendjen dhe këndvështrimin të tij apo të saj - që sugjeron se kjo nuk mund të përmbushet paraprakisht in abstracto. Nga ana tjetër, ligji lejon eutanazinë tek fëmijët midis moshës 12 dhe 16 vjeç me pëlqimin e fëmijës dhe prindit, nëse fëmija konsiderohet “i aftë për të bërë një vlerësim të arsyeshem të interesave të tij [apo të saj]”. (Neni 2(4) i Ligjit mbi Eutanazinë).

arrijnë të përmbushin detyrimin e tyre për të mbrojtur jetën – por shumë do të varet nga rrethanat e çështjes.

Të vetmet çështje në këtë fushë kanë pasur të bëjnë me grupin e tretë të pyetjeve: nëse një person që është i sëmurë rëndë fizikisht, por që gëzon shëndet të plotë mendërisht ka të drejtë të zgjedhë që të vdesë duke kryer më mirë vetëvrasje, sesa të vazhdojë të jetojë dhe nëse ndodh kështu, nëse ai person mund të kërkojë asistencë nga të tjerët për t'i dhënë fund jetës, apo nëse Shteti ka të drejtë apo detyrim për të ndërhyrë në parandalimin e sa më sipër.³¹ Gjykata ka shqyrtuar këto pyetje në periudha të ndryshme, në situata të ndryshme dhe duke iu referuar jo vetëm Neni 2, por edhe neneve të tjera të Konventës. Në veçanti i ka lidhur analizat e saj në lidhje me Nenet 2, 3 dhe 8 në mënyrë të tillë që të demonstrojë përqasjen e saj holistike ndaj të drejtave që mbrohen në Konventë.

Çështja e X kundër Gjermanisë e vitit 1984 kishte të bënte me një të burgosur që kishte bërë një grevë urie dhe më pas ishte ushqyer forcërisht nga autoritetet. X u ankua për këtë trajtim duke argumentuar se përbënte trajtim çnjerëzor dhe poshtëruar duke qenë në kundërshtim me Nenin 3 të Konventës. Megjithatë ai nuk argumentoi se në bazë të Konventës ai kishte të drejtën e tij për të zgjedhur për të vdekur duke e vrarë veten me anë të grevës së urisë. Komisioni e hodhi poshtë kërkesën në termat e mëposhtëm:

³¹ Një çështje në lidhje me një situatë ndryshe, Keenan kundër Mbretërisë së Bashkuar, në të cilën Shteti akuzohej se nuk kishte mbrojtur mjaftueshëm një person të sëmurë mendërisht nga vetëvrasja, trajtohet në pjesën mbi “parandalimi i vetëvrasjeve nga të burgosurit”.

Sipas mendimit të Komisionit ushqimi me zor i një personi përfshin në fakt elementë poshtëruar që në rrethana të caktuara mund të konsiderohen se ndalohen nga Neni 3 i Konventës. Megjithatë, në bazë të Konventës, Palët e Larta Kontraktuese kanë gjithashtu detyrimin për t'i siguruar çdokujt të drejtën për jetën siç parashtrohet në Nenin 2. Një detyrim i tillë në rrethana të caktuara duhet të nxisë ndërmarrjen e hapave pozitive nga ana e Palëve Kontraktuese, në veçanti masa aktive për të shpëtuar jetë kur autoritetet e kanë të burgosur e nën mbikëqyrjen e tyre personin në fjalë. Kur, si në rastin në fjalë, një person i burgosur bën një grevë urie, kjo pashmangshmërisht çon në konflikt midis së drejtës së personit për integritet fizik dhe detyrimin në bazë të Neni 2 të Palëve të Larta Kontraktuese – një konflikt që nuk zgjidhet vetëm me anë të Konventës. Komisioni rikujton se në bazë të së drejtës gjermane ky konflikt është zgjidhur në mënyrë të tillë që është e mundur që një person i burgosur të ushqehet me forcë nëse personi, për shkak të grevës së urisë, mund ti nënshtrohet dëmeve që mund ti mbesin përgjithmonë, dhe kështu ushqimi me forcë është madje detyruar nëse ekziston një rrezik i qartë për jetën e individit. Shqyrtimi i kushteve të mësipërme i lihet doktorit që ka në ngarkim personin, por vendimi aktual për të ushqyer me forcë mund të bëhet vetëm pasi të merret leja nga gjyqësori... Komisioni përshëndet faktin se autoritetet vepruan

vetëm në interesin më të mirë të kërkuesit kur zgjodhën midis respektimit të vullnetit të kërkuesit për të mos marrë ushqim të ndonjë lloji, dhe kështu nënkuptuan rrezikun që ai mund ti nënshtrohej dëmeve të përhershme në shëndetin e tij, madje edhe të vdiste, dhe marrjes së masave me qëllim sigurimin e mbijetesës së tij megjithëse një veprim i tillë mund të cenonte dinjitetin njerëzor të kërkuesit.³²

Është e dukshme se kërkuesi në këtë çështje ishte një i burgosur dhe ai nuk pretendoi një “të drejtë për të vdekur”. Të burgosurit ndodhen nën stres të vazhdueshëm për vetë faktin e mënyrës së izolimit të tyre, gjë që mund ti bëjë ata të tentojnë vetëvrasjen, edhe kur në raste normale nuk do e bënin një gjë të tillë, ndërsa autoritetet e Shtetit kanë detyrimin e veçantë që të kujdesen për ta (siç diskutohet më vonë duke iu referuar çështjes Keenan).³³

Dy nga çështjet më të fundit mund të merren si referencë në lidhje me pyetjen e përgjithshme rreth së “drejtës për të vdekur”, ato të Sanles Sanles kundër Spanjës dhe Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar. E para kishte lidhje me një burrë, Z. Sampedro, i cili kishte qenë tetraplegjik që nga mosha njëzet e pesë vjeçare, dhe që nga viti 1993, kur ishte rreth pesëdhjetë vjeç, ishte përpjekur të njihej nga gjykatat spanjolle pretendimi i tij për të drejtën për t'i dhënë fund jetës së tij me ndihmën e të tjerëve (duke përfshirë në veçanti doktorin e tij), pa ndërhyrje nga ana e Shtetit. Gjithsesi ai

32 *X kundër Gjermanisë*, Kërkesa Nr. 10565/83, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 9 majit 1984.

33 Shih shënimet 31, sipër.

vdiq përpara se procesi gjyqësor në Spanjë të përfundonte dhe e afërmya që caktoi ai që të ndiqte çështjen e tij, Znj. Sanles Sanles, u konsiderua nga gjykatat spanjolle dhe nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut se nuk kishte të drejtë të përfaqësonte çështjen, d.m.th., në seancën vijuese nuk do të konsiderohej si “viktima” e pretenduar e shkeljes së Konventës.³⁴

Pyetjet e ngritura në Sanles Sanles u sollën përpara Gjykatës në fakt në çështjen vijuese të Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar.³⁵ Çështja u soll përpara Gjykatës nga një grua e martuar 43 vjeçare, Znj. Dianne Pretty, e cila vuante nga një sëmundje që përkeqësohej dita ditës dhe e pashërueshme, sëmundja e neuronit motorik e që ishte në një fazë të avancuar. Megjithëse kryesisht ishte e paralizuar nga qafa e poshtë dhe me pamundësi deshifrimi në të folur, intelekti dhe aftësia për të marrë vendime nuk ishte e dëmtuar. E frikësuar dhe nën depresion nga vuajtjet dhe poshtërimet, ajo do të kishte duruar nëse sëmundja do të kishte ndjekur rrjedhën e saj, por duke qenë se nuk kishte mundësi të vriste veten, ajo donte që burri ta ndihmonte që ajo të bënte këtë gjë. Në Mbretërinë e Bashkuar, kryerja e vetëvrasjes nuk përbën vepër penale, por ndihma për të kryer dikush vetëvrasje përbën vepër penale në fakt (në bazë të Ligjit për Vetëvrasjen të vitit 1961). Megjithatë ndjekja mund të fillojë vetëm me pëlqimin e Drejtorit të Ndjekjeve Publike, një zyrtar i lartë gjyqësor që mund të ushtrojë lirinë e tij të veprimit në këtë çështje. Znj. Pretty pra kërkoi sigurimin nga ana e këtij Drejtori që nuk do të ndiqte penalisht bashkëshortin e saj nëse ai do ta ndihmonte që ajo të kryente vetëvrasje në përputhje me vullnetin e

34 *Sanles Sanles kundër Spanjës*, Vendimi për Pranueshmërinë i 20 tetorit 2000.

35 *Pretty kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 29 prillit 2002.

saj, por Drejtori e refuzoi këtë gjë. Gjykatat e Mbretërisë së Bashkuar mbështetën vendimin e Drejtorit për të mos dhënë pëlqimin në këtë sipërmarrje pasi analizuan në detaj precedentin e Komisionit Evropian dhe Gjykatës për të Drejtat e Njeriut. Znj. Pretty atëherë iu drejtua Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut.

Gjykata e pranoi çështjen dhe, përveç pritjes së pretendimeve nga kërkuesi dhe qeveria e paditur, lejoi edhe ndërhyrje nga palët e treta, nga *Voluntary Euthanasia Society* – Shoqata Vullnetare e Eutanazisë (një organizatë në Mbretërinë e Bashkuar që është në favor të eutanazisë vullnetare) dhe nga *Konferenca e Peshkopëve [Romak] Katolik të Anglisë dhe Uellsit*. Gjykata citoi edhe pjesë nga paragrafi 9 i Rekomandimit 1418 (1999) i Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës që është përmendur më parë, në të cilin Asambleja rekomandon:

... që Komiteti i Ministrave të nxisë Shtetet anëtare të Këshillit të Evropës që ata të respektojnë e të mbrojnë dinjitetin e personave në gjendje terminale, apo që janë duke vdekur në të gjitha rrethanat:

...

c. duke mbështetur ndalimin kundër marrjes së paqëllimshme të jetës së personave në gjendje terminale apo që janë duke vdekur, ndërsa:

i. njohja e së drejtës për jetën, veçanërisht në lidhje me personat në gjendje terminale apo që janë duke

vdekur, garantohet nga Shtetet anëtare në përputhje me Nenin 2 të Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut që thotë se “askujt nuk mund t'i privohet qëllimisht jeta”;

ii. pohimin se vullneti për ti dhënë fund jetës i një personi në gjendje terminale apo që është duke vdekur nuk përbën asnjëherë pretendim ligjor për të vdekur në duart e një personi tjetër;

iii. pohimin se vullneti për ti dhënë fund jetës i një personi në gjendje terminale apo që është duke vdekur në vetvete nuk mund të përbëjë një justifikim ligjor për të kryer akte që kanë si synim të shkaktojnë vdekje.³⁶

Gjykata u tregua mjaft e rreptë në lidhje me pretendimin se Neni 2 i Konventës duhet të interpretohet se i jep individëve një të drejtë për të kryer vetëvrasje. Ajo, duke iu referuar precedentit të mëparshëm në lidhje me çështje të ndryshme që hyjnë në veprimin e Nenit 2, vërejtë se, “në disa rrethana të përcaktuara qartë”, neni mund të imponojë një detyrim pozitiv tek autoritetet e Shtetit “për të marrë masa operative parandaluese për të mbrojtur një individ, jeta e të cilit është në rrezik”, dhe se kjo zbatohet edhe për “gjendjen e një të burgosuri me të meta mendore që shfaq shenja se përbën një rrezik

36 Vendimi tek *Pretty*, para. 24. Vëreni se një projekt rezolutë në vijim, bazuar në një raport nga Z. Dick Marty për “Asistencë ndaj pacientëve për t'i dhënë fund jetës” (PACE Doc. 104559 i shkurtit 2005), që (midis çështjeve të tjera), kërkonte të “parandalonte eutanazinë nga zhvillimi në një kuadër sekret për shkak të pasigurive ligjore apo normative të vjetra”, u amendua fort fillimisht dhe më pas u hodh poshtë nga Asambleja më 27 prill 2005.

për të kryer vetëvrasje” (siç trajtohet edhe më vonë). Megjithatë, ashtu siç vërejtë edhe Gjykata:

Në të gjitha çështjet e parashtruara në Gjykatë është vënë vazhdimisht theksi tek detyrimi i Shtetit për të mbrojtur jetën. Gjykata nuk është e bindur se “e drejta për jetën” që garantohet në Nenin 2 mund të interpretohet se përfshin një aspekt negativ. Ndërsa për shembull, në kontekstin e Nenit 11 të Konventës liria e mbledhjes konstatohet se përfshin jo vetëm të drejtën për tu mbledhur, por si një e drejtë korresponduese për të mos u mbledhur me forcë në një shoqatë, Gjykata vëzhgon se nocioni i një lirie nënkupton njëfarë mase zgjedhjeje përsa i përket ushtrimit të saj (...). Neni 2 i Konventës shprehet në terma të ndryshëm. Ai nuk trajton çështje që kanë të bëjnë me cilësinë e të jetuarit apo me atë që zgjedh një person të bëjë me jetën e tij apo të saj. Masa në të cilën këto aspekte konsiderohen se janë aq themelore për gjendjen njerëzore sa të kërkojnë mbrojtje nga ndërhyrja e Shtetit, ato mund të reflektohen në të drejtat e garantuara nga Nene të tjera të Konventës apo në instrumente të tjera ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. **Neni 2, pa ndryshuar gjuhën e shprehur, nuk mund të interpretohet se jep diametrikisht të drejtën e kundërt, përkatësisht të drejtën për të vdekur; ai as nuk mund të krijojë një të drejtë për vetëvendosje në kuptimin që i japin një individ të drejtën për të zgjedhur vdekjen dhe**

jo jetën.

Gjykata përkatësisht konstaton se nuk mund të rrjedhë nga Neni 2 i Konventës asnjë e drejtë për të vdekur, qoftë në duart e një personi të tretë, apo me ndihmën e një autoriteti publik. Kjo pikëpamje pohohet nga Rekomandimi i fundit 1418 (1999) i Asamblesë Parlamentare të Këshillit të Evropës (...).³⁷

Megjithatë Gjykata u tregua e kujdesshme në vënien e theksin tek fakti se ky vendim nuk nënkuptonte se nëse një Shtet i caktuar e njej aktualisht një të drejtë të tillë (si për shembull Zvicra), që *ipse facto* do të binte në kundërshtim me Nenin 2; kjo nuk nënkupton as edhe se nëse një Shtet që e ka njohur aktualisht një të drejtë për t'i dhënë fund jetës e mendohet se ka vepruar në përputhje me Nenin 2, kjo do të nënkuptojë se kërkuesi gjithashtu duhet të ketë këtë të drejtë:

... edhe nëse rrethanat që mbizotërojnë në një vend të caktuar që kanë lejuar vetëvrasjen me ndihmë janë konstatuar se nuk cenojnë Nenin 2 të Konventës, kjo nuk do të ndihmojë kërkuesin në çështje ku nuk është përcaktuar edhe vetë propozimi ndryshe – që Mbretëria e Bashkuar do të cenonte detyrimet e veta në bazë të Nenit 2, nëse do të lejojë në fakt vetëvrasjen me ndihmë.³⁸

37 Vendimi tek *Pretty*, paragrafët 39 – 40, shtohet theksi, hiqen referencat për çështje të tjera dhe për paragrafë të tjerë në vendim.

38 Vendimi tek *Pretty*, para. 41.

Gjykata nuk e la me kaq. Në veçanti, ajo nuk u shpreh (ashtu siç bën shpesh në çështjet në të cilat përfshihen disa nene të Konventës) se nuk kishte lindur “asnjë çështje më vete” në lidhje me nenet e tjera. Përndryshe, Gjykata e kuptoi qartë se çështja duhet të shqyrtohej në bazë të disa neneve të tjera dhe se vendimi përfundimtar do të bazohej në ndërveprimin midis tyre. Gjykata rrjedhimisht vijoi për të shqyrtuar me kujdes një pretendim për të drejtën për të kryer vetëvrasje për t'i shpëtuar vuajtjeve të tmerrshme në bazë të Nenit 3 që ndalon torturën, trajtimin çnjerëzor, poshtërues apo ndëshkimin në terma absolutë dhe të Nenit 8 që garanton, ndërmjet të tjerave, respektimin për “jetën private”.

Kërkuesi kishte pretenduar se vuajtja që në mënyrë të pashmangshme do të krijonte sëmundja e saj ishte aq e rëndë sa të rezultojë në “trajtim poshtërues” në termat e Nenit 3; dhe se Shteti kishte detyrimin pozitiv që të ndërmerre hapa për ta ndihmuar atë të shpëtonte nga kjo jetë duke e lejuar atë të kryejë vetëvrasje.³⁹ Megjithatë, Gjykata u shpreh se “Neni 3 duhet të interpretohet së bashku me Nenin 2”, që (Gjykata rikujtoi se) “nuk i jep ndonjë të drejtë individit për t'i kërkuar Shtetit të lejojë apo lehtësojë vdekjen e tij apo të saj”.⁴⁰ Neni 3 gjithashtu nuk i imponon Shteteve detyrimin për të lejuar ndërmarrjen e hapave për t'i dhënë fund jetës në raste të tilla si i saji.⁴¹

Gjykata mbajti një përjasje më pozitive ndaj çështjes së Znj. Pretty në bazë të Nenit 8. Në njëfarë mënyre kjo u bë dispozita në bazë të së

39 Vendimi tek *Pretty*, paragrafët 44 – 45.

40 Vendimi tek *Pretty*, para. 54.

41 Shih vendimin tek *Pretty*, para. 55.

cilës çështjet e vështira e të ndjeshme të përfshira në të trajtoreshin në më shumë detaje e më në thellësi.

Gjykata përsëriti së pari në lidhje me precedentin e mëparshëm në lidhje me një sërë çështjesh të ndryshme se termi “jetë private” në Nenin 8 “është një term i gjerë që nuk është përgjegjës ndaj një përkufizimi të plotë”.⁴² Më pas ndërmori një hap të ri të rëndësishëm duke njohur një parim të ri të “**autonomisë personale**” apo të “vetëvendosjes”:

Megjithëse asnjë çështje e mëparshme nuk ka përcaktuar si të tillë ndonjë të drejtë si vetë-vendosja, ashtu si në përbërje të Nenit 8 të Konventës, Gjykata konsideron se nocioni i autonomisë personale është një parim i rëndësishëm bazë për interpretimin e garancive të tij⁴³

Gjykata ka pranuar deri diku, duke hezituar – apo më mirë të themi, “nuk ishte përgatitur të përjashtonte” – se vullneti i Znj. Pretty për të “ushtruar zgjedhjen e saj për të shmangur atë që ajo e konsideronte si të padenjë dhe depresuese për ti dhënë fund jetës së saj” u mbulua nga koncepti i “autonomisë personale” dhe se ligji që e pengonte atë nga ushtrimi i zgjidhjes së saj (duke i kërkuar bashkëshortit të saj për asistencë, pasi ajo nuk ishte në gjendje të kryente vetëvrasje pa ndihmë) duke përbërë kështu një “ndërhyrje” në të drejtën e Znj. Pretty për të respektuar jetën private ashtu si garantohet nga Neni

42 Vendimi tek *Pretty*, para. 61.

43 Vendimi tek *Pretty*, para. 61.

8 § 1 i Konventës.⁴⁴

Njohja e parimit të “autonomisë personale” ka mundësuar Gjykatën që ta trajtojë çështjen që qëndron në zemër të problemit: faktin nëse parimi mbron të drejtën e individëve që janë mendërisht të shëndetshëm për të zgjedhur vdekjen e tyre (dhe nëse nevojitet, me ndihmën e të tjerëve), apo nëse “parimi i shenjtësisë së jetës” duhet – apo mund të lejohet të mbizotërojë ndaj një “vetë-vendosjeje” të tillë. Gjykata u shpreh se ishte për “*motive të përbashkëta [midis palëve] që kufizimi për të dhënë ndihmë në vetëvrasje në këtë rast ishte e shtrënguar me ligj dhe për shkak të një synimi legjitim për të mbrojtur jetën dhe rrjedhimisht të drejtën e të tjerëve.*” E vetmja çështje që duhet përcaktuar pra mbetet nëse ndërhyrja ishte “*e domosdoshme në një shoqëri demokratike.*”⁴⁵ Në lidhje me dhënien e hapësirës së vlerësimit për të bërë një analizë të tillë, Gjykata rikujtoi se kjo hapësirë “*do të ndryshojë në përputhje me karakterin e çështjeve dhe me rëndësinë e interesave që janë në rrezik.*”⁴⁶ Megjithatë, Gjykata nuk ra dakord me kërkuuesin në faktin që hapësira e vlerësimit duhet të ishte e ngushtë dhe në të njëjtën linjë veprimi me precedentin e Gjykatës në lidhje me çështje të tjera ku përfshiheshin probleme personale intime, si për shembull, jeta seksuale.⁴⁷ Në fakt, këtu fokusi ishte tek problemi i proporcionalitetit dhe i parandalimit të

⁴⁴ Vendimi tek *Pretty*, para. 67. gjykata u ndikua në këtë nga çështja e *Rodriguez kundër Prokurorit të Përgjithshëm të Kanadasë*, [1994] 2 Raportet Ligjore të Kanadasë 136, në të cilat Gjykata e Lartë Kanadeze u shpreh se ndalimi i ankuesit në atë çështje për të marrë asistencë në vetëvrasje kontribuoi në shqetësimin e saj mendor dhe e ndaloi atë të organizonte vdekjen e saj, dhe se kjo gjë e privoi atë nga autonomia e saj dhe kërkoj justifikim nën parimet e drejtësisë themelore. (shih vendimin tek *Pretty*, para. 66)

⁴⁵ Vendimi tek *Pretty*, para. 69.

⁴⁶ Vendimi tek *Pretty*, para. 70.

⁴⁷ Vendimi tek *Pretty*, para. 71.

arbitraritetit:

Duket se nuk është në kundërshtim me Gjykatën që ligji të reflektojë rëndësinë e së drejtës për jetën duke ndaluar ndihmën në vetëvrasje, ndërsa sigurohet një sistem i zbatimit dhe negocimit që i jep rëndësinë e duhur në çdo çështje të veçantë interesit të publikut në parashtrimin e një akuze, si dhe kushteve të drejta e të përshtatshme të drejtësisë dhe parandalimit.

As në këto rrethana nuk ka asnjë fakt për të justifikuar refuzimin e Komitetit për të dhënë një gjykim paraprak se nuk duhet ngritur asnjë padi kundër bashkëshortit të kërkueses. Argumentet e forta bazuar në shtetin ligjor mund të ngrihen kundër çdo pretendimi nga ekzekutivi për të përjashtuar individë apo klasa individësh nga ajo që parashikon ligji. Gjithsesi, shkalla e rëndësës së aktit për të cilin kërkohet imunitet ishte e tillë që vendimi i Komitetit për të refuzuar hapat e marra nga ana e tij në këtë çështje nuk mund të thuhet se ishte arbitrar apo i paarsyeshëm.

Gjykata përfundoi se ndërhyrja në këtë rast mund të justifikohet si “e domosdoshme në një shoqëri demokratike” për mbrojtjen e të drejtave të të tjerëve dhe përkatësisht, nuk është konstatuar asnjë shkelje e Nenit 8 të Konventës.⁴⁸

Çështja thelbësore pra është ajo e gjetjes së ekuilibrit. Është i një rëndësie të veçantë fakti që ligji në Mbretërinë e Bashkuar që e

⁴⁸ Vendimi tek *Pretty*, paragrafët 76 – 78.

konsideron si shkelje penale ndihmën për të kryer vetëvrasje në parim mund të zbatohet me fleksibilitet dhe vetë-kontroll – ose edhe të mos zbatohet – në raste individuale. Ky fleksibilitet, përgjegjshmëria ligjore pra ndaj rrethanave specifike, më shumë se në çdo rast tjetër, e çoi Gjykatën në konstatimin e saj të mos gjetjes së asnjë “shkeljeje” të Nenit 8. Kjo do të dukej se një ligj jofleksibël – le të themi se një ligj që imponon burgim të përjetshëm të detyrueshëm deri në vdekje në një rast të ngjashëm të këtij që po trajtohet më sipër, do të kishte qenë në disproporcion dhe rrjedhimisht në kundërshtim me Nenin 8 pa lënë hapësirë vlerësimi nga ana e autoriteteve gjyqësore apo gjykatave.

Në vijim Gjykata menjëherë hodhi poshtë argumentet e tjera të kërkuetit në bazë të Nenit 9 që mbron të drejtën e lirisë së mendimit, ndërgjegjes dhe fesë, dhe në bazë të Nenit 14 që ndalon diskriminimin në gëzimin e të drejtave të Konventës. Në lidhje me të parin, ajo u shpreh se pretendimet e “[Znj. Pretty] nuk përfshijnë një formë manifestimi të një feje apo besimi fetar”.⁴⁹ Në lidhje me Nenin 14, ajo vendosi se:

... sipas këndvështrimit të Gjykatës ekziston një justifikim objektiv dhe i arsyeshëm për të mos dalluar në ligj midis atyre që janë fizikisht të aftë të kryejnë vetëvrasje dhe atyre që nuk janë... Kufiri midis të dy kategorive shpesh është mjaft i mirë dhe krijon në ligj një përjashtim nga ata që gjykohen sepse ata që nuk kanë mundësi të kryejnë vetëvrasje do të dëmtojnë rëndë mbrojtjen e jetës që Akti i vitit 1961 synonte të ruajë, por që rrit në mënyrë të konsiderueshme

⁴⁹ Vendimi tek *Pretty*, para. 82.

rrezikun e abuzimit me të.

Rrjedhimisht, nuk ka pasur shkelje të Nenit 14 të Konventës në këtë çështje në fjalë.⁵⁰

Pak ditë pas vendimit Znj. Pretty filloi të kishte vështirësi me frymëmarrjen dhe u transferua në një spital. Atje, pas trajtimit mjekësor, ajo ra në koma dhe vdiq më 11 maj 2002, 12 ditë pas vendimit.⁵¹

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

Paragrafi i dytë i Nenit 2 i referohet “privimit të jetës” – d.m.th. vrasjeve. Për disa akte të caktuara të cilat rezultojnë në vdekjen e personave ai thotë se “*nuk do të konsiderohet se bie në kundërshtim me këtë nen*” – pra, nuk do të konsiderohen si shkelje të së drejtës për jetën duke pasur parasysh se ato përbushin disa kritere. Së pari, të gjitha aktet duhet të synojnë tek një kusht nga lista e mëposhtme e qëllimeve:

Të mbrojtë një person (çdo person) nga shkelje të paligjshme (Neni 2(2)(a));

Të vërë në veprim një arrestim të ligjshëm (Neni 2(2)(b));

Të parandalojë arratisjen e një të burgosuri të ndaluar me ligj (idem);

⁵⁰ Vendimi tek *Pretty*, paragrafët 88 – 89, hiqet referenca për paragrafin tjetër në vendim

⁵¹ *BBC News*, e dielë, 12 maj 2002.

Të qetësojë trazirat apo kryengritjet nëpërmjet akteve që ndërmerren me ligj për këtë qëllim (Neni 2(2)(c)).

Vihet re se përdorimi i forcës për të mbrojtur pronën nuk përfshihet në listë. Ai u përfshi fillimisht në hartimin e nenit korrespondues, Neni 6, të Marrëveshjes Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike, dokumenti simotër i Konventës, por hasi kundërshtim të fortë dhe u hoq nga teksti. Duke qenë se Marrëveshja dhe Konventa u hartuan paralelisht, edhe heqja e saj nga kjo e fundit nuk mund të konsiderohet si e rastësishme. Kjo tregon se forca vdekjeprurëse nuk mund të përdoret ligjërisht për të mbrojtur pronën, përveç kur edhe jeta është në rrezik.

Si Komisioni, edhe Gjykata u shprehën se:

Paragrafi 2 nuk përcakton fillimisht rastet kur lejohet qëllimisht vrasja e një individi, por shpjegon situatat kur lejohet të “përdoret forca” [për cilëndo nga sa më sipër] që mund të rezultojë si një rezultat i paqëllimshëm në privimin e jetës.⁵²

Gjithsesi, vrasjet e qëllimshme nga Shteti apo nga agjentët e Shtetit për synimet e mësipërme gjithashtu mund të hyjë në qëllimin

52 *McCann dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i Dhomës së Madhe të 27 shtatorit 1995, para. 148, ku citohet këndvështrimi i Komisionit, i shprehur më parë në çështjen *Stewart kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 10044/82 dhe i përsëritur në raportin e tij në çështjen e *McCann*. *McCann* trajtohet më në detaj në vijim. Në *Stewart*, qeveria e Mbretërisë së Bashkuar kishte argumentuar se Neni 2 zbatohet vetëm për vrasjet e kryera në nivel ndërkombëtar, por ky këndvështrim u hodh poshtë me forcë nga Komisioni.

e paragrafit të dytë,⁵³ ashtu si edhe të ashtuquajturat “zhdukje” – d.m.th., çështje në të cilat një person arrestohet nga agjentët e Shtetit, por që më pas nuk gjendet dhe ka të ngjarë të jetë vvarë.⁵⁴ Së dyti, çdo akt i tillë nuk duhet të jetë “*më shumë se absolutisht i domosdoshëm*” që të përmbushë qëllimin në fjalë.

Siç është vërejtur re tashmë, kjo është e ngjashme, por më e kufizuar, se kërkesat e parashtruara në nenet “tipike” të Konventës, Nenet 8 – 11, që parashikojnë se të drejtat që mbrohen nga to mund të kufizohen vetëm në përputhje me “ligjin” apo të ndërhyjnë nga ai ligj; për disa synime specifike (“legjitime”); dhe vetëm në shkallën kur janë “të domosdoshme në një shoqëri demokratike” për të përmbushur këto qëllime. Kushti i fundit nënkupton se kufizimet në bazë të këtyre neneve duhet të jenë në “proporcion” me synimet legjitime në fjalë.

Neni 2 është veçanërisht i patundur për sa i përket ligjshmërisë në këtë kuadër: ai vijon nga paragrafi i parë se ligji nuk duket të rregullojë vetëm ndërhyrjet në të drejtën për jetën, por duhet të “mbrojë” pozitivisht individët nga aktet e pajustificuara nën paragrafin e dytë; dhe nën-klauzolat në paragrafin e dytë theksojnë gjithashtu nevojën për ligjshmërinë apo mbrojtjen nga paligjshmëria. Gjithashtu, kërkesa për “domosdoshmëri absolute” në Nenin 2 nënkupton se çdo forcë e përdorur, për çdo lloj nga qëllimet e përmendura në Nenin 2 duhet të jetë “rreptësisht proporcionale” për përmbushjen

53 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 148.

54 Precedenti në lidhje me “zhdukjet e personave” trajtohet veçmas më poshtë në këtë kapitull, siç është precedenti në lidhje me rastet e vrasjeve të pazgjidhura dhe vrasjeve ku pretendohet se ka bashkëpunim midis agjentëve të Shtetit dhe aktorëve jo-shtetërorë. Vëretni se Neni 2 ndonjëherë mund të zbatohet edhe për përdorimin e forcës së mundshme vdekjeprurëse në rastet në të cilat viktimat në fakt ka mbijetuar: shih çështjen e *Matarakis kundër Greqisë*, që trajtohet më poshtë në këtë pjesë.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

e cilitdo synimi të parashtruar në nën-paragrafët 2(a), (b) dhe (c) të atij neni.⁵⁵

Këto çështje të gjitha u trajtuan në detaj nga Gjykata në çështjen e McCann dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar, që është përmendur tashmë.⁵⁶ Kjo çështje kishte të bënte me goditjen për vdekje të tre terroristëve të dyshuar të IRA-s në Gjibraltar (një koloni britanike në pjesën jugore të gadishullit Iberik dhe një bazë kryesore marine) nga ushtarët e regjimentit të forcave speciale britanike (SAS).⁵⁷ Ata pretendohesh se kishin udhëtuar për në Spanjë me qëllimin për të shpërthyer një bombë të vënë në një makinë në një koloni dhe e kishin parkuar makinën pranë vendit të synuar. Megjithatë, më pas u bë e qartë se në kohën që u vranë ishin të paarmatosur dhe se në makinë nuk kishte bombë – megjithëse u gjetën një bombë dhe një aparat i vënies së kohës për shpërthimin e saj në vendin ku fshiheshin terroristët në Malaka (pranë Gjibraltarit, përgjatë kufirit spanjoll). Gjykata konstatoi se të tre të dyshuarit ishin vvarë qëllimisht – dhe se vrasjet cenonin Nenin 2 të Konventës. Ishte hera e parë që ndonjë qeveri evropiane u konstatua si fajtoare nga Gjykata për përdorimin e paligjshëm të forcës vdekjeprurëse

55 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 149.

56 Shih shënimet më sipër duke u referuar 52. Çështja e hershme e *Farrell kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 9013/80 ishte zgjidhur në mënyrë miqësore dhe në çështjen e *Stewart kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 10044/82, Komisioni nuk kishte konstatuar ndonjë shkelje. Asnjë nga këto çështje nuk ka arritur për shqyrtim në Gjykatë pra, megjithëse *Farrell* ka krijuar themelet për *McCann* dhe për çështjet e tjera të trajtuara në këtë botim.

57 Letrat e IRA – nënkuptojnë “Irish Republican Army – Ushtria Republikane Irlandeze”. IRA, ose në saktë, krahu “I përkohshëm” i IRA-s apo PIRA-s, kërkon ribashkimin e Irlandës së Veriut me Republikën e Irlandës. Që atëherë ka shpallur fundin e fushatës së saj të armatosur: *BBC News*, 28 korrik 2005.

Mbrojtja e së drejtës për jetën “me ligj”

nga ligjvënësit.

Në çështjen *McCann* Komisioni trajtoi problemet e mëposhtme që janë të një rëndësie të veçantë për këtë manual:

Faktin nëse e drejta vendase përkatëse (angleze) e mbron në mënyrën e duhur të drejtën për jetën të të tre personave të vvarë; Përqasjen e duhur gjyqësore të Gjykatës në lidhje me përcaktimin e fakteve që rrethojnë një vrasje dhe me mënyrën e vlerësimit të fakteve për të përcaktuar nëse ato tregojnë një shkelje të kushteve substantive të Neni 2 dhe për të përcaktuar kështu se forca duhet përdorur vetëm kur është “absolutisht e domosdoshme” për të përmbushur një nga synimet e nënparagrafëve (a) – (c) të Neni 2(2); dhe Kushtet shtesë procedurale në bazë të Neni 2.

Këto probleme trajtohen në tre kapitujt e mëposhtëm, ku në çdo rast së pari ka referencë në vendimin tek McCann. Megjithatë, çështje të mëvonshme janë shtrirë për marrjen e vendimeve të tyre tek *McCann*, të cilat janë shënuar gjithashtu. Aty do të tregohet se si rezultat i të gjithë precedentit për sa më sipër tashmë ekziston një kuadër i fortë ligjor për vlerësimin e përdorimit të forcës vdekjeprurëse nga agjentët e Shtetit, duke përfshirë në çështjet terroriste edhe çështjet e konflikteve të armatosura në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar.

Ka pasur zhvillime edhe në fusha të ngjashme që nuk kanë si referencë çështjen *McCann*: vdekjet gjatë burgosjes, vrasjet e pazgjidhura dhe “zhdukjet”, si dhe përdorimi i forcës në konfliktet e armatosura në nivel ndërkombëtar. Këto çështje trajtohen veçmas,

në pjesët e fundit të këtij kapitulli.

Mbrojtja e së drejtës për jetën “me ligj”

Ashtu siç u vu re edhe më sipër, Neni 2 parashikon si (i) faktin se “jeta e çdokujt do të mbrohet me ligj”, dhe se (ii) çdo përdorim i forcës vdekjeprurëse duhet të jetë “**absolutisht i domosdoshëm**”. Ai vijon se ligji në një Shtet Palë i Konventës duhet të mbrojë njerëzit nga vrasja, përveç kur kjo është “**absolutisht e domosdoshme**”.

Përdorimi i forcës vdekjeprurëse nga ushtarët e SAS në çështjen e *McCann* u gjykua në procedimet vendase duke iu referuar standardit ligjor anglez, sipas së cilit, çdo lloj force e përdorur duhet të jetë “**e domosdoshme në mënyrë të arsyeshme**” në rrethanat e dhëna. Kështu pyetja që u ngrit ishte nëse në Gjibraltari (dhe Angli) ligji e mbron në mënyrë të duhur të drejtën për jetën.

Gjykata konsideroi se “standardi i Konventës në dukje shfaqet më i rreptë se standardi kombëtar përkatës”, por vërejtë se “është parashtruar nga qeveria se, duke pasur parasysh mënyrën në të cilën standardi [kombëtar] interpretohet dhe zbatohet nga gjykatat vendase..., nuk ekziston asnjë dallim i konsiderueshëm në thelb midis të dy koncepteve.”⁵⁸ Pa mbështetur parashtrimin e qeverisë, Gjykata gjithsesi nxori përfundimin se,

Cilado qoftë vlefshmëria e parashtrimit [të qeverisë], ndryshimi midis të dy standardeve nuk është mjaftueshëm i madh për të konstatuar shkelje të Nenit 2 § 1 vetëm me këto motive.⁵⁹

Ky konstatim u përsërit në çështjet vijuese në lidhje me vrasjet në Irlandën Veriore që trajtohen më vonë, për të cilat zbatohet i njëjti parim ligjor i “**domosdoshmërisë së arsyeshme**”.⁶⁰

Në çështjen *McCann*, Gjykata refuzoi të shqyrtonte mënyrën e kualifikimit të agjentëve që vranë terroristët, ndërsa shqyrtonte atë, në lidhje me faktin nëse ligji siguron mbrojtje të mjaftueshme, duke argumentuar se kjo çështje mund të ishte shqyrtuar më së miri në kontekstin e vlerësimit më të gjerë për t’i ju përgjigjur pyetjes nëse përdorimi i forcës në veçanti ishte justifikuar në çështjen specifike nën termat e Konventës.

Megjithatë, që mungesat në kuadrin ligjor vendas për përdorimin e forcës vdekjeprurëse (apo mundësisht vdekjeprurëse) të mund të çojnë në vetvete në shkelje të Nenit 2, kjo u pohua në çështjen e mëvonshme të *Matzarakis kundër Greqisë*.⁶¹ Në këtë çështje Gjykata – ndryshe nga *McCann* – analizoi kualifikimin e udhëzimeve të dhëna për zbatuesit e ligjit në këtë kontekst.

59 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 155.

60 Shih çështjet e *Shanaghan*-, *Hugh Jordan*-, *Kelly*- dhe *McKerr kundër Mbretërisë së Bashkuar*, trajtuar në nën-pjesën mbi “rastet e vrasjeve të pazgjidhura dhe akuzat për bashkëpunim në vrasje” më poshtë.

61 Vendimi i 20 dhjetorit 2004 i Dhomës së Madhe në çështjen *Matzarakis kundër Greqisë*.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

Çështja kishte të bënte me një ndjekje të një makine të kryer nga policia, që kishte kaluar kur dritat e semaforit ishin të kuqe dhe që u përplas pastaj nga disa pengesa të vëna nga policia. Policia hapi zjarr me shumë të shtëna ndaj makinës dhe plagosi rëndë (por nuk e vrau) Z. Matzarakis, dhe këtu Gjykata konstatoi se duke qartë që ishte një operacion i koordinuar keq:

Gjykata u habit nga mënyra kaotike në të cilën u përdorën aktualisht armët e zjarrit nga policia në këto rrethana. Mund të rikujtohet se një numër i papërcaktuar policësh gjuajtën plumba të pafund ndaj makinës së kërkuar me revolverë, pistoleta dhe pushkë. Në makinë u numëruan jo më pak se gjashtëmbëdhjetë të shtëna, disa prej të cilave ishin horizontale apo edhe drejt makinës dhe jo poshtë, pra tek gommat, ashtu siç do të pritej që të qëllonin në një ndjekje policie të tillë. Tre vrima dhe një shenjë kishin dëmtuar xhamin dhe ishte thyer pasqyra anësore e makinës e cila kishte rënë (...). Për ta përmbledhur, duket nga provat e nxjerra përpara Gjykatës se një numër i madh forcash policore morën pjesë në një ndjekje gjerësisht të pakontrolluar.⁶²

Në atë kohë, përdorimi i armëve të zjarrit në Greqi ende rregullohej nga një ligj “i vjetër dhe i paplotë” i Luftës së Dytë Botërore, i cili rendiste një gamë të gjerë situatash në të cilat një oficer policie mund të përdorte armët e zjarrit pa qenë përgjegjës për pasojat. Në vitin 1991, një dekret presidencial e kufizoi këtë deri diku duke autorizuar përdorimin e armëve të zjarrit në rrethanat e parashtruara në ligj “vetëm kur është absolutisht e domosdoshme dhe kur janë ezauruar të gjitha metodat më pak ekstreme”. Megjithatë, në përmbajtje të

62 Vendimi i Dhomës së Madhe, para. 67.

Mbrojtja e së drejtës për jetën “me ligj”

legjislacionit grek nuk kishte asnjë dispozitë tjetër që të rregullonte përdorimin e armëve gjatë aksioneve të policisë e të parashtronte udhëzues mbi planifikimin dhe kontrollin e operacioneve të policisë. Duke bërë vlerësimin e këtij kuadri ligjor, Gjykata u shpreh se:

... Neni 2 nuk garanton *carte blanche*. Aktet e parregullta dhe arbitrare të kryera nga punonjësit e shtetit janë në mospërputhje në lidhje me respektimin efektiv të të drejtave të njeriut. Kjo do të thotë që, pasi janë autorizuar edhe nga e drejta vendase, policimi i operacioneve duhet rregulluar mjaftueshëm nga kjo e drejtë brenda kuadrit të një sistemi të përbërë nga garanci të përshtatshme dhe efektive kundrejt arbitraritetit dhe abuzimit të forcës (...) dhe madje edhe kundrejt aksidenteve të shmangshme.

... oficerët e policisë nuk duhet të lihen në një vakum kur ushtrojnë detyrat e tyre, qoftë në kontekstin e një operacioni të përgatitur, apo një ndjekjeje spontane të një personi që mendohet se është i rrezikshëm; një kuadër ligjor dhe administrativ duhet të përcaktojë rrethanat e kufizuara në të cilën oficerët e vënies në zbatim të rendit mund të lejohen të përdorin forcën dhe armët e zjarrit në dritën e standardeve ndërkombëtare që janë zhvilluar në këtë kuadër (...).⁶³

63 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Matzarakis*, paragrafi 58 – 59, duke iu referuar çështjes *Hilda Hafsteinsdóttir kundër Islandës*, të 8 qershorit 2004 ndaj Komitetit të Përgjithshëm Nr.6 të Komitetit për të Drejtat e Njeriut ICCPR, dhe “**Parimeve për Përdorimin e Forcës dhe Armëve të Zjarrit**” të Kombeve të Bashkuara (titulli i plotë: **Parimet Themelore të Kombeve të Bashkuara mbi Përdorimin e Forcës dhe Armëve të Zjarrit nga Punonjësit e Ruajtjes së Rendit**, miratuar më 7 shtator 1990 nga Kongresi i Tetë i Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin e Krimit dhe Trajtimin e Shkelësve të Ligjit). *Hafsteinsdóttir* është një çështje sipas Nenit 5 që theksoi fortë nevojën për mbrojtjen kundrejt kompetencave të përdorura në mënyrë arbitrare nga policia

Ligji grek në kohën e incidentit (ligji i Luftës së Dytë Botërore dhe dekreti i vitit 1991) nuk i përmbush këto standarde:

Duket se...kuadri ligjor disi intrigues, nuk do të shfaqet i mjaftueshëm për të siguruar nivelin e mbrojtjes “me ligj” të së drejtës për jetën që kërkohet në shoqëritë e sotme demokratike në Evropë.⁶⁴

Për më tepër, ishte pikërisht ky dështim që nxori një kuadër të tillë e që çoi në goditjet pa pushim me armë në këtë çështje:

... degjenerimi i situatës, që edhe vetë disa dëshmitarë policë e përshkruan si kaotike (...), u shkaktoi gjerësisht për shkak të faktit se atë kohë as oficerët e policisë, as ndjekja, që u konsiderua si një ndjekje kolektive nga ana e policisë, nuk kishin përfitimin e strukturës së duhur që do të ishte krijuar nga disa të drejta dhe praktika specifike vendase. ... Sistemi ekzistues nuk parashikonte udhëzues dhe kritere të qarta për punonjësit e policisë për përdorimin e forcës

në lidhje me arrestimet. Referenca e Gjykatës për atë çështje bën të qartë se po ajo nevojë lind në bazë të Nenit 2 kundrejt përdorimit arbitrar të armëve të zjarrit nga ana e policisë. Këto dy referenca të fundit përsëri theksojnë vullnetin gjithnjë e më të madh të Gjykatës për të zbatuar Konventën në të njëjtën linjë me standardet e gjera ndërkombëtare.

64 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Matzarakis*, para. 62. Në para. 61, Gjykata vërejtiti se, që kur ndodhën ngjarjet, dhe madje që përpara vendimit, Greqia kishte krijuar një kuadër të ri ligjor ku rregullonte përdorimin e armëve të zjarrit nga oficerët e policisë dhe parashikonte trajnimin e policisë me objektivin e shpallur të përpunimit me standardet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut dhe policimin. Kështu Shteti në njëfarë mënyre e kishte pranuar tashmë se kuadri i mëparshëm ligjor ishte me mangësi.

në kohë paqeje. Kështu, ishte e pashmangshme që oficerët e policisë që po kryenin ndjekjen dhe që në vijim arrestuan kërkuesin, gëzonin një autonomi më të gjerë veprimi dhe ishin në gjendje të ndërmerrnin iniciativa të pakujdesshme, iniciativa që ndoshta nuk do ti kishin ndërmarrë nëse do të kishin përfituar nga një kualifikim dhe udhëzim i duhur.⁶⁵

Rrjedhimisht, autoritetet greke kishin dështuar në iniciativën për të krijuar një kuadër të duhur ligjor dhe administrativ për të parandaluar kryerjen e shkeljeve kundër personit; kështu që:

... autoritetet greke, në kohën që flasim, nuk kishin bërë atë që në masën e arsyeshme pritej që ata tu ofronin qytetarëve, dhe në veçanti, personave të tillë si kërkuesi, kundrejt të cilëve ishte përdorur potencialisht forcë vdekjeprurëse, me nivelin e duhur të garancive dhe për të shmangur rrezikun e menjëhershëm dhe real ndaj jetës, rrezik që ata e dinin se kishte mundësi të lindte, përveç rasteve të veçanta, si në operacione të forta policore (...).⁶⁶

Pra, Z. Matzarakis kishte qenë viktimë e një shkeljeje të Nenit 2 të Konventë me këto motive – megjithëse kishte mbijetuar.⁶⁷

65 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Matzarakis*, para. 70, hiqen referenca të ndërsjella me paragrafët e mëparshëm.

66 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Matzarakis*, para. 71, duke iu referuar vendimit tek *Osman*, ë trajtuar në pjesën vijuese nën titullin “*Mbrojtja e individëve ndaj dhunës vdekjeprurëse të shkaktuar nga të tjerët*”.

67 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Matzarakis*, para. 72. Ndërmarrja e masave të pakta, që rezulton në kërcënimin e mirëgenies fizike të një personi, dhe jo në shpëtimin e tij, mund të shqyrtohet nën Nenin 3, që ndalon torturën, trajtimin çnjerëzor apo poshtërues ose ndëshkimin.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

Vendimi qartëson se mangësitë (e rënda) në kuadrin rregullator dhe mungesa e “kualifikimit dhe udhëzimeve të duhura”⁶⁸ në përdorimin e armëve të zjarrit nga policia mund që edhe në vetvete të përbëjnë shkelje të detyrimeve në bazë të Nenit 2 të Konventës për të mbrojtur të drejtën për jetën “me ligj”.

Analiza e përputhshmërisë me kushtet substantive të Nenit 2

Standardi i përgjithshëm që zbatohet nga Gjykata në lidhje me shkeljet e pretenduara të Konventës është “prova përtej dyshimit të arsyeshëm”: në parim, kërkuesi duhet të provojë për këtë standard se është hasur një shkelje.⁶⁹ Megjithatë, Gjykata ka qartësuar, dhe deri në njëfarë mase, e ka vënë në rrugë të duhur këtë standard duke thënë se:

Prova të tilla mund të gjenden nga bashkekzistenca e supozimeve mjaftueshëm të forta, të qarta dhe të përshtatshme apo të presupozimeve të ngjashme të mohuara të fakteve.⁷⁰

Në praktikë, si çështja e standardit, edhe e përgjegjësisë së provës, janë deri diku elastike dhe varen nga rrethanat e çështjes dhe natyra e akuzave të bëra nga kërkuesi.

68 Shih para. 70 (të cituar më parë në tekst).

69 Shih *Çështjen Greke*, Raporti i Komisionit i 5 nëntorit 1969, para. 30.

70 *Irlanda kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 18 janarit 1978, para. 161.

Analiza e përputhshmërisë me kushtet substantive të Nenit 2

Në çështjen *McCann*, kërkuesit kishin vërejtur fillimisht se vrasjet e të tre terroristëve të dyshuar ishin të paramenduara. Për këtë Gjykata tha se “do të nevojiteshin prova bindëse, përpara se të dilte në përfundimin se ekzistonte një plan i paramenduar, në gjykimin e parashtruar nga kërkuesit”⁷¹ – të cilat këta të fundit nuk i kishin dhënë.⁷² Me fjalë të tjera, në lidhje me akuzën se vrasja ishte e qëllimshme në kundërshtim me Nenin 2, përgjegjësia mbetet tek kërkuesi për të provuar këtë akuzë; dhe ai duhet të prodhojë “prova bindëse” përpara se të pranohet një akuzë e tillë.⁷³

Megjithatë, në lidhje me një vlerësim të përgjithshëm për të vërtetuar se vrasja (qoftë e qëllimshme, apo jo) është në kundërshtim me Nenin 2 për shkak të mungesës së kujdesit të duhur nga ana e autoriteteve, do të dukej se Gjykata, deri në njëfarë mase, kundërshton përgjegjësinë e provës. Kështu në fund, në çështjen *McCann*, Gjykata, pasi konstatoi se faktet sugjerorin që kishte një “mungesë të kujdesit të duhur në kontrollin dhe organizimin e operacionit të arrestimit”,⁷⁴ “nuk u bind” se vrasjet ishin “absolutisht të domosdoshme” në kuptimin e Nenit 2(2).⁷⁵ Kjo sugjeron se kur dilet në përfundimin që një person është vrasë nga agjentët

71 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 179.

72 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 178.

73 Vërejtje se kjo nuk është njësoj si një akuzë se një vrasje e qëllimshme ka shkelur Nenin 2: Në *McCann* (siç do ta shohim) nuk u diskutua se vrasjet ishin të qëllimshme (Raporti i Komisionit, para. 202; Vendimi, para. 199).

74 Për shembull, vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 212, fjalja e dytë.

75 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 213. Në *Matzarakis*, Gjykata, pasi konstatoi se ligji nuk mbronte në mënyrën e duhur të drejtën e kërkuesit për jetën dhe se kjo në vetvete përbënte tashmë shkelje të Nenit 2, kishte mendimin se nuk ishte e “domosdoshme” që të shqyrtohej nëse “sjellja kërcënuese për jetën e policisë” shkelte kushtin e “domosdoshmërisë absolute”: vendimi i Dhomës së Madhe, para. 72.

e shtetit, ai shtet mban përgjegjësinë për të provuar se aktet kanë qenë “*absolutisht të domosdoshme*” në kuptimin e Nenit 2. Ashtu siç u shpreh Gjyqtari Bratza në mendimin e tij pjesërisht kundër në çështjen *Ağdaş*:

Testimi që duhet kryer nuk synon të vërtetojë nëse ka prova të mjaftueshme për të bindur Gjykatën se përdorimi i forcës ishte më shumë se absolutisht i domosdoshëm, por për të parë nëse prova është e tillë që të bindë Gjykatën se përdorimi i forcës nuk ka qenë më shumë se absolutisht i domosdoshëm për vetë-mbrojtjen.⁷⁶

Kjo përjasje është gjithashtu në të njëjtën linjë me precedentin në bazë të Nenit 3, sipas të cilit, nëse një personi i shkaktohen plagë ndërsa ndodhet nën mbikëqyrjen e një shteti, përgjegjësia i takon shtetit për të provuar se plagët e shkaktuara nuk janë rezultat i torturës, trajtimit çnjerëzor apo poshtëruës apo ndëshkimit.⁷⁷

Në praktikë, Gjykata nuk është gjithmonë plotësisht e qartë apo e bindur për çështjet në fjalë (ashtu si tregon mendimi i Gjyqtarit Bratza). Gjithashtu:

Në këtë kuadër, duhet të merret në konsideratë sjellja e Palëve, kur përftohen prova,⁷⁸

Kjo pikë e fundit ilustron nga çështja Kaya kundër Turqisë,⁷⁹ në të cilën kërkuesi dhe të tjerët, duke përfshirë dëshmitarët për ngjarjet që kishin lidhje me çështjen, nuk arritën që personalisht të jepnin prova për delegatët e Komisionit që kishin udhëtuar për në Turqi për të përcaktuar faktet; pa dyshim që kjo gjë e dëmtoi çështjen e kërkuesit.⁸⁰ Në çështjen e Isayeva kundër Rusisë⁸¹ (diskutuar më tej më poshtë), nga ana tjetër, vlerësimi i Gjykatës u pengua nga refuzimi i qeverisë së paditur për të dhënë informacionin e duhur dhe Gjykata u shpreh qartë kundër qeverisë në analizën që kreu.⁸² Po e njëjta gjë zbatohet edhe në çështjen e Ergi kundër Turqisë,⁸³ që trajtohet edhe më vonë.

Kur kanë nisur procedura ligjore në gjykatat vendase, përpara se çështja të sillej përpara Gjykatës Evropiane ë të Drejtave të Njeriut, kjo e fundit për më tepër, në parim, mbështetet tek zbulimet e fakteve nga këto gjykata vendase. Ashtu si tha Gjykata në çështjen e Avsar kundër Turqisë (tek e cila do të rikthehemi në pjesën tek vdekjet që ndodhin kur personat janë nën arrest):

Gjykata është e ndjeshme ndaj karakterit ndihmës

78 *Irlanda kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 18 janarit 1978, para. 161.

79 *Kaya kundër Turqisë*, vendimi i 19 shkurtit 1998.

80 Shih vendimin tek *Kaya*, paragrafët 76 – 78.

81 *Isayeva kundër Rusisë*, vendimi i 24 shkurtit 2005.

82 Shih vendimin tek *Isayeva*, para. 182.

83 *Ergi kundër Turqisë*, vendimi i 28 korrikut 1998.

të rolit të gjykatave vendase dhe se duhet të jetë e kujdesshme në ndërmarrjen e rolit të saj si gjykatë e shkallës së parë të faktit, kur kjo nuk bëhet e pashmangshme nga rrethanat e një çështjeje të veçantë (...). Kur janë duke u zhvilluar procedurat vendase, nuk është detyra e Gjykatës për të zëvendësuar vetë vlerësimin e saj për faktet me ato të gjykatave vendase dhe si rregull i përgjithshëm, i takon këtyre gjykatave të bëjnë vlerësimin e provave që u parashtrohen (...). Megjithëse Gjykata nuk është e detyruar t'i përmbahet gjetjeve të gjykatave vendase, në rrethana të zakonshme ajo kërkon elementë bindës që të arrijnë ta bëjnë atë të ndryshojë mendim për gjetjet e fakteve që këto gjykata kanë nxjerrë (...).⁸⁴

Megjithatë, ka pasur çështje në të cilat janë gjetur prova të mangësive të rënda në hetimin e ngjarjeve që ka kryer shteti i paditur,⁸⁵ dhe kur këto kanë përbërë pjesë thelbësore të akuzave të kërkuesve, pra kur këto mangësi kanë bërë që procedurat e tjera vendase të bëhen joefektive – rrjedhimisht Komisioni vetë ka dërguar një delegacion në vendin përkatës për të përcaktuar faktet. Çështjet e Kaya- dhe Avsar kundër Turqisë, që sapo u përmendën, mund të shërbejnë si dy shembuj të tillë. Një tjetër shembull është edhe Gül kundër

Turqisë,⁸⁶ në të cilën hetimet vendase të mjekësisë ligjore në skenën e ngjarjes dhe procedurat e brendshme në vijim të autopsisë ishin me gabime të rënda dhe kishin penguar çdo lloj rindërtimi efektiv të ngjarjeve. Gjykata mund të ndërmarrë hapa të ngjashme për të zbuluar faktet – por kjo do të mbetet gjithmonë vetëm për raste shumë të jashtëzakonshme. Zakonisht, procedurat e brendshme dhe informacioni shtesë që i paraqitet Gjykatës nga palët është i mjaftueshëm për të përcaktuar faktet, të paktën për të përmbushur kërkesat e Gjykatës. Kjo ndodhi edhe në çështjen McCann: Gjykata refuzoi qartë ndërmarrjen e mëtejshme të zbulimit të fakteve nga ana e saj, megjithëse disa probleme të rëndësishme mbetën të pazgjidhura.

Një tjetër pyetje lind në lidhje me këndvështrimin me anë të të cilit duhet të justifikohen aktet e ndërmarrja nga Shteti. Kjo shpreh një qëndrim në lidhje me pyetjen se cilat fakte duhen përcaktuar.

Në procedurat e brendshme ligjore tek McCann, dhe në veçanti në hetimin e ndërmarrë në Gjibraltar pas vrasjeve, fokusi u vu tërësisht në faktin nëse *aktet e ushtarëve të SAS që aktualisht qëlluan terroristët e dyshuar*, ishin (në mënyrë subjektive) të justifikuar në termat e analizës së “domosdoshmërisë së arsyeshme”, duke marrë në konsideratë vetëm *faktet që njihnin ushtarët në kohën e vrasjeve*. Në kundërshtim me këtë, Gjykata vendosi se:

Gjykata, gjatë kryerjes së vlerësimit të saj [në lidhje me faktin nëse kishte shkelje të Nenit 2], do t'i kushtojë privimit të jetës **analizën më të**

86 Shih Gül kundër Turqisë, vendimi i 14 dhjetorit 2000, para. 89.

kujdesshme të mundur, veçanërisht kur përdoret forcë vdekjeprurëse e qëllimshme, duke marrë në konsideratë jo vetëm aktet e kryera nga agjentët e Shtetit që aktualisht administrojnë këtë forcë, por edhe të gjitha rrethanat, duke përfshirë probleme të tilla si planifikimi dhe kontrolli i akteve që janë nën shqyrtim.⁸⁷

Gjykata gjithashtu vërejtë qartë se “në përcaktimin nëse ka pasur shkelje të Nenit 2 në çështjen në fjalë, [Gjykata] nuk vlerëson përgjegjësinë penale të personave që janë drejtpërdrejtë të përfshirë në çështje.”⁸⁸ Ashtu siç e parashtroi më vonë në çështjen *Avsar*:

Kur janë kryer procedura penale në gjykatat vendase në lidhje me këto akuza të njëjta [siç janë sjellë përpara Gjykatës], duhet pasur parasysh se përgjegjshmëria e së drejtës penale ndryshon nga përgjegjësia e së drejtës ndërkombëtare në bazë të Konventës. Kompetenca e Gjykatës kufizohet tek kjo e fundit. Përgjegjësia në bazë të Konventës bazohet në dispozitat e vetë asaj të cilat interpretohen dhe zbatohen në përputhje me objektivat e Konventës dhe në dritën e parimeve përkatëse të së drejtës ndërkombëtare. **Përgjegjësia e një Shteti sipas Konventës, që zbatohet për aktet që kryhen nga organet e tij, nga agjentët dhe nëpunësit, nuk duhet ngatërruar me problemet e brendshme ligjore me**

përgjegjësi penale individuale që shqyrtohen nga gjykatat vendase për çështjet penale. Gjykata nuk merret me gjetjen e ndonjë zbulimi përsa i përket fajësisë apo pafajësisë në këtë kuptim.⁸⁹

Shteti i paditur pra duhet të tregojë “*domosdoshmërinë absolutë*” të çdo vrasjeje që ka kryer, jo vetëm përsa i përket akteve të agjentëve që aktualisht kanë kryer vrasjen, por në lidhje edhe me “*të gjitha rrethanat e çështjes*”, duke përfshirë planifikimin, kontrollin dhe organizimin e operacionit.⁹⁰

Ishte ky këndvështrim më i gjerë për çështjen që në fund bëri Gjykatën të vendoste se kushtet substantive të Nenit 2 ishin cenuar në çështjen *McCann*. Specifikisht, dhe pa i hyrë fakteve në detaj, Gjykata konstatoi se autoritetet kishin ndërmarrë një vendim të qëllimshëm për të mos parandaluar të dyshuarit e IRA-s që të udhëtonin në Gjibraltar – megjithëse mund t’i kishin arrestuar në kufi pa rrezikuar jetë të pafajshme; dhe se autoritetet i kishin bërë ushtarët e SAS që të besonin se *patjetër* kishte një bombë, se *patjetër* do të shpërthente me telekomandim dhe se të dyshuarit *patjetër* që kishin armë me vete dhe se zotëronin telekomanda që në minutën e fundit të mund të shpërthenin bombën – megjithëse këto konstatime, jo vetëm që u provuan se ishin tërësisht të gabuara në fund të fundit, por ajo që është më e rëndësishme, nuk përbënin

⁸⁹ Vendimi tek *Avsar*, para. 284, shtohet theksi, referenca është hequr.

⁹⁰ Përsëri Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 150. Problemi i planifikimit është ngritur më parë në çështjen e *Farrell kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 9013/80, por çështja u zgjidh me mirëkuptim. Si rezultat, Komisioni nuk vendosi në këtë rast dhe çështja nuk shkoi në Gjykatë (Adm. Decn, 30 DR 96 (1982); zgjidhja, 38 DR 44 (1984)).

gjë tjetër veçse “hipoteza” në atë kohë. Hipoteza e fundit “*që bënte përdorimin e forcës vdekjeprurëse të pashmangshme*”⁹¹ - veçanërisht në kuadrin e trajnimit të ushtarëve trajtohet si më poshtë:

Dështimi për të parashikuar kufirin e një gabimi duhet të shqyrtohet në kombinim me trajnimin e ushtarëve ku parashikohet të vazhdohej gjuajtja me armë kur të hapej zjarri derisa i dyshuari të kishte vdekur. Siç u vu re nga Coroner-i në përmbledhjen e tij tek juria në hetim, të katër ushtarët qëlluan për të vlarë të dyshuarit (...). Ushitari E, dëshmon se ishte diskutuar me ushtarët që ekzistonte një mundësi në rritje që atyre do tu duhej të qëllonin për të vlarë, pasi do të kishte më pak kohë për të parandaluar shpërthimin duke menduar se do të kishte një telekomandë me buton (...). **Kundër kësaj fasade, autoritetet ishin të detyruara nga përgjegjësia e tyre për të respektuar të drejtën për jetën e të dyshuarve e të ushtronin kujdesin më të madh të mundshëm në vlerësimin e informacionit që kishin në dispozicion përpara se t’ua transmetonin atë ushtarëve, përdorimi i armëve të zjarrit nga ana e të cilëve automatikisht përfshinte të qëlluarit për të vlarë.**

Megjithëse hetimi i detajuar në lidhje me trajnimin e marrë nga ushtarët u ndalua nga certifikatat që ishin

⁹¹ Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 210.

lëshuar (...), nuk ishte e qartë nëse ata ishin trajnuar apo udhëzuar për të vlerësuar nëse përdorimi i armëve të zjarrit për të plagosur objektivin e tyre mund të ishte justifikuar nga rrethanat me të cilat do të përballëshin në momentin e arrestimit.

Veprimi i tyre reflektiv në këtë rast jetik ka mungesë të shkallës së kujdesit që duhej treguar në përdorimin e armëve të zjarrit, pra ajo që pritët të bëjnë punonjësit e ruajtjes së rendit në një shoqëri demokratike edhe kur përballen me të dyshuar si terroristë të rrezikshëm, dhe qëndron në kundërshtim të hapur me standardin e kujdesit që pasqyrohet në udhëzimet për përdorimin e armëve të zjarrit nga policia, të cilat janë vënë në dijeni të tyre e që theksojnë përgjegjësitë ligjore të oficerit personalisht përballë kushteve që mbizotërojnë në momentin e përfshirjes (...).

Ky dështim nga ana e autoriteteve sugjeron edhe se ka një mungesë të kujdesit të duhur që duhet ushtruar në kontrollin dhe organizimin e operacionit të arrestimit.

Për ta përmbledhur, duke pasur parasysh vendimin për të mos ndaluar të dyshuarit për të udhëtuar në Gjibraltar, dështimin e autoriteteve për të bërë vlerësimet e mjaftueshme që të krijohej mundësia

⁸⁷ Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 150, shtohet theksi.

⁸⁸ Vendimi i Dhomës së Madhe tek *McCann*, para. 173.

për shërbimet sekrete që në disa aspekte të paktën të mos gabonin e të mos drejtoheshin menjëherë si zgjidhje tek përdorimi i forcës vdekjeprurëse kur ushtarët hapën zjarr, Gjykata nuk ka bindjen se vrasja e të tre terroristëve duhet të përfshinte përdorimin e forcës, e cila të ishte jo më shumë se absolutisht e domosdoshme në mbrojtje të personave kundrejt dhunës së paligjshme brenda kuptimit të Nenit 2 paragrafi. 2 (a) i Konventës. **Kështu, Gjykata konstaton se ka pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës.**⁹²

Sa më sipër bën të qartë se Konventa vendos kushte të rrepta për Shtetet që janë përfshirë në operacione të parashikuara antiterroriste apo të ngjashme: ato kanë detyrimin për të ndërmarë “kujdesin e duhur” në planifikimin, organizimin dhe kontrollin e operacioneve të tilla, për të bërë përpjekjet e duhura në lidhje me mbrojtjen e jetës së individëve, e jo vetëm të njerëzve që mund të bien viktimë e akteve terroriste, por edhe, nëse është e mundur, të vetë terroristëve.⁹³ Nëse Shteti ka mundësi të organizojë siç duhet një operacion që të shmangë kështu vrasjen e terroristit apo të të dyshuarve të tjerë pa vënë në rrezik popullsinë e gjerë apo vetë punonjësit e ruajtjes së rendit, ai e ka për detyrë një gjë të tillë. Ajo që duhet provuar në lidhje me standardin e “përtej dyshimit të arsyeshem” është thjesht fakti se në dritën e fakteve të njohura për autoritetet në atë kohë,

mund të ishin bërë organizimet e duhura. Nëse kjo mund të ishte bërë dhe nuk u bë, atëherë ka ndodhur një shkelje e të drejtave.

Kjo është pohuar në shumë çështje vijuese që kanë pasur të bëjnë me përdorimin e forcës vdekjeprurëse (dhe gati-vdekjeprurëse) që nga ky rast.⁹⁴ Gjithashtu në rrethana të caktuara, përgjegjësia e verifikimeve mund të shkojë më tej. Kështu, në çështjen Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar, tetë terroristë u përfshinë në një sulm ndaj (zakonisht pa njerëz) një rajoni policie dhe një civil i pafajshëm u vra për vdekje nga forcat e sigurisë që po prisnin terroristët e që kishin zënë pritë. Kërkuesit, të afërmit e të ndjerit, pretenduan se ishin viktimat të një politike “qëllo për të vrarë”.⁹⁵ Ndërsa Gjykata nuk e pranoi një pretendim të tillë, gjykoi se:

Kur ngjarjet në fjalë i përkasin tërësisht apo në një masë të konsiderueshme njohjes ekskluzive nga ana e autoriteteve, si për shembull, në rastin e personave që janë nën kontrollin e tyre në masën e arrestit, do të kemi supozime të forta të faktit në lidhje me plagosjen dhe vdekjet e individëve. Gjithashtu, barra e provës mund të konsiderohet se mbetet tek autoritetet për të siguruar një shpjegim të kënaqshëm dhe bindës.⁹⁶

94 Shih për shembull çështjet e *Kaya kundër Turqisë*, vendimi i 19 shkurtit 1998, para. 77, *Andronicou dhe Constantinou kundër Qipros*, vendimi i 9 tetorit 1997, para. 171.

95 Në lidhje me pretendimin e “politikës qëllo për të vrarë” në Irlandën e Veriut, shih më tej në nën-pjesën mbi “rastet e vrasjeve të pazgjidhura dhe pretendimet për bashkëpunim në vrasje” më poshtë.

96 *Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001, para. 92, shtohet theksi, me referencë për çështjet turke/kurde të *Salman kundër Turqisë*.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

Shtetirja e kësaj përqsaje për situata të një konflikti më të gjerë të armatosur (të brendshëm) është e një interesi të veçantë në këtë zonë kurde, veçanërisht të Turqisë jug-lindore, dhe në Republikën çeçene që është pjesë e Federatës Ruse, dhe gjithashtu në veçanti, në lidhje me civilët e kapur në ngjarje.⁹⁷

Çështja Ergi kundër Turqisë⁹⁸ kishte të bënte me një situatë në të cilën një grua e re, motra e kërkuesit, ishte qëlluar për vdekje në një fshat kurd. Kërkuesi pretendon se vrasja ishte rezultat i një zjarri arbitrar që kishin hapur forcat e sigurisë në fshat, si hakmarrje ndaj vrasjes së një “bashkëpunëtori”, d.m.th., dikujt që spiunonte për Shtetin. Qeveria deklaroi se kishte pasur një përplasje midis forcave të sigurisë dhe grupit të armatosur kurd dhe plumbi që kishte vrarë motrën e kërkuesit nuk ishte nisur nga forcat ushtarake. Megjithëse Gjykata nuk mund të përcaktonte prerë nëse ishte vrarë nga një plumb i qëlluar nga forcat e sigurisë, ajo gjithsesi vijoi për të vlerësuar nëse ishte përfshirë përgjegjësia e Shtetit në lidhje me planifikimin dhe kryerjen e operacionit ushtarak, dhe, në lidhje me këtë, ajo mori në konsideratë mungesën e informacionit të dhënë nga qeveria:

... Gjykata duhet të konsiderojë nëse operacioni

vendimi i Dhomës së Madhe i 27 qershorit 2000, para 100, *Çakıcı kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 8 korrikut 1999, para. 85, *Ertak kundër Turqisë*, vendimi i 9 majit 2000, para. 32 dhe *Timurtaş kundër Turqisë*, vendimi i 13 qershorit 2000, para. 82. Pjesa përsëritet verbatim në para. 103 të vendimit të 4 majit 2001 në *Hugh Johnson kundër Mbretërisë së Bashkuar*, një çështje tjetër kjo që ka të bëjë me një vrasje në Irlandën e Veriut, të trajtuar në të njëjtën ditë si *Kelly*.

97 Zbatimi i Nenit 2 të Konventës në konflikte ndërkombëtare të armatosura trajtohet veçmas më poshtë.

98 *Ergi kundër Turqisë*, vendimi i 28 korrikut 1998.

Analiza e përputshmërisë me kushtet substantive të Nenit 2

i forcave të sigurisë ishte planifikuar dhe kryer në mënyrë të tillë që të shmangte apo minimizonte në shkallën më të madhe të mundshme çdo rrezik për jetën e fshatarëve, duke përfshirë atë të pjesëtarëve të grupit kurd që kishte hasur në pritë.

...

Gjykata, duke marrë parasysh gjetjet e Komisionit (...) dhe vlerësimet që kreu vetë, konsideron se...ka ekzistuar një rrezik real për jetën e popullatës civile duke e ekspozuar ata në shkëmbimet e zjarrit midis forcave të sigurisë dhe grupit të armatosur kurd. Në dritën e dështimit të autoriteteve të Shtetit të paditur për të nxjerrë prova të drejtpërdrejta në lidhje me planifikimin dhe kryerjen e operacionit që do të zinte në pritë grupin e armatosur, Gjykata, në pajtim me Komisionin, konstaton se mund të supozohet arsyeshëm se nuk janë marrë masa të mjaftueshme të sigurisë për të mbrojtur jetët e popullsisë civile.⁹⁹

Kështu, Shteti u gjykua se kishte shkelur kushtet substantive të Nenit 2 në këtë çështje, megjithëse nuk u shqyrtua fakti se agjentët kishin qëlluar duke shkaktuar vdekjen e motrës së kërkuesit: e mjaftueshme ishte që autoritetet e kishin vënë në rrezik viktimën, e që nuk e kishin planifikuar operacionin në mënyrë të tillë që të minimizonin rrezikimin e civilëve.

99 Vendimi tek *Ergi*, paragrafët 79 – 81 (titulli origjinal), shtohet theksi.

Çështja e *Isayeva, Yusupova dhe Bazayeva kundër Rusisë*,¹⁰⁰ kishte të bënte me bombardimin ajror arbitrar të një grupi të përbërë nga civilë që po përpqeshin të largoheshin me makinat e tyre nga Grozny, kryeqyteti i Çeçenisë në tetor 1999, për ti shpëtuar luftimeve të rënda që u ndërmorën në qytet në atë kohë midis forcave ruse dhe rebelëve çeçen. Ata kishin dëgjuar se ishte krijuar një korridor humanitar për të lejuar që civilët të largoheshin. Si rezultat i bombardimeve u vranë dy fëmijët e kërkuesit të parë, si dhe u plagosën kërkuesi i parë dhe i dytë. Gjykata e pranoi se situata në Çeçeni kërkonte marrjen e masave të jashtëzakonshme, duke përfshirë këmbimin në funksionim të avionit ushtarak të pajisur me armë të rënda luftimi. Ajo ishte përgatitur të pranonte në parim se nëse avionët sulmoheshin nga grupe të paligjshme të armatosura, kjo gjë do të justifikonte përdorimin e forcës vdekjeprurëse (por jo cilësimin si të tillë në çështjen që do të trajtohet më poshtë të *Isayeva kundër Rusisë*). Gjithsesi, qeveria nuk kishte dhënë prova bindëse për një sulm të tillë. Gjykata rrjedhimisht dyshoi nëse mund të justifikohet qeveria duke u bazuar në Nenin 2 në fund të fundit, por gjithsesi vazhdoi procedurën me supozimin se po, dhe vijoi për të vlerësuar nëse bombardimi i grupit civil kishte qenë “absolutisht i domosdoshëm” në rrethanat e dhëna.

Gjykata doli në përfundimin se bombardimi nuk e përmbushte këtë kusht. Në veçanti, autoritetet duhet të kishin pasur dijeni për deklarimin e krijimit të një korridori humanitar për të lejuar civilët të largoheshin nga Grozny, si dhe të prezencës së civilëve në atë zonë. Rrjedhimisht, ata duhet të ishin njoftuar për nevojën për të qenë jashtëzakonisht të kujdesshëm në lidhje me përdorimin e

100 *Isayeva, Yusupova dhe Bazayeva kundër Rusisë*, vendimi i 24 shkurtit 2005.

forcës vdekjeprurëse në atë zonë. Megjithatë, as kontrolluesit e zonës ajrore që drejtonte aeroplanët, as pilotët që u përfshinë në sulm, nuk ishin njoftuar për këtë, dhe as nuk ishte vënë në bordin e avionit një para-kontrollues i zonës ajrore për të përcaktuar objektivin. Këta faktorë, si dhe kohëzgjatja e sulmit ajror për një periudhë mbi katër orë dhe forca e armëve të përdorura, çuan Gjykatën në nxjerrjen e përfundimit se operacioni nuk ishte planifikuar apo ekzekutuar me kujdesin e duhur për jetën e popullsisë civile. Kështu pra, rrjedhimisht ka pasur shkelje të një kushti substantiv të Nenit 2.

Çështja e *Isayeva kundër Rusisë*,¹⁰¹ që sapo u përmend, kishte të bënte me një bombardim arbitrar ajro të fshatit të Katyr-Yurt. Kërkuesja dhe të afërmit e saj ishin përpjekur të largoheshin nga fshati nëpërmjet asaj që ata menduan se ishte një rrugëdalje e sigurt, por një bombë e lëshuar nga një avion ushtarak rus shpërtheu pranë furgonit të tyre duke vrarë të birin e kërkueses dhe tre mbesat. Bomba u hodh në kuadrin e një operacioni kundër disa rebelëve të armatosur, që autoritetet prinin të mbërrinin në fshat (dhe mund të kenë provokuar madje edhe vajtjen e tyre atje). Operacioni ishte planifikuar paraprakisht. Megjithatë, nuk ishte bërë asnjë përpjekje për të njoftuar fshatarët mbi mundësinë e mbërritjes së rebelëve të armatosur dhe të rrezikut ndaj të cilin do të ekspozoheshin. Gjykata e dënoi ashpër këtë gjë, si dhe përdorimin arbitrar në vijim të fuqisë masive ajrore kundër fshatit:

Gjykata e konsideron si evident faktin se, kur ushtarakët shqyrtuan ndërmarrjen e operacionit me avionet e pajisur me armë të rënda për luftime brenda

101 *Isayeva kundër Rusisë*, vendimi i 24 shkurtit 2005

kufijve të një zone të populluar, ata duhet të kishin shqyrtuar edhe rreziqet që gjithmonë përfshijnë ndërmarrjen e metodave të tilla. Megjithatë, nuk ka prova për të nxjerrë përfundimin se sa më sipër luajtën një rol të rëndësishëm në planifikim. ... Nuk ka asnjë provë për të vërtetuar se në fazën e planifikimit ishin bërë llogaritje serioze për evakuimin e civilëve, si për shembull, të sigurohej që ata të ishin njoftuar në lidhje me sulmin paraprakisht, me kohën që do të zgjaste evakuimi, rrugët që duhet të ndiqnin për të dalë të evakuarit, llojin e masave parandaluese që duhet të parashikoheshin për sigurinë dhe hapat që duheshin ndjekur për të asistuar personat në nevojë dhe të pamundur, etj.

... Gjykata është e mendimit se përdorimi i këtij tipi arme [bomba aviacioni për shpërthim të madh, të rënda dhe me rënie të lirë me një rreze dëmi që kalon 1,000 metra] në një zonë të populluar jo në kohë lufte dhe pa evakuim paraprak të civilëve, është e pamundur që të pajtohet me shkallën e kujdesit që pritet të kenë organet e vendosjes së rendit në një shoqëri demokratike. Nuk është deklaruar asnjë ligj ushtarak dhe gjendje emergjence në Çeçeni dhe nuk i është bërë asnjë derogim Nenit 15 të Konventës (...). Operacioni në fjalë pra duhet të gjykohej kundrejt një kuadri të zakonshëm ligjor. Edhe kur haset një

situatë ku, ashtu si parashtron qeveria, popullsia e fshatit është mbajtur peng nga një numër i madh luftëtarësh të pajisur e të trajnuar mirë, synimi kryesor i operacionit duhet të jetë që të mbrojë jetën kundrejt dhunës së paligjshme. Përdorimi masiv i armëve në mënyrë arbitrare është në kundërshtim të hapur me këtë synim dhe nuk mund të konsiderohet në pajtim me standardin e kujdesit si kusht paraprak për kryerjen e një operacioni të këtij lloji ku përfshihet përdorimi i forcës vdekjeprurëse nga agjentët e Shtetit.¹⁰²

Nevoja për të kryer një hetim *ex post facto*: “gjymtyra procedurale” e Nenit 2

Pra është e rëndësishme që gjykimi në çështjen *McCann* dhe në çështjet e tjera janë nën mbrojtjen e thelbit që parashikon Neni 2 dhe se vendimi ka pasur ndoshta edhe një impakt më të rëndësishëm për një aspekt tjetër të këtij neni në faktin që ai qartëson se Shtetet kanë detyrimin për të kryer hetime për vrasjet e kryera nga pjesëtarët e forcave të sigurisë. Kjo përmendet si “kusht procedural” apo “gjymtyra procedurale” e Nenit 2.

102 *Vendimi tek Isayeva*, paragrafët 189 – 191, janë hequr referencat e tërthorta në paragrafët e parë, shtohet theksi. Në lidhje me zbatimin e Nenit për situatat e luftës apo të gjendjes së jashtëzakonshme të shpallur, shih pjesën për “Përdorimin e forcës vdekjeprurëse në konfliktet ndërkombëtare të armatosura” më poshtë.

Kushti procedural për të kryer hetime për një vrasje të caktuar është mjaft ndryshe nga kushti substantiv për të mos përdorur forcën vdekjeprurëse, përveç kur është absolutisht e domosdoshme: mund të ketë ndodhur shkelje e njëjës pa shkelur tjetrën, ose e kundërta. Kështu, në McCann, Gjykata konstatoi shkelje të kushtit substantiv siç u diktua tashmë. Ndryshe nga sa më sipër, në çështjen e Kaya kundër Turqisë¹⁰³ (që diskutohet më tej në vijim), Gjykata nuk konstatoi shkelje të kushteve substantive të Nenit 2, por shkelje të kushteve të tij procedurale. Në çështje të tjera si në Kılıç kundër Turqisë¹⁰⁴ dhe Ertak kundër Turqisë,¹⁰⁵ ishin shkelur të dy llojet e kushteve. Gjithashtu, siç do ta vëmë re në çështjen Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar,¹⁰⁶ Gjykata u shpreh se në disa çështje mund të shqyrtojë akuzat për shkelje të kushteve procedurale, megjithëse procedurat gjyqësore për thelbin e çështjes në vendin përkatës mund të jenë të pezulluara apo të mos kenë filluar.

Siç trajtohet edhe në pjesët që vijojnë, detyra për të hetuar është shtrirë më tej për çështjet e vdekjeve ndërsa personat ndodheshin nën arrest, të çështjeve të pazgjdhura të vrasjeve dhe të akuzave për bashkëpunim në vrasje dhe “zhdukjeve” të personave (si për çështjet ku janë ngritur akuzat për ushtrim torture, siç është diskutuar në Manualin e të Drejtave të Njeriut Nr. 6).

Kërkuesit në McCann kishin parashtruar se Neni 2 impononte një

103 Kaya kundër Turqisë, vendimi i 19 shkurtit 1998.

104 Kılıç kundër Turqisë, vendimi i 28 marsit 2000, trajtuar në pjesën për “rastet e vrasjeve të pazgjdhura dhe pretendimet për bashkëpunim të shtetit në to”.

105 Ertak kundër Turqisë, vendimi i 9 majit 2000, trajtuar në pjesën mbi “zhdukjet e personave”.

106 Kelly kundër Mbretërisë së Bashkuar, vendimi i 4 majit 2001.

detyrim pozitiv për Shtetin që siguronte një “një procedurë efektive ex post facto që përcakton faktet që rrethonin vrasjet e kryera nga agjentët e Shtetit nëpërmjet një procesi të pavarur gjyqësor për të cilët të afërmit duhet të kenë akses të plotë”.¹⁰⁷ Në lidhje me këtë, ata iu referuan Parimeve Themelore të Kombeve të Bashkuara mbi Përdorimin e Forcës dhe Armëve të Zjarrit nga Punonjësit e Vendosjes së Rendit,¹⁰⁸ dhe Parimeve të Kombeve të Bashkuara mbi Parandalimin Efektiv dhe Hetimin e Ekzekutimeve Ekstraligjore, Arbitrare dhe atyre në Masë.¹⁰⁹ Udhëzimet Amicus curiae, të paraqitura nga Komisioni për të Drejtat e Njeriut i Irlandës së Veriut (një organ shtetëror) dhe nga Amnesty International, si dhe nga organizata të tjera jo-qeveritare të të drejtave të njeriut, i kanë tërhequr gjithashtu vëmendjen Gjykatës për këto standarde të Kombeve të Bashkuara. Gjykata iu referua haptazi këtyre standardeve ndërkombëtare¹¹⁰ dhe, në një pjesë thelbësore të vendimit, pranoi propozimin e përgjithshëm:

[Gjykata] kufizohet duke vërejtur, si Komisioni, se një ndalim i përgjithshëm ligjor i vrasjeve arbitrare nga agjentët e shtetit, do të ishte joefektiv në praktikë, nëse nuk do të ekzistonte asnjë procedurë për rishikimin e ligjshmërisë së përdorimit të forcës

107 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 157, shtohet theksi. Vëreni se ky kusht procedural rrjedh nga vetë Neni 2 dhe dallon nga të drejtat e tjera të “zgjdhjes efektive” kundrejt shkeljeve ndaj Konventës (Neni 13) dhe nga e drejta për akses në gjykatë për të ngritur procedura civile (Neni 6), ku asnjëri nga të cilët nuk u ngrit për trajtim në McCann (vendimi, para. 160).

108 Shih shënimin më sipër 63.

109 Miratuar më 24 maj 1989 në Rezolutën e Këshillit Ekonomik dhe Social të Kombeve të Bashkuara 1989/65

110 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, paragrafët 138 – 140.

vdekjeprurëse nga autoritetet shtetërore. **Detyrimi për të mbrojtur të drejtën për jetën bazuar në këtë dispozitë, së bashku me detyrimin e përgjithshëm të shtetit sipas Nenit 1 të Konventës për t’i “siguruar çdokujt brenda juridiksionit të tyre të drejtat dhe liritë e përcaktuara në Konventë”** kërkon nga ky përkufizim se duhet të ekzistojë ndonjë formë hetimi zyrtar efektiv kur individët ishin vrarë si rezultat i përdorimit të forcës nga, ndërmjet të tjerash, agjentët e shtetit.¹¹¹

Në McCann, Gjykata e kuptoi se nuk ishte “e domosdoshme” që të vendoste “cilën formë duhet të ndiqte ky hetim dhe nën cilat kushte duhet të organizohej,” për shkak se, cilado të kishin qenë kushtet specifike, ato ishin përmbushur në procedurat e ndjekjes penale.¹¹² Megjithatë, Gjykata vërejt një numër aspektesh të procedurës së ndjekjes penale që kontribuan qartësisht në gjetjen e përgjithshme të provave se ishte kryer një hetim zyrtar me efektivitet të mjaftueshëm për të përmbushur kushtet e Nenit 2:

Ndjekja ligjore ishte bërë e hapur; Kërkuesit (d.m.th., të afërmit e të ndjerit) ishin përfaqësuar ligjërisht; U dëgjuan në seanca një numër i madh dëshmitarësh (shtatëdhjetë e nëntë); dhe

Avokatët e kërkuesve kishin qenë në gjendje të shqyrtonin dëshmitarë kyç të cilët ishin vënë në dispozicion të të dyja palëve,

111 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 161, shtohet theksi.

112 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 162.;

duke përfshirë personelin ushtarak dhe policor që ishin pjesë e planifikimit dhe kryerjes së operacionit, dhe të parashtronin deklarata gjatë procedurave.¹¹³

Disa mangësi në procedurë të cilat u theksuan nga kërkuesit dhe nga amici curiae, sipas mendimit të Gjykatës nuk “penguan në mënyrë substantive kryerjen e një shqyrtimi të tërësishëm, jo-praktik dhe të kujdesshëm të rrethanave që rrethonin kryerjen e vrasjeve.”¹¹⁴ Pra në McCann nuk ka pasur shkelje të këtij kushti.

Çështje të tjera në vendet kontinentale ku nuk është zhvilluar asnjë procedurë hetimore e këtij lloji të njohur në Mbretërinë e Bashkuar dhe Gjibraltar, janë fokusuar më shumë në mangësitë e pretenduara në hetimin e mjekësisë ligjore dhe të policisë që janë mbikëqyrur (në ato vende) nga një prokuror publik apo gjyqtar.

Çështja e Kaya kundër Turqisë¹¹⁵ kishte të bënte me vrasjen e vëllait të kërkuesit, Abdülmenaf Kaya. Kërkuesi pretendonte se vëllai i tij ishte vrarë qëllimisht nga forcat e sigurisë më 25 mars 1993. Qeveria kundërshtonte se ai ishte vrarë në një luftim me armë midis pjesëtarëve të një grupi terroristësh, gjë që kishte përfshirë forcat e sigurisë në ditën në fjalë. Ato pretendojnë se vëllai i kërkuesit ishte ndërmjet sulmuesve.¹¹⁶

113 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 162.

114 Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann, para. 163. Për një përmbledhje të gabimeve të pretenduara në procedurën e hetimit, shih para. 157.

115 Kaya kundër Turqisë, vendimi i 19 shkurtit 1998.

116 Për detaje të dëshmive të ndryshme shih vendimin tek Kaya, paragrafët 9 – 10 dhe 11 – 15, përkatësisht; dëshmitë mbështetëse të të dyja palëve parashtrohen në paragrafët 16 – 30.

Gjykata u shpreh se nuk kishte baza të mjaftueshme, faktike dhe evidente për të nxjerrë përfundimin, përtej dyshimit të arsyeshëm, se i ndjeri ishte vlarë qëllimisht nga agjentët e shtetit, siç pretendohet nga kërkuesi, dhe se rrjedhimisht nuk ka pasur shkelje të kushteve substantive të Nenit 2. Megjithatë, hetimi në lidhje me vrasjen ka qenë vërtet me shumë mangësi: prokurori që ndiqte çështjen “*dukej se kishte supozuar pa pyetur se i ndjeri ishte terrorist dhei kishte vdekur në një përplasje me forcat e sigurisë*” dhe kështu nuk kishte pyetur ushtarët e përfshirë në incident; nuk ishin kryer testimet për gjurmët e gishtave të të ndjerit, apo në veshjen e tij për gjurmë pluhuri baruti; arma e të ndjerit nuk ishte testuar për gjurmë gishtash; trupi i ishte dorëzuar fshatarëve duke bërë të pamundur kryerjen e analizave të tjera, duke përfshirë plumbat që ndodheshin në trupin e tij; raporti i autopsisë ishte bërë në mënyrë mekanike dhe nuk përfshinte ndonjë vëzhgim në lidhje me numrin aktual të plumbave që kishin mbetur tek i ndjeri, apo ndonjë vlerësim për distancën nga ku ishin qëlluar plumbat; etj.¹¹⁷ Kështu, ka pasur një shkelje të kushteve procedurale të Nenit 2.

Kushtet më të detajuara të hetimit janë përcaktuar në çështjet vijuese, shumë prej të cilave (si Kaya) kanë pasur lidhje me situatën në Turqinë Jug-Lindore. Ato janë përmbledhur në çështjen e Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar, të përmendura tashmë që kishin të bënin me vrasjen e tetë burrave të IRA-s dhe të një kalimtarit në një pritë, nga shërbimet e sigurimit në Irlandën e Veriut në termat e mëposhtëm:¹¹⁸

117 Shih vendimin tek *Kaya*, paragrafët 86 – 92.

118 *Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001, paragrafët 94

- Qëllimi thelbësor i një hetimi të tillë është që të sigurojë zbatimin efektiv të ligjeve të brendshme që mbrojnë të drejtën për jetën dhe, në ato çështje ku përfshihen agjentët apo organet e shtetit, të sigurojë përgjegjshmërinë e tyre për vdekjet që ndodhin nën përgjegjësinë e tyre. Forma e hetimit që do të përmbushë ato qëllime mund të ndryshojë në varësi të rrethanave. Gjithsesi, pavarësisht nga mënyra që do të përdoret, **autoritetet duhet të ndërmarrin hapat e tyre**, sapo tu jetë parashtruar çështja. Ata nuk mund ta lënë atë në iniciativën e organeve të tjera, si në lidhje me paraqitjen e një ankese formale, apo në marrjen e përgjegjësisë për kryerjen e ndonjë procedure hetimi.¹¹⁹
- Në mënyrë që të kryhet me efektivitet hetimi për një akuzë vrasjeje të paligjshme nga agjentët e shtetit, në përgjithësi mund të konsiderohet e nevojshme që personat përgjegjës për kryerjen e hetimit të jenë të **pavarur** nga ata që janë të përfshirë në ngjarje.¹²⁰ Kjo nënkupton jo vetëm mos pasjen e lidhjeve hierarkike apo institucionale, por edhe të pavarësisë në hetime.¹²¹

– 98, nënpika dhe shtohet theksi; referenca në kllapa për çështje të tjera zëvendësohen nga referencat në shënimet poshtë faqes

119 Shih, *mutatis mutandis*, *Ilhan kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 27 qershorit 2000, para. 63

120 Shih për shembull *Güleç kundër Turqisë*, vendimi i 27 korrikut 1998, paragrafët 81-82; *Öğur kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 20 majit 1999, paragrafët 91-92.

121 Shih për shembull çështjen e *Ergi kundër Turqisë*, vendimi i 28 korrikut 1998, paragrafët 83-84, ku prokurori publik që hetonte mbi vdekjen e një vaje gjatë një përplasjeje tregoi mungesë të pavarësisë pasi ai u mbështet fort në informacionin e dhënë nga xhandarët e përfshirë në incident. [komenti origjinal]

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

- Hetimi gjithashtu duhet të jetë **efektiv** në mënyrë që të mund të dalë në përfundimin se forca e përdorur në çështje të tilla është e justifikuar apo jo në bazë të rrethanave¹²² dhe në identifikimin dhe ndëshkimin e atyre që janë përgjegjës. Ky nuk është një detyrim për të nxjerrë rezultate, por është mjeti për ta nxjerrë atë në dritë. Autoritetet duhet të ndërmarrin të gjitha hapat e duhura me mjetet që kanë në dispozicion, për të siguruar provat në lidhje me incidentin, duke përfshirë ndërmjet të tjerash, dëshmitarët okularë, provat e mjekësisë ligjore dhe, kur është e nevojshme, autopsinë për të marrë të dhëna të plota e të saktë të plagëve dhe një analizë objektive të zbulimeve klinike, duke përfshirë shkakun e vdekjes.¹²³ Cilido gabim në kryerjen e hetimit që dëmton përcaktimin e shkaktit të vdekjes, do të rrezikojë të bjerë në kundërshtim me këtë standard.
- Në këtë kontekst nënkuptohet si i nevojshëm kryerja e një **misioni të menjëhershëm dhe të arsyeshëm**.¹²⁴ Duhet pranuar fakti që mund të ketë pengesa apo vështirësi që

122 Shih për shembull *Kaya kundër Turqisë*, vendimi i 19 shkurtit 1998, para. 87.

123 Shih në lidhje me autopsinë, për shembull, *Salman kundër Turqisë*, vendimi i 27 qershorit 2000, para. 106; në lidhje me dëshmitarët për shembull, *Tanrikulu kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 8 korrikut 1999, para. 109; në lidhje me provat e mjekësisë ligjore, për shembull, *Gül kundër Turqisë*, vendimi i 4 dhjetorit 2000, para. 89.

124 Shih *Yaşa kundër Turqisë*, vendimi i 2 shtatorit 1998, paragrafët 102-104; *Cakıcı kundër Turqisë*, vendimi i 8 korrikut 1999, paragrafët 80, 87 dhe 106; *Tanrikulu kundër Turqisë*, vendimi i 8 korrikut 1999, para. 109; *Mahmut Kaya kundër Turqisë*, vendimi i 28 marsit 2000, paragrafët 106-107.

ndalojnë progresin në hetimin e një situate të caktuar. Megjithatë, një përgjigje e shpejtë nga autoritetet ndaj hetimit për përdorimin e forcës vdekjeprurëse në përgjithësi mund të konsiderohet si thelbësore në ruajtjen e fshehtësisë publike, në përkushtimin e tyre ndaj shtetit të së drejtës dhe në parandalimin e ndonjë shfaqjeje bashkëpunimi në vrasje apo tolerance të akteve të paligjshme.

- Për të njëjtat arsye, duhet të ekzistojë një element i mjaftueshëm i **mbikëqyrjes publike** në lidhje me hetimin apo rezultatet e tij, për të siguruar përgjegjshmërinë në praktikë, si dhe në teori. Shkalla e kësaj mbikëqyrjeje publike mund të ndryshojë qartë nga çështja në çështje. Megjithatë, në të gjitha çështjet i **afërmi i viktimës duhet të përfshihet në procedurë**, deri në atë masë sa të sigurojë në proces interesat e tij apo të saj legjitime.¹²⁵

Në veçanti është e rëndësishme në lidhje me çështjet e tjera të konfliktit të brendshëm të armatosur, si edhe në atë ndërkombëtar (siç do të trajtohet më vonë), të shihet se si Gjykata në çështjen Kaya vërejt se:

... humbja e jetës është një ngjarje tragjike dhe e shpeshtë përse i përket situatës në Turqinë jug-lindore (...). Gjithsesi, **as shpeshësia e përplasjeve**

125 Shih *Güleç kundër Turqisë*, vendimi i 27 korrikut 1998, para. 82, ku i ati i viktimës nuk u njofua për vendimet për të mos proceduar ligjërisht; *Öğur kundër Turqisë*, vendimi i 20 majit 2000, para. 92, ku familja e viktimës nuk kishte akse për hetimet dhe dokumentet e gjykatës; *Gal kundër Turqisë*, vendimi i 14 dhjetorit 2000, para. 93.

Nevoja për të kryer një hetim *ex post facto*: “gjymtyra procedurale” e Nenit 2

të dhunshme të armatosura, as numri i lartë i viktimave nuk mund të mënjanonjë detyrimin në bazë të Nenit 2 për të siguruar kryerjen e një hetimi efektiv e të pavarur në vdekjet që shkaktohen si pasojë e përplasjeve ku përfshihen forcat e sigurisë, për më tepër në çështjet si kjo që është në shqyrtim ku rrethanat në shumë aspekte janë të paqarta.¹²⁶

Në çështjen *Kelly*, Gjykata u shpreh se ka pasur shkelje të këtyre kushteve procedurale, ndërmjet të tjerash, sepse hetimet në Irlandën e Veriut nuk mund të shmangin fajësinë, pasi të afërmeve u ishte mohuar aksesimi për dokumentet që kishin lidhje me çështjen dhe për shkak të vonësive të tepërta, për mbi disa vite, që kishin shtyrë hetimin për vdekjet.¹²⁷ Një arsye tjetër madhore ishte se nuk ishin dhënë shpjegime për faktin se përse nuk ishte ndjekur penalisht asnjë njëri në lidhje me vrasjet e kryera:

Në këtë çështje u qëlluan dhe u vranë nëntë burra, njëri prej të cilëve nuk kishte lidhje me IRA-n dhe të paktën dy prej tyre ishin të paarmatosur. Kjo është një situatë e tillë në të cilën, nëse huazojmë

fjalët e përdorura nga gjykatat vendase, bën thirrje për një shpjegim. Gjithsesi, kërkuesit nuk ishin njoftuar për arsyen përse të shtënat me armë nuk ishin konsideruar se përbënin shkelje penale, apo se nuk meritonin ndjekjen ligjore të ushtarëve të përfshirë në të. **Nuk kishte pasur asnjë vendim të disponueshëm e të arsyeshëm për të risiguruar publikun e interesuar se shteti ligjor ishte respektuar. Kjo gjë nuk mund të konsiderohet se është në pajtim me kushtet e Nenit 2, përveç kur ai informacion të jetë parashtruar në ndonjë mënyrë tjetër.** Megjithatë, në këtë rast nuk kemi të bëjmë me këtë të fundit.¹²⁸

Gjykata e nxori këtë konstatim të shkeljes së aspektit procedural të Nenit 2 në lidhje me të gjithë kërkuesit, megjithëse më parë ishte shprehur në gjykim se nuk mund të vendoste (ende) për çështjet substantive në bazë të këtij neni, në pesë nga shtatë çështjet në të cilat procedurat civile ishin ende të pezulluara;¹²⁹ kërkuesja e vetme (bashkëshortja e viktimës civile) e kishte zgjidhur problemin e saj civil dhe nuk mund të konsiderohej më pra si viktimë e shkeljes së pretenduar të kushteve substantive të Nenit 2,¹³⁰ dhe familja e vetme që hoqi akuzën civile nuk mund të ndiqte më pretendimin e saj përse a i përket shkeljes substantive për mosezaurim të kësaj zgjidhjeje.¹³¹

126 *Vendimi tek Kelly*, para. 118, shtohet theksi.

127 *Vendimi tek Kelly*, para. 105.

128 *Vendimi tek Kelly*, para. 107.

129 *Vendimi tek Kelly*, para. 110.

130 *Vendimi tek Kelly*, para. 110.

131 *Vendimi tek Kelly*, para. 110.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

Arsyeja përse çështjet procedurale dhe substantive të Konventës janë kaq qartësisht të ndara, të paktën në lidhje me të drejtën angleze/irlandeze veriore, qëndron në faktin se “*detyrimet e shtetit në bazë të Nenit 2 nuk mund të përmbushen thjesht duke kompensuar dëmet*”¹³² - që përbën rezultatin e vetëm në procedurat civile, dhe ku shpesh rezultati kryesor i disponueshëm vendas në çështjet në të cilat ofrohet zgjidhje financiare, jepet nga shteti. Ndryshe, bazuar në Konventë, siç e kemi vënë re, “*hetimet që kërkohen në bazë të Neneve 12 dhe 13 të Konventës duhet të jenë në gjendje të çojnë në identifikimin dhe ndëshkimin e personave që janë përgjegjës*.”¹³³ Problemi i një hetimit efektiv të vrasjeve nga agjentët e shtetit pra lidhet me dy çështje të tjera nën Konventën: të drejtën për një “ankim efektiv” në bazë të Nenit 13, dhe detyrimin sipas Nenit 35(1) për të ezauruar instancat e brendshme përpara se kërkesa të paraqitet në Gjykatën e Strasburgut.

Lidhja e parë u shpjegua nga Gjykata në *Matzarakis* si vijon:

Duke qenë se shpesh, në praktikë, rrethanat e vërteta të vdekjes në çështje të tilla kufizohen gjerësisht brenda njohurive të punonjësve apo autoriteteve shtetërore, fillimi i procedurave të duhura civile, si për shembull një ndjekje penale, ndjekje disiplinore dhe ndjekje për ushtrimin e zgjidhjeve në dispozicion të viktimave dhe familjeve të tyre, do të kushtëzohet

132 *Vendimi tek Kelly*, para. 105, duke iu referuar çështjes *Kaya kundër Turqisë*, para. 105, dhe *Yaşa kundër Turqisë*, para. 74.

133 *Vendimi tek Kelly*, para. 105.

Nevoja për të kryer një hetim *ex post facto*: “gjymtyra procedurale” e Nenit 2

nga një hetim i duhur zyrtar, i cili duhet të jetë i pavarur dhe i paanshëm.¹³⁴

Pra, nëse nuk kryhet një hetim i duhur nga autoritetet, zgjidhjet që janë zakonisht në dispozicion për kërkuesit mund të bëhen joefektive në praktikë duke cenuar Nenin 13. Gjithashtu, nëse këto zgjidhje bëhen joefektive në këtë mënyrë, kërkuesve nuk u lejohet më të ezaurojnë ato përpara se të paraqesin çështjen e tyre në Gjykatën e Strasburgut.¹³⁵

Vdekjet e personave që ndodhen nën masën e arrestit

Sipas precedentit:

Personat që janë nën masën e arrestit ndodhen në një pozicion delikat dhe autoritetet janë nën detyrimin për ti mbrojtur ata. Rrjedhimisht, kur një individ merret nën arrest nga policia në gjendje të mirë shëndetësore, dhe konstatohet se është i dëmtuar me lirim të tij, i takon shtetit përgjegjësia për të

134 *Vendimi tek Matzarakis*, para. 73.

135 Shih për këto çështje të lidhura midis tyre, *Akdivar kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 16 shtatorit 1996, në veçanti para. 68 (në të cilën Gjykata në mënyrë të konsiderueshme iu referua çështjes së *Velásquez Rodríguez* të gjykatës simotër, Gjykatës Ndër-Amerikane të Drejtave të Njeriut dhe Mendimit Këshillimor të Gjykatës Ndër-Amerikane të 10 gushtit 1990 për “Përfashtimet ndaj Ezaurimit të Zgjidhjeve të Brendshme Gjyqësore”) dhe *Khashiyev dhe Akayeva kundër Rusisë*, vendimi i 24 shkurtit 2005, në veçanti para. 117.

dhënë një shpjegim bindës për mënyrën se si janë shkaktuar këto plagë.¹³⁶

Në çështjet e Salman kundër Turqisë, Gjykata, pasi përsëriti sa më sipër, shtoi parashtrimin se:

Detyrimi që lind për autoritetet për të mbajtur përgjegjësi në lidhje me trajtimin e një individi nën arrest, në veçanti janë të forta, kur ai individ vdes. ... Në fakt, barra e provës [në raste të tilla] mund të konsiderohet se bie mbi autoritetet për të dhënë një shpjegim të kënaqshëm dhe bindës.¹³⁷

Bashkëshorti i kërkueses, Agit Salman, ishte arrestuar në shkurt 1992 në Adana, Turqi, dhe u dërgua në një rajon policie. Në më pak se 24 orë më vonë ai vdiq. Ekspertët mjekësorë turq nxorën përfundimin se ai kishte vdekur nga një atak në zemër, me mavijosje në krahator dhe një sternum të çarë të shkaktuar nga një përpjekje për ta sjellë në jetë, por ekspertët ndërkombëtarë të caktuar nga kërkuesi dhe Komisioni e hodhën poshtë dhe zbuluan se plagët e viktimës ishin shkaktuar nga rrahjet e vazhdueshme. Komisioni nxori përfundimin se Agit Salman i ishte nënshtruar torturës gjatë marrjes në pyetje, e cila kishte provokuar arrestin kardial dhe rrjedhimisht, vdekjen e tij.¹³⁸ Gjykata u pajtua me konstatimin e Komisionit, ndërsa theksoi

136 *Salman kundër Turqisë*, vendimi i 27 qershorit 2000, para. 99, duke iu referuar *Selmouni kundër Francës*, vendimi i Dhomës së Madhe i 28 korrikut 1999, para. 87.
137 *Vendimi tek Salman*, paragrafët 99 – 100.
138 *Vendimi tek Salman*, para. 32. Për një përshkrim të detajuar të zbulimeve të Komisionit në lidhje me faktet, shih paragrafët 8 – 32.

se në çështje të tilla përgjegjësia i takon shtetit për të provuar se viktima nuk ka vdekur si rezultat i torturës:

Agit Salman u vu nën masën e arrestit në shëndet të mirë në dukje dhe pa ndonjë plagë të mëparshme apo sëmundje aktive. Nuk është dhënë asnjë shpjegim bindës për plagët në gjurin e majtë, mavijosjet dhe ënjtjet e këmbës së majtë, plagën në krahator dhe sternumin e çarë. Provat nuk mbështesin argumentin e qeverisë se plagët mund të jenë shkaktuar gjatë arrestimit, apo se sternumi i çarë u shkaktua nga masazhi kardial. ...

Kështu, Gjykata konstaton se qeveria nuk është treguar e përgjegjshme për vdekjen e Agit Salman nga arresti kardial gjatë burgosjes së tij në Drejtorinë e Sigurisë së Adanas dhe se këtu përfshihet përgjegjësia e shtetit të paditur për vdekjen e tij.

Ajo vijon duke u shprehur se ka pasur shkelje të Nenit 2 në këtë kuadër.¹³⁹

139 *Vendimi tek Salman*, paragrafët 102 – 103. Vëreni gjithashtu rëndësinë e bashkëngjitur nga Komisioni dhe Gjykata për gabimet në regjistrat e arrestimit dhe ndalimit: shih paragrafët 13 dhe 16 të vendimit dhe raportin e Komisionit të 1 marsit 1999, paragrafët 271 – 278 (të përmendura në para. 16 të vendimit). Gjykata më tej iu përmendi shprehimisht konstatimeve të nxjerra nga Komiteti për Ndalimin e Torturës të themeluar nën Konventën Evropiane për Ndalimin e Torturës, se në vitin 1992, “*praktika e torturës dhe e formave të tjera të keqtrajtitit të rëndë të personave që ndodhen nën arrestin policor mbetet e përhapur kudo në Turqi*”, dhe se, edhe në vitin 1996, “*përdorimi i torturës dhe formave të tjera të keqtrajtitit të rëndë mbetet një trajtim i zakonshëm në rajonet e policisë në Turqi*.” (paragrafët 70 dhe 71). Gjykata vërejtje edhe

Kushtet procedurale të Nenit 2 janë patjetër njësoj të rëndësishme në çështjet e vdekjeve nën masën e arrestit. Në çështjen e Salman, Gjykata hartoi dy parashtrime në lidhje me të. Së pari, aty thuhej se detyra për të hetuar, për të përcaktuar faktet dhe për të siguruar përgjegjësinë për vdekjen nën masën e arrestit “*nuk kufizohet për çështjet ku është e dukshme se vrasja u shkaktua nga një agjent i shtetit*”: Shtetet gjithmonë duhet të hetojnë kur një person vdes ndërsa mbahet nën arrest.¹⁴⁰ Kjo duhet të përfshijë, kur është e nevojshme (pra, kurdo kur mund të hedhë dritë për shkakun e vdekjes):

një autopsi që do të sigurojë një provë të plotë e të saktë të shenjave të mundshme të keqtrajtitit dhe plagëve dhe një analizë objektive të zbulimeve klinike, duke përfshirë edhe shkakun e vdekjes.¹⁴¹

Nën këtë aspekt ka pasur dështime thelbësore: nuk janë bërë fotografimet e duhura të trupit për ekzaminimin mjeko-ligjor; nuk

Raportin e Formularit të Autopsisë të përfshirë në “Manualin për Ndalimin Efektiv dhe Hetimin e Ekzekutimeve të Paligjshme, Arbitrare dhe në Masë” të miratuar nga Kombet e Bashkuara në vitin 1991 (para. 73). Këto referenca përsëri tregojnë se si precedenti i Gjykatës është pjesë e një kuadri më të gjerë të instrumenteve ndërkombëtare e të procedurave që plotësojnë njëra tjetrën.
140 *Vendimi tek Salman*, para. 105. Parashtrimi i Gjykatës për çështjen *Keenan kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 1 prillit 2001, para. 91, ku mirëpritet ngritja e menjëhershme e një hetimi për të gjitha rastet e vdekjeve që kanë ndodhur nën mbikëqyrjen e policisë nën arrest në Mbretërinë e Bashkuar.
141 *Vendimi tek Salman*, para. 105, me referencë, *mutatis mutandis*, tek çështja *Ergi kundër Turqisë* vendimi i 28 korrikut 1998, para. 82, dhe tek *Yaşa kundër Turqisë* vendimi i 2 shtatorit 1998, para. 100.

ka pasur analizë kategorizuese apo hispatologjike të plagëve; është nxjerrë një “prezumim i pakualifikuar” në raportin fillestar mjeko-ligjor se sternumi i çarë mund të ishte shkaktuar nga masazhi kardial, pa kërkuar ndonjë verifikim nëse është kryer në të vërtetë një masazh i tillë dhe, vlerësimi i këtyre zbulimeve fillestare nga Instituti i Mjekësisë Ligjore të Stambollit (që drejtohet nga shteti) i përmbloodhi këto mangësi në hetim thjesht duke konfirmuar diagnozën e një ataku në zemër.¹⁴²

Këto dështime bënë që prokurori në fillim të mos niste procedurën ligjore dhe kur e nisi atë, ajo ishte e destinuar të dështonte. Mangësitë në ekzaminimin e autopsisë pra “*dëmtuan në thelb çdo përpjekje për të përcaktuar përgjegjësinë e policisë për vdekjen e Agit Salmanit*.”¹⁴³ Ato ndikuan edhe disponueshmërinë e një ankimi efektiv në gjykatat vendase nga ana e kërkueses, dhe kështu, kushtin që ajo t'i ezarojë këto zgjidhje.

Në këto rrethana, apeli në Gjykatën e Kasacionit, që do të kishte vetëm kompetenca për ta marrë nën shqyrtim çështjen e gjykatës së shkallës së parë, nuk kishte asnjë mundësi efektive për të qartësuar apo përmirësuar provat e disponueshme. Gjykata pra nuk ka bindjen se apeli, që mendohet teknikisht se është i disponueshëm për kërkuesen në procedurat

142 *Vendimi tek Salman*, para. 106.
143 *Vendimi tek Salman*, para. 107.

për ndjekjen penale, do të kishte mundur të ndryshonte në ndonjë masë të konsiderueshme rrjedhën e hetimit të kryer më parë. Për këtë arsye, kërkuesja duhet të konsiderohet se e ka përbushur kushtin e ezaurimit të zgjidhjeve përkatëse të së drejtës penale.

Gjykata del në përfundimin se autoritetet nuk kanë kryer një hetim efektiv për rrethanat e vdekjes së Agit Salmanit. Kjo e bën rekursin në zgjidhjet e procedurës civile në gjykatë njësoj joefektive duke marrë parasysh rrethanat. Përkatësisht ajo hedh poshtë pjesën civile dhe penale të objeksionit paraprak të qeverisë [se kërkuesja nuk ka ezauruar zgjidhjet e brendshme gjyqësore] (...) dhe vendos se ka pasur shkelje të Nenit 2 në këtë kuadër.¹⁴⁴

Rastet e vrasjeve të pazgjidhura dhe akuzat për bashkëpunim në to

Probleme të ngjashme lindin edhe në çështjet e vrasjeve të pazgjidhura. Ato mund të ngrenë pyetjen nëse agjentët e shtetit ishin drejtpërdrejtë përgjegjës për vrasjet, dhe/ose pyetjen mbi bashkëpunimin midis vrasësve dhe agjentëve të shtetit. Në të gjitha çështjet e tilla, aspekti procedural i Nenit 2 është veçanërisht i rëndësishëm.

Në çështjen e Kashiyev dhe Akayeva kundër Rusisë,¹⁴⁵ kërkuesit ishin larguar nga Grozny, kryeqyteti i Çeçenisë, në dimrin e viteve

¹⁴⁴ Vendimi tek *Salman*, paragrafët 108 – 109.

¹⁴⁵ *Kashiyev dhe Akayeva kundër Rusisë*, vendimi i 24 shkurtit 2005.

1999 – 2000, për shkak të luftimeve midis Federatës Ruse dhe luftëtarëve çeçen. Me kthimin e tyre në Grozny, ata zbuluan trupat e një numri të afërmish të tyre. Trupat kishin shenja plagësh me plumba dhe rrahjesh. Kërkuesit parashtruan se zona në fjalë (rrethi i Staropromyslovskiy-it të Grozny-it) në kohën e vdekjeve ishte nën kontrollin e forcave të Federatës Ruse. Ata gjithashtu nxorën prova ku njëri nga të afërmit e kërkuesve ishte parë nga dëshmitarë që ishte arrestuar nga forcat federale dhe se ishin kryer akte torture në masë dhe vrasje jashtë-gjyqësore nga ushtarët në atë kohë në zonën e tyre. Ata akuzuan qeverinë si përgjegjëse të dyfishtë, edhe për vrasjet e të afërmit të tyre, edhe për mos-kryerjen në mënyrën e duhur të hetimeve mbi vrasjet.

Qeveria parashtroi se rrethanat e vdekjeve ishin të paqarta dhe sugjeroi se të afërmit e kërkuesve mund të ishin vrarë nga luftëtarët çeçen apo nga grabitës, apo ndryshe, se kishin marrë pjesë vetë në rezistencën e armatosur dhe ishin vrarë në aksion.

Gjykata i kërkoi qeverisë të paraqiste një kopje të të gjithë dosjes së hetimit penal për këtë çështje, por u paraqit vetëm rreth dy e treta e dosjes dhe qeveria argumentonte se pjesa tjetër e dokumenteve nuk kishte të bënte me çështjen. Kjo pati një peshë të madhe në vlerësimin e çështjes nga Gjykata:

Kur një kërkesë përmban një ankim se nuk ka pasur hetim efektiv, dhe kur, si në çështjen në fjalë, kërkohet një kopje e dosjes nga qeveria, Gjykata konsideron se i takon përgjegjësia shtetit që të sigurojë dhënien e të gjithë dokumentacionit të nevojshëm në lidhje me

hetimet. Pyetja nëse kanë apo jo lidhje me çështjen dokumente të caktuara nuk mund të vendoset njëanshmërisht nga qeveria e paditur. ... Kështu, Gjykata konstatoi se mund nxjerrë konkluzione nga qëndrimi i qeverisë në këtë çështje.¹⁴⁶

Gjykata konstatoi se hetimi penal bazohej në supozimin se vrasjet ishin kryer nga ushtarët rusë dhe në fakt kishte identifikuar një të dyshuar të mundshëm dhe se një gjykatë vendase i kishte kompensuar njërit prej kërkuesve dëmet në bazë të faktit se në kohën materiale, rrethina Staropromyslovskiy e Grozny-t kishte qenë nën kontrollin e rreptë të forcave federale, se vetëm ushtarët e këtyre forcave mund të kishin kryer kontrolle identifikimi dhe se të afërmit e kërkuesve ishin vrarë gjatë një kontrolli identifikimi. Viktimat e tjera u gjetën me këta të afërm për të cilët Gjykata u shpreh se prezumohej se ishin vrarë në rrethana të njëjta. Gjykata konstatoi se ishte përcaktuar që të afërmit e kërkuesve ishin vrarë nga ushtarët dhe se vdekja e tyre mund ti atribuohet shtetit, i cili nuk kishte dhënë ndonjë shpjegim apo justifikim për vrasjet. Përgjegjësia për vdekjet e të afërmit të kërkuesve pra i atribuohet shtetit të paditur. Në këtë rast ka pasur shkelje të kushteve substantive të Nenit 2.¹⁴⁷

¹⁴⁶ Vendimi tek *Kashiyev dhe Akayeva*, paragrafët 138 – 139. Gjykata nuk e konsideroi si të nevojshme në këtë çështje nxjerrjen e përfundimeve veçmas në lidhje me Nenin 38 të Konventës që u kërkon Shteteve të cilat janë Palë të Konventës që t'i japin Gjykatës të gjitha “lehtësitë e domosdoshme” për të kryer në mënyrë efektive shqyrtimin e çështjes nga ana e Gjykatës. Gjithsesi, ajo vërejtë se ishin ngritur për trajtim çështjet në këtë rast. Çështja e *Timurtaş kundër Turqisë*, vendimi i 13 qershorit 2000 të trajtuar më vonë nën titullin e “Zhdokjet e Personave” në të cilën Komisioni konstatoi shkelje të atij neni.

¹⁴⁷ Shih *Vendimin tek Kashiyev dhe Akayeva*, para. 147.

Në lidhje me problemin e përputhshmërisë me kushtet procedurale të Nenit 2, Gjykata po njësoj u tregua kritike për veprimet, apo më mirë, mosveprimet e shtetit. Kishte pasur një gamë të tërë dështimesh: një vonesë e pajustificuar prej tre muajsh përpara se të hapej procedura e hetimit penal; hetuesit as nuk u përpoqën të përcaktonte emrin dhe vendndodhjen e saktë të brigadës që mendohej se ishte implikuar në vrasje, apo të kontaktonin komandantin e saj, apo të identifikonin disa ushtarë që ishin identifikuar nga dëshmitarët se ishin përfshirë në ngjarje. Në hetim nuk u mor plani i operacioneve ushtarake që u kryen në zonë, megjithëse, siç e përcaktoi Gjykata, “një plan i tillë mund të përbënte prova jetike në lidhje me rrethanat e krimeve në fjalë”. Nuk u hartua asnjë plan apo hartë që të tregonte vendndodhjen e trupave dhe prova të rëndësishme; u duk se nuk u bë asnjë përpjekje për të përcaktuar një listë të banorëve të lokalitetit që mbetën në Grozny në dimrin e vitit 1999 – 2000, apo për të identifikuar dhe lokalizuar dëshmitarët që u identifikuan drejtpërdrejtë nga kërkuesit. Nuk u urdhërua apo nuk u krye ndonjë autopsi; disa nga trupat as nuk iu nënshtruan ekzaminimit mjeko-ligjor. Së fundmi, hetimi u shty dhe u mblodh tetë herë dhe u transferua nga zyra e një prokurori tek tjetra për të paktën katër herë pa dhënë një shpjegim të qartë dhe pa njoftuar kërkuesit paraprakisht. Kështu, Gjykata nxori përfundimin se autoritetet kishin dështuar në kryerjen e një hetimi efektiv penal për rrethanat e vrasjeve duke shkelur kushtin procedural të Nenit 2.¹⁴⁸

Gjykata gjithashtu hodhi poshtë objeksionin paraprak të qeverisë se kërkuesit mund të ishin ankuar për rezultatet e hetimit dhe të

¹⁴⁸ Shih *Vendimin tek Kashiyev dhe Akayeva*, paragrafët 156 – 166.

kishin ngritur padi civile, por nuk e kishin bërë një gjë të tillë dhe rrjedhimisht nuk i kishin ezauruar zgjidhjet e brendshme gjyqësore. Në dritën e vonesave dhe përjashtimeve të përshkruara më sipër, Gjykata “*nuk ishte e bindur se një ankim i tillë do të kishte mundësuar zgjidhjen e mangësive në procedura, edhe nëse kërkuesit do të ishin njoftuar në kohën e duhur për procedurat dhe të ishin përfshirë në to*”. Ashtu si u diskutua më parë në çështjen e Salman, dështimi gjatë kryerjes së një hetimi të duhur penal “*bëri që rekursi për zgjidhje civile të ishte njësoj joefektiv në rrethanat e krijuara*”. Kështu Gjykata hodhi poshtë kundërshtimin e qeverisë.¹⁴⁹

Çështja e Yaşa kundër Turqisë¹⁵⁰ kishte të bënte me një numër sulmesh ndaj kërkuesit dhe xhaxhait të tij, i cili u vra. Kërkuesi pretendonte se ai dhe xhaxhai i tij ishin qëlluar për shkak të përfshirjes së tyre në shpërndarjen e gazetës pro-kurde *Özgür Gündem*, pasi kishin marrë kërcënime nga oficerët e policisë dhe se incidentet bënin pjesë në një fushatë persekutimi dhe sulmesh kundër individëve të përfshirë në botimin dhe shpërndarjen e kësaj gazete pro-kurde, por edhe të tjerash si ajo. Ata i vunë theksin një sërë sulmesh ndaj pronarëve të gazetës, gazetarëve dhe personelit, si dhe shitësve. Qeveria mbajti qëndrimin duke u shprehur se nuk kishte prova për të mbështetur argumentin e kërkuesit se pjesëtarët e forcave të sigurisë ishin përgjegjës për sulmet ndaj kërkuesit dhe xhaxhait të tij. Ajo tha se kërkuesi asnjëherë nuk ishte ankuar zyrtarisht tek autoritetet përkatëse se sulmuesit ishin agjentë të shtetit. Gjithashtu, se nuk kishte prova për të mbështetur argumentin e kërkuesit se një oficer policie i kishte treguar që në fakt ishte ai që kishte qenë shënjestra

e vrasësve të xhaxhait të tij. Qeveria gjithashtu mohoi faktin se kishte pasur kërcënime zyrtare të personave që në njëfarë mënyre kishin lidhje me shitjen e gazetave.

Komisioni parashtroi se faktet në qendër të kërkesës nuk u vunë në diskutim. Kërkuesi, Eşref Yaşa, u qëllua dhe u plagos rëndë në një sulm nga dy burra më 15 janar 1993. Xhaxhai i tij, Haşım Yaşa, u qëllua dhe u vra nga një njeri i armatosur më 14 qershor 1993. Komisioni konstatoi se nuk ishin paraqitur prova përpara tij që të vërtetonin përtej dyshimit të arsyeshëm se agjentët e forcave të sigurisë apo policia ishin të përfshirë në goditjen me armë si të kërkuesit, edhe të xhaxhait të tij. Megjithatë, duke marrë në konsideratë “*apelimet për mbrojtje dhe protestat e bëra nga Z. Yaşar Kaya, një gazetar dhe pronari i Özgür Gündem, në nivel ministror, edhe për një numër të konsiderueshme sulmesh ndaj personave që kishin lidhje me atë gazetë*”, Komisioni konstatoi se qeveria duhet, apo kishte detyrimin për të qenë e ndërjegjshme me faktin se ata që ishin të përfshirë në botimin dhe shpërndarjen e gazetës do të kishin frikë se mund të binin viktimë ndaj një fushate të qartë që duhet të tolerohej të paktën, nëse nuk ishin dakord me të, nga agjentët e shtetit.

Kërkuesi i paraqiti Gjykatës një raport që ishte hartuar për Kryeministrin turk, ndërmjet të tjerash, për sulmet ndaj gazetës dhe gazetarëve (raporti *Susurluk*). Gjykata kishte përshtypjen se ngjarjet e përshkruara në atë raport ishin “*shqetësuese*” dhe se “*fati i kompanive të caktuara që botonin gazeta, në veçanti kompania që botoi Özgür Gündem, ishte veçanërisht alarmues nga ky këndvështrim*” - por gjithsesi u shpreh se

Raporti *Susurluk* nuk përmban materiale që të bëjnë të mundur që personat e prezumuar se kishin kryer sulmet ndaj kërkuesit dhe xhaxhait të tij të ishin identifikuar me saktësi të mjaftueshme. Në fakt, kërkuesi pranon edhe në parashtrimin e tij (...).

Rrjedhimisht, Gjykata nuk mendon se duhet të veçohet nga përfundimet e Komisionit në lidhje me këtë ankesë. Përkatësisht, ajo mendon se materiali mbi dosjen me çështjen përkatëse nuk bën të mundur që ajo të nxjerrë përfundimin përtej dyshimit të arsyeshëm se Z. Eşref Yaşa dhe xhaxhai i tij u sulmuan dhe vranë përkatësisht nga forcat e sigurisë.¹⁵¹

Ajo vijon në mendimin e saj se nuk ka pasur shkelje të kushteve substantive të Nenit 2.¹⁵²

Përsa i përket hetimeve për vrasjet, Gjykata vërejti se, megjithëse ato u hapën formalisht, qeveria tregoi pak prova të progresit në këto hetime. Në çështjen Haşım Yaşa, autoritetet kishin kryer autopsinë, kishin përftuar një raport të ekspertit të balistikës dhe kishin dëgjuar tre dëshmitarë, duke përfshirë të birin e të ndjerit. Megjithatë nuk kishte shenja të ndonjë hapi tjetër të ndërmarrë për të treguar progres, pavarësisht nga kërkesat e bëra nga Komisioni. Shpjegimi i vetëm i ofruar nga qeveria ishte se hetimi ndodhi në kontekstin e luftës kundër terrorizmit dhe kërkonte një kontroll krahasimor të

¹⁵¹ Vendimi tek *Yasa*, para. 96, hiqet referenca në paragrafin pararendës.

¹⁵² Vendimi tek *Yasa*, para. 97.

komplikuar me çështje të tjera. Gjykata ishte:

... e përgatitur të merrte parasysh faktin se klima mbizotëruese në atë kohë në rajonin e Turqisë, e njoftosur nga aktet e dhunës së PKK [grupi kryesor separatist kurd] dhe masat e marra në vend nga autoritetet, mund të kenë penguar kërkimin për prova përfundimtare në procedurën penale vendase. Megjithatë, rrethanat e kësaj natyre nuk mund ti çlirojnë autoritetet nga detyrimi i tyre sipas Nenit 2 për të kryer një hetim, pasi ndryshe kjo do të rëndonte më tej klimën e mosndëshkimit dhe pasigurisë në rajon, dhe kështu do të krijonte një rreth vicioz (...).

Gjithashtu, autoritetet duket se kishin përjashtuar nga jashtë mundësinë që agjentët e shtetit të ishin implikuar në sulmet e kryera, megjithëse (siç vërejti Komisioni), ato e dinin, ose më saktë duhet ta dinin, se personat e përfshirë në botimin dhe shpërndarjen e *Özgür Gündem* besonin se sulmet përbënin pjesë të një “*fushate të përqendruar që duhej toleruar të paktën, nëse nuk miratohej, nga zyrtarët e shtetit*”. Për shkak të kësaj, më shumë se pesë vjet pas ngjarjeve, “*nuk ishte arritur ndonjë progres konkret dhe i besueshëm*

¹⁴⁹ Shih *Vendimin tek Kashiyev dhe Akayeva*, paragrafi 165 – 166.

¹⁵⁰ *Yaşa kundër Turqisë*, vendimi i 2 shtatorit 1998.

” dhe kështu hetimet nuk mund të konsideroheshin se kanë qenë efektive siç kërkohet nga Neni 2. Pra, në këtë çështje ka pasur shkelje të kushteve procedurale të Neni 2.¹⁵³

Po të njëjtat pyetje u ngritën në çështjen e Kılıç kundër Turqisë,¹⁵⁴ që kishte të bënte me vrasjen e një gazetari të *Özgür Gündem*, Kemal Kılıç, një muaj pas vrasjes së Haşim Yaşa-s, në shkurt 1993. Në këtë rast Gjykata konstatoi shkelje si të kushteve substantive, ashtu edhe të atyre procedurale të Neni 2.

Shkelje e kushteve substantive u konstatua nga fakti se viktimia ishte shprehur hapur për ndihmë nga autoritetet, të cilin ishin në dijeni, apo duhet të ishin në dijeni të rrezikut “*real apo të menjëhershëm*” të një sulmi të paligjshëm me të cilin ai mund të përballej, por nuk kishin marrë masa për t’i dhënë mbrojtje, megjithëse, sipas mendimit të Gjykatës “*autoritetet kishin në dispozicion një gamë të gjerë masash parandaluese*”.¹⁵⁵ Gjithashtu, autoritetet ishin në dijeni, ose duhet të kishin qenë në dijeni të “*mundësisë së rrezikut që mund të vinte nga persona apo grupe që vepronin me dijeni apo që kishin njohje të elementëve në forcat e sigurisë*”.¹⁵⁶

Në vend ekzistonte një kuadër ligjor me synimin për të mbrojtur jetën: Kodi Penal Turk ndalonte vrasjen; për këtë kishte forca

153 Vendimi tek *Yasa*, paragrafët 103 – 107, shtohet theksi, hiqen referencat për paragrafët e mëparshëm si dhe Raporti i Komisionit.

154 *Kılıç kundër Turqisë*, vendimi i 28 marsit 2000.

155 Vendimi tek *Kılıç*, para. 76. Shih paragrafët pararendës në vendim për më shumë detaje në lidhje me arsyetimin e Gjykatës në lidhje me të.

156 Vendimi tek *Kılıç*, para. 68, duke iu referuar një raportit të parlamentit të vitit 1993 dhe më pas të vitit 1998, raporti mbi çështjen e *Susurluk*.

policore dhe xhandarmërie me rolin e parandalimit dhe hetimit të krimeve, në bazë të udhëzimeve të prokurorëve; dhe kishte gjykata ku zbatoheshin dispozitat e së drejtës penale ku shkelësit e ligjit i nënshtroheshin gjyqit, shpallëshin fajtorë dhe dënoheshin.¹⁵⁷ Megjithatë ky kuadër u pengua të zbatohet, pasi kompetencat për të hetuar vrasjet ku përfshiheshin anëtarë të forcave të sigurisë, në raste të caktuara, - përfshirë Kılıç, u jepeshin këshillave administrativë që nuk siguronin një procedurë të pavarur e efektive për hetimin e vrasjeve ku përfshiheshin pra anëtarë të forcave të sigurisë;¹⁵⁸ dhe kështu ka pasur “*një sërë konstatimesh për dështime në hetimet e autoriteteve mbi akuzat e akteve të jashtëligjshme të pretenduara se janë kryer nga forcat e policisë, si në kontekstin e detyrimeve procedurale sipas Neni 2 të Konventës, dhe për kushtin e një ankimi efektiv të imponuar nga Neni 13*”;¹⁵⁹ kështu, prokurorët tentuan të “*pranonin në dukje vlerën e raporteve të incidenteve të kryera nga pjesëtarët e forcave të sigurisë dhe i atribuon gjithsesi shkakuin e incidenteve PKK-së duke u bazuar në prova minimale apo pa prova fare*”;¹⁶⁰ dhe kur kjo ndodhi, çështjet automatikisht iu nënshtroan juridiksionit të Gjykatës Kombëtare të Sigurisë, që në një sërë çështjesh të tjera, kishte konstatuar se nuk përmbushnin kushtin e pavarësisë të imponuar nga Neni 6 i Konventës.¹⁶¹ Gjykata konstatoi se:

këto mangësi penguan efektivitetin e mbrojtjes

157 *Vendimi tek Kılıç*, para. 70.

158 *Vendimi tek Kılıç*, para. 72, me referencë tek çështjet e *Güleç* dhe *Oğur*.

159 *Vendimi tek Kılıç*, para. 73, me referencë në lidhje me Nenin 2, për çështjet e *Kaya*, *Ergi*, *Yaşa*, *Çakıcı* dhe *Tanrikulu*.

160 *Vendimi tek Kılıç*, para. 73.

161 *Vendimi tek Kılıç*, para. 74, me referencë për çështjen e *Incal kundër Turqisë*.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

së garantuar nga e drejta penale në rajonin jug-lindor gjatë periudhës kur zhvillohet ngjarja. Ajo konsideron se kjo gjë ka lejuar apo ka krijuar një mungesë përgjegjshmërie nga pjesëtarët e forcave të sigurisë për veprimet e tyre, gjë që, ashtu si deklaroi edhe Komisioni në raportin e tij, nuk ishte në përputhje me shtetin e së drejtës në një shoqëri demokratike që respekton të drejtat dhe liritë themelore të garantuara sipas Konventës.¹⁶²

Mbrojtja e së drejtës për jetën “me ligj” në praktikë pra është dobësuar rëndë deri në atë gradë sa ka bërë që kuadri i së drejtës penale të mos përmbushë më kushtin (substantiv) e Neni 2. Kështu, ai aspekt i nenit është cenuar.

Me fjalë të tjera, nëse ka mangësi në hetimin e një çështjeje të vetme specifike, kjo do të çojë në konstatimin e një shkeljeje të aspektit procedural të Neni 2. Por, nëse ka pasur një dështim *sistematik* të sistemit për të hetuar siç duhet dhe për të trajtuar disa vrasje specifike, kjo do të thotë që ka një dështim edhe në përmbushjen e kushtit substantiv të atij neni, pasi “ligji” nuk e “mbron” më të drejtën për jetën në raste të tilla.

Nëse një çështje specifike hyn në kategorinë ku sistemi ka dështuar në mënyrë sistematike të mbrojtë atë, është sigurisht gati e qartë se në këtë çështje as kushtet procedurale nuk janë përmbushur. Kështu, në Kılıç, hetimi kishte qenë shumë i kufizuar në qëllim dhe kohëzgjatje; vrasja ishte trajtuar si një krim separatist i kryer

162 *Vendimi tek Kılıç*, para. 75.

Vdekjet e personave që ndodhen nën masën e arrestit

nga një pjesëtar i arrestuar i grupit islamik, Hizbullah, megjithëse nuk kishte prova të drejtpërdrejta që ta lidhnin atë me krimin; dhe “*nuk kishte asnjë tregues se ishte ndërmarrë ndonjë hap për të hetuar ndonjë bashkëpunim nga forcat e sigurisë në incident*”.¹⁶³ Kështu këtu kemi të bëjmë me një shkelje veçmas të kushteve procedurale të Neni 2.

Në fakt, siç sugjeron vendimi për çështjen Kılıç, nëse ka pretendime jo vetëm për tolerancë, por edhe për bashkëpunim aktiv midis shtetit dhe vrasësve, shteti mbart një detyrim veçanërisht të rëndë për të garantuar një hetim të plotë, të paanshëm dhe të shpejtë. Kjo u ripohua në çështjen e Shanaghan kundër Mbretërisë së Bashkuar.¹⁶⁴ Në atë çështje, një burrë nga Irlanda e Veriut, i quajtur Patrick Shanaghan, ishte qëlluar për vdekje në vitin 1991 nga një organizatë terroriste Lojaliste (d.m.th., pro-britanike), Luftëtarët e Lirisë së Ulsterit apo të njohur si UFF. Patrick Shanaghan dyshohej nga forcat britanike të sigurisë se ishte anëtar i Ushtrisë Republikane Irlandeze apo IRA.¹⁶⁵ Ai kishte qenë i arrestuar disa herë. E ëma e tij, kërkuesja në këtë çështje, pretendoi se ai ishte kërcënuar nga oficerët e Royal Ulster Constabulary – Policia Mbretërore e Ulsterit (RUC, siç quheshin atëherë forcat policore të Irlandës së Veriut) gjatë marrjes në pyetje. Informacioni që identifikonte Patrick Shanaghan si një të dyshuar terrorist, duke përfshirë edhe montazhin fotografik, kishte humbur, duke pretenduar se kishte rënë nga mbrapa një kamioni ushtarak, dhe mund të kishte përfunduar në duart e terroristëve të UFF-

163 *Vendimi tek Kılıç*, para. 82. Shih përsëri paragrafët pararendës në vendim për më shumë detaje të arsyetimit të Gjykatës në lidhje me të.

164 *Shanaghan kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001.

165 Shih shënimin më sipër 57.

së. Në kohën e vrasjes, shumica e policisë lokale ishte thirrur për ndihmë në një aksident të trafikut rrugor diku tjetër dhe autoritetet pretenduar se kishin pasur vështirësi që ti merrnin ata me radio. Vrasësit u larguan.

U ngrit një hetim për çështjen vetëm pas katër vitesh e gjysmë por rrethi i këtij hetimi u kufizua me përcaktimin e shkakut të menjëhershëm të vdekjes (pra, me plagosje për vdekje në krahavor nga një armë zjarri); ai nuk mund të shqyrtonte sfondin më të gjerë të çështjes apo të veprimeve të kryera nga policia apo forcat e sigurisë (apo mosveprimet). Një asistent shefi të lartë investigimi, që vepronte nën mbikëqyrjen e Komisionit të Pavarur për Ankesat ndaj Policisë (KPPC-ICPC), kreu një hetim në lidhje me veprimet e RUC në skenën e ngjarjes. Si rezultat i këtij hetimi, Inspektori në fjalë, u “këshillua”, gjë që u regjistrua në Librin e Disiplinës së Divizionit. Kërkuesja ngriti padi civile kundër Inspektorit të RUC dhe Ministrisë së Mbrojtjes, por kjo çështje kishte mbetur ende e pezulluar në kohën e marrjes së vendimit nga Gjykata.

Kërkuesja përpara Gjykatës pretendoi se vdekja e djalit të saj ishte rezultati i bashkëpunimit midis forcave të sigurisë dhe paraushtarakëve lojalistë dhe se ai ishte viktimë e një modeli vrasjesh ku, personat e menduar si anëtarë të IRA-s apo simpatizantë, viheshin nën shënjestër me dijeninë dhe përfshirjen e autoriteteve.¹⁶⁶ Gjykata u shpreh se nëse këto akuza do të dilnin se

¹⁶⁶ OJF-të, si Amnesty International, Human Rights Watch dhe British Irish Rights watch, si dhe Raportuesi i Posaçëm i Kombeve të Bashkuara për Pavarësinë e Gjyqtarëve dhe Avokatëve, kanë shprehur shqetësimin e tyre në lidhje me këtë, në veçanti në lidhje me vrasjen e Patrick Finucane, një avokat i Irlandës së Veriut, një

ishin të vërteta, në këtë çështje do të ngriheshin “*probleme të rënda për diskutim*”. Megjithatë, për këtë rast, “*një numër problemesh kyçe faktike...duhet të zgjidheshin*.”¹⁶⁷ Gjykata nuk ishte e përgatitur për të kryer hetime për gjetjen e fakteve të tilla nga ana e saj, ndërsa gjykatat britanike ende e kishin çështjen nën shqyrtim: nuk ishte përcaktuar asnjë element që të mund të privonte gjykatat civile nga aftësia për të vendosur mbi faktet dhe nga përcaktimi i çfarëdo mosveprimi apo neglizhence, nëse do të kishte, nga ana e forcave të sigurisë.¹⁶⁸ Gjithashtu, as Gjykata nuk mund të mbështetej thjesht në materialin e paraqitur nga palët.¹⁶⁹

Po kështu, Gjykata refuzoi të shqyrtonte në këtë çështje dhe në tre çështje të tjera të Irlandës së Veriut që kishin lidhje në të njëjtën periudhë dhe që ishin paraqitur në Gjykatë paralelisht me pretendimin nëse kishte pasur një praktikë administrative bashkëpunimi midis forcave të sigurisë dhe grupeve paraushtarake lojaliste. Kjo “*mund të shkonte përtej qëllimit të kërkesës në fjalë*”, u shpreh Gjykata (në të gjitha këto katër çështje).¹⁷⁰

tjetër çështje në të cilën u ngritën pretendime për bashkëpunim të shtetit në vrasje: shih *Finucane kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 1 korrikut 2003. Një raport i qeverisë mbi politikën e pretenduar nuk ishte bërë publik, megjithëse me sa duket pohonte disa nga dyshimet e ngritura – por Gjykata e hodhi poshtë ankesën e kërkuesve që i kërkonin qeverisë të nxirrte raportin.

¹⁶⁷ *Vendimi tek Shanaghan*, para. 94.

¹⁶⁸ Shih *Vendimin tek Shanaghan*, paragrafët 95 – 96, duke iu referuar (për baraspeshë) çështjes së *Salman kundër Turqisë*, ku oficerët e policisë u liruan nga akuza për ushtrim torture për shkak të mungesës së provave që rezultoni kryesisht nga një procedurë e gabuar autopsie, dhe çështja e *Gül kundër Turqisë*, ku, ndërmyjet të tjerash, hetimi i mjekësisë ligjore në skenën e krimit dhe procedurat e autopsisë kishin penguar rindërtimin efektiv të ngjarjeve.

¹⁶⁹ *Vendimi tek Shanaghan*, para. 97.

¹⁷⁰ *Vendimi tek Shanaghan*, para. 98. Gjykata përsëriti dy pjesët e fundit të cituara më

Megjithatë, Gjykata hodhi poshtë edhe argumentin e qeverisë së kërkuesja nuk i kishte ezauruar zgjidhjet e brendshme gjyqësore për shkak se çështja civile ishte ende e lënë pezull në gjykatë, pasi procedurat civile mund të rezultonin përfundimisht vetëm me kompensimin e dëmeve dhe kështu, të gjitha detyrimet sipas Nenit 2 nuk mund të përmbushen thjesht me këtë.¹⁷¹ Gjykata pra nuk mund të nxjerrë (ende) efektivisht ndonjë konstatim për të parë nëse janë përmbushur kushtet substantive të Nenit 2 dhe më specifikisht, nëse vrasjet përfshijnë përgjegjësinë e shtetit.¹⁷²

Në fakt, Gjykata u përqendrua në kushtet procedurale të Nenit 2 dhe vërejtë një sërë gabimesh, të përmbledhura nga ajo si më poshtë:

➤ Nuk u demonstrua se është kryer një hetim i shpejtë dhe efektiv në lidhje me akuzat e ngritura për vdekjen e Patrick Shanaghan;

➤ Ka pasur një mungesë pavarësie nga ana e oficerëve të

sipër dhe kjo deklaratë në lidhje me praktikën administrative, *verbatim*, në tre çështjet e tjera në Irlandën e Veriut: *Kelly dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001, paragrafët 101 – 104, *Hugh Jordan kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001, paragrafët 111- 114, *McKerr kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 4 majit 2001, paragrafët 117 – 120. Gjykata kishte mbajtur një seancë dëgjimore për të katër çështjet më 4 prill 2000.

¹⁷¹ *Vendimi tek Shanaghan*, para. 99, duke iu referuar çështjeve të *Kaya dhe Yaşa*.

¹⁷² Kjo është ndryshe nga çështja e *Yaşa* në të cilën, siç e vumë re, Gjykata u shpreh se nuk kishte pasur shkelje të kushteve substantive të Nenit 2. Gjykata vendosi po kështu në të tre çështjet e tjera të Irlandës së Veriut të përmendura në shënimin e mësipërm 170, përveç përsa i përket familjarëve në çështjen *Kelly*, të cilët nuk e kishin ndjekur procedurën e tyre civile kundër Shtetit. Gjykata u shpreh se ishte ndaluar të shqyrtonte ankesën e familjes për shkelje substantive të Nenit 2, pasi ata nuk kishin ezauruar të gjitha mjetet e brendshme gjyqësore. Gjithsesi, Gjykata përsëri shqyrtoi ankesat e tyre në lidhje me detyrimet procedurale në bazë të Nenit 2, së bashku me ankesat përkatëse të kërkuesve të tjerë në këtë kuadër.

policisë që hetuan incidentin dhe nga personeli i forcave të sigurisë që u akuzuan se ishin implikuar në bashkëpunim me paraushtarakët lojalistë që kryen vrasjen;

➤ Gjithashtu, ka pasur një mungesë mbikëqyrjeje publike dhe informacioni për familjen e viktimës në lidhje me arsyet e DPP-së për të mos nisur çështjen ligjore në lidhje me bashkëpunimin e pretenduar;

➤ Qëllimi i shqyrtimit të hetimeve përjashtoi problemin e bashkëpunimit nga ana e personelit të forcave të sigurisë në vënien në shënjestër dhe vrasjen e Patrick Shanaghan-it;

➤ Procedura e hetimit nuk la shteg për dalje në përfundime, gjetje apo vendime që mund të luanin një rol efektiv në kryerjen e ndjekjes gjyqësore në lidhje me shkeljen penale që mund të ishte zbuluar se kishte ndodhur;

➤ Mos-zbulimi i deklaratave përpara shfaqjes së dëshmitarëve në hetim ndikonte në aftësinë e kërkuesit për të marrë pjesë në hetim;

➤ Procedurat hetimore nuk filluan menjëherë.¹⁷³

Gjykatës nuk i takon të specifikojë në detaj se çfarë lloj procedurash duhet të zbatohen autoritetet për të shqyrtuar vrasjet ku përfshihen

pretendimet për bashkëpunim të shtetit, dhe as nuk ka përse të ketë një “*procedurë të unifikuar*” për këtë synim, për të përmbushur të gjitha garancitë ligjore. Megjithatë, në çështjen në fjalë, “*procedurat që ishin në dispozicion nuk kishin krijuar ekuilibrin e drejtë*”: kishte pasur mangësi në transparencën dhe efektivitetin e të gjitha procedurave të ndryshme që u kryen (siç u vërejt në pikat e mësipërme). Kështu, Gjykata hodhi poshtë pretendimin e qeverisë se megjithë hetimin e policisë, shqyrtimin, hetimin e ICPC-së dhe analizën e DPP-së, nuk përmbushën veç e veç këto kushte procedurale, ato e kryen këtë gjë në përgjithësi, dhe ajo rrjedhimisht konstatoi se ka pasur shkelje të kushteve procedurale të Nenit 2.¹⁷⁴

“Zhdokjet e personave”

E njëjta përjasje, siç u përshkrua më sipër është e vërtetë në çështjet e “zhdokjeve të personave”, të paktën përderisa i përket jurisprudencës më të fundit. Në çështjen e parë të këtij lloji, Kurt kundër Turqisë,¹⁷⁵ Gjykata kishte vendosur se, megjithëse i biri i kërkuessit, Üzeyir Kurt, ishte parë për herë të fundit rreth katër vjet e gjysmë më parë i rrethuar nga ushtarët në një operacion sigurie, nuk kishte prova se ai ishte torturuar apo vvarë; dhe kështu çështja u shqyrtua në bazë të Nenit 5 (e drejta për liri nga arrestimi dhe ndalimi arbitrar) dhe jo nga Neni 2.¹⁷⁶ Gjykata konstatoi se:

ka pasur një shkelje veçanërisht të rëndë të së drejtës për liri dhe siguri të personit të garantuar nga Neni 5, gjë që ngriti probleme serioze për mirëqenien e Üzeyir Kurt.¹⁷⁷

Gjykata u shpreh se e ëma e Üzeyir Kurt (kërkuessja) kishte vuajtur nga ankthi për një kohë të gjatë duke ditur se i biri i saj gjendej nën masën e ndalimit, por edhe një “*mungesë të plotë të informacionit zyrtar përse i përket fatit në tij në vijim*”. Ajo u shpreh edhe se e ëma e viktimës rrjedhimisht ka qenë vetë viktimë e shkeljes së të drejtës kundër ndalimit të torturës, trajtimit çnjerëzor apo poshtëruës, ose ndëshkimit, siç parashikohet nga Neni 3 i Konventës.¹⁷⁸

175 *Kurt kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe të 25 majit 1998.

176 *Vendimi tek Kurt*, paragrafët 107 – 108.

177 *Vendimi tek Kurt*, para. 129.

178 *Vendimi tek Kurt*, para. 134.

Megjithatë, në një çështje të mëvonshme, Çakici kundër Turqisë, Gjykata theksoi se “*çështja e Kurt nuk...përcakton ndonjë parim të përgjithshëm se një anëtar i familjes së një “personit të zhdokur” është rrjedhimisht viktimë e trajtimit në kundërshtim me Nenin 3*”. Por, “*nëse një anëtar i familjes është një viktimë e tillë, kjo do të varet nga ekzistenca e faktorëve specifikë që i japin vuajtjes së kërkuessit një dimension dhe karakter të dallueshëm nga stresi emocional që mund të konsiderohet se është shkaktuar në mënyrë të pashmangshme për të afërmit e viktimës që i është nënshtruar një shkeljeje të rëndë të të drejtave të njeriut*.” Në atë rast ajo konstatoi se kërkuessi (vëllai i personit “të zhdokur”) nuk ishte ndikuar nga sa më sipër.¹⁷⁹

Në çështjet vijuese, ndoshta nën ndikimin e zhvillimit të së drejtës ndërkombëtare në këtë fushë, Gjykata e ka treguar veten më të përgatitur në shqyrtimin e rasteve në të cilat nuk dihet vendndodhja e personit pas arrestimit dhe burgosjes së tij/saj sipas Nenit 2, por mbetet paksa e kujdesshme për zbatimin e Nenit 2 në lidhje me të afërmit e ngushtë të “të zhdokurve”.¹⁸⁰

Në çështjen e Ertak kundër Turqisë¹⁸¹ kërkuessi, İsmail Ertak, pretendonte se i biri i tij, Mehmet Ertak, ishte arrestuar gjatë një kontrolli identiteti më 20 gusht 1992, ndërsa po kthehej për në

179 *Çakici kundër Turqisë*, vendimi i 8 korrikut 1999, paragrafët 98 – 99.

180 Kjo pyetje nuk u ngrit në çështjen e *Ertak kundër Turqisë*, të trajtuar në vijim në tekst, por në çështjen e *Timurtaş kundër Turqisë*, të trajtuar pas asaj të *Ertak*, ku Gjykata përsëri gjykoj se kërkuessi (i ati i personit të konsideruar “i zhdokur”) kishte vuajtur një trajtim të tillë, ndërmjet të tjerash, sepse “*dësa anëtarë të forcave të sigurisë gjithashtu nuk i kushtuan as vëmendjen më të vogël shqetësimeve të kërkuessit duke i mohuar në fyturë dhe në kundërshtim me të vërtetën se i biri i tij mbahej nën arrest*.” (*Timurtaş kundër Turqisë*, para. 97).

181 *Ertak kundër Turqisë*, vendimi i 9 majit 2000.

shtëpi nga puna me tre pjesëtarë të familjes së tij. Ai dha emrat e dëshmitarëve që kishin deklaruar se e kishin parë djalin e tij kur ai ishte i burgosur nga policia dhe të cilët raportuan se Mehmet ishte torturuar. Një nga të burgosurit, një avokat, raportoi se Mehmet Ertak ishte dërguar për në qelinë e tij pas torturave, dhe meqë kishte vdekur, e kishin nxjerrë nga qelia zvarrë. Ai nuk e kishte parë më viktimën. Autoritetet e mohuan që ai ishte arrestuar dhe thanë se emri i tij nuk ishte i përfshirë në regjistrat përkatës në burg.

Delegatë nga Komisioni morën në pyetje dëshmitarët e kërkuessit dhe autoritetet në Turqi. Në fund, ata nxorën përfundimin se Mehmet Ertak kishte qenë i arrestuar. Ata vunë re se emri i një personi tjetër, që pa dyshim ishte arrestuar, nuk ishte gjithashtu në regjistrat. Autoritetet gjithashtu nuk kishin dhënë kopje të regjistrave të burgut, pavarësisht se u ishte kërkuar qartë që të bënin një gjë të tillë. Një deklaratë që një dëshmitar i kishte dhënë prokurorit në lidhje me çështje të rëndësishme që kishin të bënin me arrestimin e Mehmet Ertak, nuk ishte përfshirë në dosjen që iu dorëzua Komisionit. Gjykata konstatoi, në bazë të kësaj dhe të provave të tjera se:

ka prova të mjaftueshme për të nxjerrë përfundimin përtej dyshimit të arsyeshëm se, pasi është arrestuar dhe futur në burg, Mehmet Ertak i është nënshtruar një keqtrajtimi të egër e të paprecedent dhe vdiq ndërsa mbahej në burg nën mbikëqyrjen e forcave të sigurisë. Pra kjo çështje duhet të dallohet nga çështja Kurt (...), në të cilën Gjykata shqyrtoi ankesat e

174 Shih *Vendimin tek Shanaghan*, paragrafët. 123 – 125.

kërkueses për zhdukjen e djalit të saj në bazë të Nenit 5. Në çështjen Kurt, megjithëse djali i kërkueses mbahej nën masën e ndalimit, nuk kishte prova të tjera të trajtimit ndaj të cilit ai ishte nënshtruar në vijim apo për fatin e tij më pas.

Duke theksuar se autoritetet janë nën detyrimin për të qenë të përgjegjshëm për individët që ndodhen nën kontrollin e tyre, Gjykata parashtron se nuk u dha asnjë shpjegim për atë që ndodhi pas arrestimit të Mehmet Ertak.

Përkatesisht, ajo konsideron se në rrethanat e çështjes qeveria mbart përgjegjësi për vdekjen e Mehmet Ertak, që u shkaktua nga agjentët e shtetit pas arrestimit të tij; kështu ka pasur shkelje të Nenit 2 në bazë të sa më sipër.¹⁸²

Gjykata më pas shqyrtoi nëse ishte përmbushur kushti procedurë i parashikuar në Nenin 2, sipas të cilit, siç e kemi vënë re, duhet kryer një hetim efektiv dhe i pavarur për vrasjen dhe vrasjet për të cilat ngrihen akuza të cilat pretendohet se janë kryer nga zyrtarët e shtetit (apo gjithësesi, vrasje në të cilat një person vdes ndërsa mbahet në burgosje nën kontrollin e shtetit). Gjykata vendosi se edhe ky kusht është i zbatueshëm për çështje të tilla si Ertak, në të cilën vdekja e viktimës vetëm mund të supozohej.¹⁸³ Ajo ishte dakord me konstatimin e Komisionit se:

182 Vendimi tek *Ertak*, paragrafët 131 – 133.

183 Vendimi tek *Ertak*, para. 135.

hetimi në nivel kombëtar për pretendimet e kërkuesit nuk u kryen nga organe të pavarura e nuk u kryen plotësisht, pasi nuk iu dha mundësia kërkuesit që të merrte pjesë në to.¹⁸⁴

Pasi vuri re një sërë mangësish në procesin e hetimit, Gjykata nxori përfundimin se:

Shteti i paditur dështoi në përmbushjen e detyrimit të tij për të kryer një hetim të drejtë dhe efektiv të rrethanave në të cilat u zhduk i biri i kërkuesit. Kështu ka pasur shkelje të Nenit 2 edhe në bazë të sa më sipër.¹⁸⁵

Në çështjen e Timurtaş kundër Turqisë,¹⁸⁶ kaluan gjashtë vite e gjysmë që kur i biri i kërkuesit, Abdulvahap Timurtaş, u arrestua nga xhandarët dhe u burgos, pa informacion për vendndodhjen apo fatin e tij në vijim. Komisioni përsëri u përball me pengesa të rënda për misionin e tij në gjetjen e fakteve: pesë nga njëmbëdhjetë dëshmitarë që ata donin të intervistonin, duke përfshirë edhe një prokuror, nuk e ndoqën hetimin dhe qeveria nuk i paraqiti të gjitha provat e kërkua. Për shkak të këtyre problemeve, Komisioni formalisht konstatoi shkelje të Nenit 28(1)(a) (tani Neni 38(1)(a)) të Konventës, duke u shprehur se qeveria nuk kishte bashkëpunuar

184 Vendimi tek *Ertak*, para. 135.

185 Vendimi tek *Ertak kundër Turqisë*, para. 135, duke iu referuar paragrafëve 92, 93 dhe 121.

186 *Timurtaş kundër Turqisë*, vendimi i 13 qershorit 2000.

Përdorimi i forcës me efekt vdekjeprurës nga agjentët e Shtetit

siç duhet me hetimin e kryer.¹⁸⁷ Kjo mungesë bashkëpunimi dilte qartë si pikë kundër qeverisë në gjykimin e Gjykatës.¹⁸⁸ Komisioni gjithashtu ishte:

i shqetësuar nga numri i anomalive [regjistrat e burgut] që u konstatuan në këtë rast dhe vërejtje se më parë kishte pasur mundësinë për të dyshuar në lidhje me saktësinë e regjistrave të burgut që i ishin paraqitur edhe në çështje të tjera ku përfshiheshin ngjarje në Turqinë jug-lindore. Në dritën e anomalive që u konstatuan në regjistra në këtë çështje, Komisioni nxori përfundimin se këto dokumente nuk mund të ishin të besueshme për të provuar se Abdulvahap Timurtaş nuk ishte mbajtur në burg.¹⁸⁹

Në vendimin e saj Gjykata diskutoi për qasje të ngjashme, megjithëse jo identike, për çështje të pretendimeve për “zhdukje personash” në bazë të Nenit 3, 5 dhe 2 të Konventës:

Gjykata më përpara ishte shprehur se kur një individ mbahet nën arrest në shëndet të mirë, por konstatohet se është dëmtuar fizikisht në kohën e lirimit, është përgjegjësia e shtetit që të japë një shpjegim të arsyeshëm për mënyrën se si u shkaktuan këto dëmtime trupore, dhe nëse nuk e bën një gjë

187 Vendimi tek *Timurtaş*, para. 39.

188 Vendimi tek *Timurtaş*, paragrafët 63 – 70.

189 Vendimi tek *Timurtaş*, para. 44.

“Zhdukjet e personave”

të tillë, ngrihet çështje për tu trajtuar sipas Nenit 3 të Konventës (...). Po në të njëjtën linjë, Neni 5 imponon një detyrim për shtetin në lidhje me vendndodhjen e cilitdo personi të mbajtur nën arrest, i cili pra është vënë nën kontrollin e autoriteteve (...). **Problemi nëse dështimi nga ana e autoriteteve për të dhënë një shpjegim të arsyeshëm për fatin e një të arrestuari, në mungesë të trupit, mund të ngrejë çështje për trajtim në bazë të Nenit 2 të Konventës, do të varet nga të gjitha rrethanat e çështjes, dhe në veçanti nga ekzistenca e provave të mjaftueshme rrethore, bazuar në elementë konkretë nga të cilët mund të nxirret përfundimi si kusht standard i provës se i arrestuari duhet të prezumohet se ka vdekur gjatë mbajtjes nën arrest (...).**¹⁹⁰

Në çështjen në fjalë, kishin kaluar gjashtë vjet e gjysmë që nga periudha kur Abdulvahap Timurtaş ishte mbajtur nën arrest; ishte përcaktuar se ai u mbajt në një vend ndalimi nga autoritetet për të cilin shteti është përgjegjës; dhe ai ishte i kërkuar nga autoritetet për shkak të veprimtarive të supozuara të tij në PKK¹⁹¹. Gjithashtu, nga këndvështrimi i Gjykatës:

Në kontekstin e përgjithshëm të situatës në Turqinë jug-lindore në 1993, patjetër që nuk mund të

190 Vendimi tek *Timurtaş*, para. 82, shtohet theksi, hiqen referencat për çështje të tjera.

191 Shih *Vendimin tek Timurtaş*, para. 85.

përjashtohet fakti se mbajtja nën arrest e një personi të tillë do të ishte kërcënuese për jetën.¹⁹²

Kështu Gjykata vërtetoi se Abdulvahap Timurtaş duhet të prezumohet i vdekur pas një arrestimi të paprecedent të tij nga forcat e sigurisë. Rrjedhimisht, përgjegjësia e shtetit të paditur për vdekjen e tij përfshihej në këtë rast. Duke qenë se autoritetet nuk kishin paraqitur një shpjegim apo justifikim për vrasjen, vdekja i atribuohet shtetit dhe këtu konstatohet një shkelje e kushteve substantive të Nenit 2.¹⁹³

Është veçanërisht i dukshëm fakti që Gjykata ishte e vullnetshme në këtë çështje për të shqyrtuar mundësinë e vdekjes së viktimës nga këndvështrimi i kontekstit të përgjithshëm të situatës në Turqinë Jug-Lindore në atë kohë. Kjo e sjell precedentin e Gjykatës më pranë precedentit të Gjykatës Ndër-Amerikane të të Drejtave të Njeriut, tek e cila ishte tërhequr veçanërisht vëmendja e Gjykatës nga një raport *amicus curiae* i Qendrës për Drejtësi dhe të Drejtë Ndërkombëtare (QDDN-CEJIL), një organizatë jo-qeveritare për të drejtat e njeriut në Amerikat.¹⁹⁴

Gjykata ishte dakord me Komisionin se hetimi në “zhdukjen” e Abdulvahap Timurtaş kishte qenë:

i ngadaltë, mekanik, sipërfaqësor dhe nuk përbënte një përpjekje serioze për të zbuluar se çfarë i ndodhi

të birit të kërkuesit.¹⁹⁵

Nuk u ndërmor asnjë hetim për xhandarët për dy vjet me radhë dhe nuk kishte prova për të sugjeruar se prokurorët e përfshirë në çështje kishin bërë ndonjë përpjekje për të inspektuar regjistrat e burgut apo të shihnin vetë vendin e burgimit të personit, apo të kishin pyetur xhandarët për veprimet që kishin ndërmarrë atë ditë të arrestimit të viktimës. Kështu, rrjedhimisht ka pasur shkelje të kushteve procedurale të Nenit 2.¹⁹⁶ Siç vërejtë edhe Gjykata:

Letargjia e shprehur nga ana e autoriteteve hetuese fatkeqësisht pohon rëndësinë e ndërhyrjes së shpejtë gjyqësore që kërkohet nga Neni 5 §§ 3 dhe 4 i Konventës, që, ashtu si e theksoi Gjykata tek çështja Kurt, mund të çojë në gjetjen dhe parandalimin e masave kërcënuese për jetën në cenimin e garancive themelore që janë në përbërje të Nenit 2 (...).¹⁹⁷

192 Vendimi tek *Timurtaş*, para. 85.

193 Shih *Vendimin tek Timurtaş*, paragrafët 81 – 86.

194 Shih vendimin tek *Timurtaş kundër Turqisë*, paragrafët 79 – 80.

195 *Vendimi tek Timurtaş*, para. 88.

196 Shih *Vendimin tek Timurtaş*, paragrafët 89 – 90.

197 *Vendimi tek Timurtaş*, para. 90.

Përdorimi i forcës vdekjeprurëse në konfliktet ndërkombëtare të armatosura

Në nën-pjesët e mësipërme kemi trajtuar një numër çështjesh që kishin të bënin me situata të *brendshme* të konflikteve të armatosura – d.m.th., të konflikteve të armatosura që ndodhnin brenda kufijve të një Shteti Palë të Konventës: Irlanda e Veriut, Turqia Jug-Lindore, Çeçenia. Lind pyetja nëse (dhe po të jetë përgjigje pozitive) si, dhe deri në çfarë mase, zbatohet Konventa, dhe më në veçanti Neni 2 i Konventës për situatat e konflikteve *ndërkombëtare* të armatosura.

Dy pyetje duhen marrë në konsideratë për këtë. E para, çështja e zbatueshmërisë së Nenit 2 për situata të tilla *per se*. Dhe së dyti, çështja e synimit territorial të Konventës.

Pyetja e parë merr përgjigje nga vetë Konventa deri në njëfarë pike. Aty thuhet në Nenin 15(2), se, edhe në kohë luftërash, nuk ka derogim nga Neni 2 “*përveç përsa i përket vdekjeve që rezultojnë nga aktet e paligjshme të luftës*”. Referenca për “*vdekjet që rezultojnë nga aktet e paligjshme të luftës*” është një referencë e drejtpërdrejtë për normat e së drejtës ndërkombëtare humanitare. Kjo nënkupton se aktet që rezultojnë në humbje të jetës, të kryera gjatë kohërave të luftërave, të cilat bien në kundërshtim me të drejtën ndërkombëtare humanitare, përbëjnë gjithashtu *ipso facto* shkelje të Nenit 2. Në të kundërtën, vrasjet në kohë lufte që janë në përputhje me të drejtën ndërkombëtare *nuk* cenojnë Konventën. Konventa dhe standardet

që rrjedhin nga e drejta ndërkombëtare humanitare pra, në këtë kuadër, harmonizohen tërësisht.

Ky nuk është vendi për të diskutuar rreth së drejtës ndërkombëtare humanitare në detaj në fakt. Është e mjaftueshme sa u përmbledh më sipër për të vërejtur se, ashtu si ka thënë edhe Gjykata Ndërkombëtare e Drejtësisë:

Parimet themelore që janë në përmbajtje të dokumenteve, të cilat përbëjnë fabrikën e së drejtës humanitare janë si vijon. E para synon të mbrojë popullsinë civile dhe objektet civile dhe përkufizon dallimin midis luftuesve dhe jo-luftuesve; shtetet asnjëherë nuk duhet t’i bëjnë civilët objekt sulmi dhe shënjestra ushtarake. Sipas parimit të dytë, ndalohet shkaktimi i vuajtjeve të panevojshme për luftuesit; po kështu, ndalohet përdorimi i armëve që u shkaktojnë luftuesve një dëm të tillë, apo që rëndojnë pa dobi vuajtjet e tyre. Në zbatimin e këtij parimi të dytë, shtetet nuk kanë liri të pakufizuar për të zgjedhur mjetet në armët që ata përdorin.¹⁹⁸

Megjithëse deri tani nuk ka pasur një precedent specifik për këtë, këto parime harmonizohen mirë me parimet e përgjithshme të përkufizuara nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut në çështjet e konfliktit të brendshëm të armatosur që trajtohet më sipër. Specifikisht, mund të rikujtohet se Gjykata ka vendosur

198 Mendimi Këshillimor i Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë i 8 korrikut 1996 mbi ligjshmërinë e armëve bërthamore, para. 78. Shih edhe referencat tek “Klauzola Martens” në para. 79.

që përdorimi i armëve të rrezikshme, si për shembull bombave të rënda me rënie të lirë dhe shpërthim të lartë, me avion në një zonë të populluar, “jashtë kohës së luftës” dhe pa evakuim paraprak të civilëve, “është e pamundur që të pajtohet me shkallën e kujdesit që pritet të tregojnë organet zbatuese të ligjit në një shoqëri demokratike”, se në situatat e konflikteve të armatosura (të brendshme), duhen marrë masat e duhura për evakuimin e civilëve dhe veçanërisht personat vulnerabel dhe të pamundur, duke krijuar rrugë të sigurta largimi dhe duke njoftuar popullsinë civile për këto masa, kurdo të jetë e mundur; dhe se kur ka civilë në zonën e konfliktit, autoritetet duhet të ushtrojnë “kujdes të jashtëzakonshëm” në përdorimin e forcës vdekjeprurëse.¹⁹⁹ Këto parime pasqyrojnë të drejtën ndërkombëtare humanitare, po aq sa edhe e drejta komunitare. Çdokush mund të nxjerrë përfundimin, nëse ndoshta edhe duke hezituar, se, në shkallën që Konventa në realitet zbatohet në situatat e konfliktit të armatosur në nivel ndërkombëtar, këto parime e ruajnë forcën e tyre dhe mund të zbatohen nga Gjykata.

Megjithatë, pyetja e dytë mbetet përsa i përket zbatimit territorial të Konventës. Jurisprudenca në këtë kuadër ende nuk është përcaktuar plotësisht. Ajo është qendra e dispozitës në Nenin 1 të Konventës duke u shprehur se:

Palët e larta Kontraktuese do t'i sigurojnë gjithsecilit që ndodhet brenda juridiksionit të tyre, të drejtat dhe liritë e përcaktuara në Pjesën I [pra Nenet 2 – 18] të kësaj Konvente.

¹⁹⁹ Shih nën-pjesën për “Analizën e përputhshmërisë me kushtet substantive të Nenit 2” më sipër.

Në çështjet e Loizidou kundër Turqisë²⁰⁰ dhe Qipro kundër Turqisë,²⁰¹ Gjykata u shpreh se, si pasojë e ndërhyrjes ushtarake në Qipron veriore dhe krijimin e një administrimi të varur prej saj në vend, popullsia u vendos brenda “juridiksionit” të Turqisë dhe rrjedhimisht Turqia ishte përgjegjëse sipas Konventës, si për veprimet e ndërmarra prej saj në Qipron veriore, edhe për ato të atij administrimi.

Megjithatë, Gjykata cilësoi këtë përjasje në çështjen e Banković kundër 17 vendeve të NATO-s.²⁰² Çështja kishte të bënte me bombardimet nga ana e avionëve të NATO-s në stacionin e Radios dhe Televizionit Serb në Beograd në vitin 1999, që shkaktoi vdekjen e 16 civilëve dhe plagosjen e 16 të tjerëve. Bombardimet u kryen në kuadrin e veprimit të vendeve të NATO-s, që ata deklaruan se synonte sigurimin e përmbushjes së kushteve të komunitetit ndërkombëtar nga ana e Republikës Federale të Jugosllavisë (RFJ), siç ishte atëherë, në lidhje me trajtimin e shqiptarëve të Kosovës së RFJ-së. Në atë kohë, RFJ nuk ishte palë e Konventës Evropiane të të Drejtave të Njeriut, por ishin ama të gjitha vendet e NATO-s të përfshira në çështje. Këtu Gjykata u shpreh se

nga këndvështrimi i së drejtës ndërkombëtare publike, kompetenca juridiksionale e një shteti

²⁰⁰ Loizidou kundër Turqisë (Kundërshtimet Paraprake), vendimi i 23 shkurtit 1995.

²⁰¹ Qipro kundër Turqisë, vendimi i 10 majit 2001.

²⁰² Vendimi për Pranueshmërinë i Dhomës së Madhe të 12 dhjetorit 2001 për Kërkesën Nr. 52207/99 nga Vlastimir dhe Borka Banković dhe të Tjerë kundër Belgjikës, Republikës Çeke, Danimarkës, Francës, Gjermanisë, Greqisë, Hungarisë, Islandës, Italisë, Luksemburgut, Holandës, Norvegjisë, Polonisë, Portugalisë, Spanjës, Turqisë dhe Mbretërisë së Bashkuar.

është së pari territoriale. ... Gjykata ka pikëpamjen se rrjedhimisht duhet marrë në konsideratë Neni 1 i Konventës për të reflektuar mbi këtë nocion të zakonshëm e në thelb territorial të juridiksionit, ku bazat e tjera të juridiksionit trajtohen për raste të jashtëzakonshme e për to kërkohet justifikim i veçantë në rrethanat specifike të çdo çështjeje.²⁰³

Për zbatimin “në raste të jashtëzakonshme” të Konventës, në çështjen e Loizidou dhe atë të Qipro kundër Turqisë, ka qenë kryesor fakti që në këto çështje:

Shteti i paditur, nëpërmjet kontrollit efektiv të territorit përkatës dhe të banorëve të tij që largoheshin jashtë shtetit si pasojë e pushtimit ushtarak apo nëpërmjet pranimi, ftesës apo dijeninë e qeverisë të atij territori, ushtron/i të gjitha apo disa nga kompetencat publike që zakonisht ushtroheshin nga ajo qeveri.²⁰⁴

Gjithashtu:

Konventa është një traktat shumëpalësh që funksionon në baza të Nenit 56 të Konventës,²⁰⁵ në

²⁰³ Banković, Vendimi mbi Pranueshmërinë, paragrafët 60 – 61. Gjykata ishte e mendimit se ky këndvështrim mbështetej nga praktika e shtetit dhe nga *travaux préparatoires*: shih paragrafët 62 – 63.

²⁰⁴ Banković, Vendimi mbi Pranueshmërinë, para. 71.

²⁰⁵ Neni 56 § 1 mundëson një Shtet Kontraktues që të deklarojë se Konventa shtrihet për të gjithë apo cilindo nga territoret, për marrëdhëniet ndërkombëtare të të cilit ky Shtet është përgjegjës. [shënimet origjinale]

të kontekst kryesisht rajonal dhe mjaft dukshëm, në hapësirën ligjore (*espace juridique*) të Shteteve Kontraktuese. RFJ është e qartë se nuk hyn në këtë hapësirë ligjore. Konventa nuk është hartuar për tu zbatuar nëpër të gjithë botën nga Shtetet Kontraktuese. Kështu, vullneti për të shmangur një hapësirë apo vakum në mbrojtjen e të drejtave të njeriut deri tani është mbështetur nga Gjykata në favor të krijimit të juridiksionit vetëm, kur territori në fjalë ishte i tillë që në rrethana specifike mund të garantohet normalisht nga Konventa.²⁰⁶

Pra Konventa mund ta zbatohet për akte jashtë-territoriale që kryhen nga një Shtet Palë, nëse akte të tilla ndodhin në një zonë për të cilën Shteti Palë ndërmerr “kontroll efektiv”, për shembull, si rezultat i një akti ushtarak, në veçanti kur territori në fjalë është mbuluar tashmë nga Konventa përpara marrjes së këtij “kontrolli efektiv” nga Shteti Palë që sapo u përmend, d.m.th., nëse një Shtet Anëtar i Këshillit të Evropës ushtron kontroll efektiv ndaj një pjese territori që më parë kontrollohej nga një Shtet tjetër Anëtar. Sulmet nga ajri për territore që janë jashtë zonës së Këshillit të Evropës/Konventës, nuk i përkasin kësaj kategorie. Por vendimi është i papërcaktuar qartë në lidhje me zbatueshmërinë e Konventës për situata në të cilat një Shtet Palë ndërmerr “kontroll efektiv” në një zonë që nuk i përket *espace juridique* (hapësirës juridike) të Konventës: Gjykata shprehet se Konventa është në thelb rajonale dhe funksionon “veçanërisht” në këtë *espace juridique*, dhe vëren se “*deri tani*” ajo është mbështetur vetëm në çështje në të cilat territori në fjalë është mbuluar më parë

²⁰⁶ Banković, Vendimi mbi Pranueshmërinë, para. 80.

nga Konventa. Por këto *cilësime* i lanë qartësisht Gjykatës lirinë për të shtrirë zbatimin e Konventës përsëri nëse e mendonte se do të kishte një tjetër “*bazë përjashtimore të juridiksionit*” dhe nëse do të kishte më tej një “*justifikim të veçantë në rrethana të veçanta*” të çështjes.

Disa vendime të kohëve të fundit sugjerojnë se Gjykata në fakt ka vullnetin që në disa çështje specifike të shtrijë zbatimin territorial të Konventës për aktet e ndërmarra nga Shtetet Palë jashtë *espace juridique* (hapësirës juridike) evropiane. Në çështjen e Issa dhe të Tjerë kundër Turqisë,²⁰⁷ shtatë barinj ishin vlarë nga ushtria turke që operonte në kufirin e saj në Irakun Verior. Këtu Gjykata vendosi – pa shprehur specifikisht fare nocionin e *espace juridique* - se:

Në bazë të parimeve përkatëse të së drejtës ndërkombëtare, përgjegjësia e një Shteti mund të përfshihet kur, si pasojë e një akti ushtarak – qoftë i ligjshëm apo i paligjshëm – ai Shtet në praktikë ushtron kontroll efektiv ndaj një zone që ndodhet jashtë territorit të tij kombëtar. Detyrimi për të siguruar në një zonë të tillë të drejtat dhe liritë e parashtruara në Konventës rrjedh nga fakti i një kontrolli i të tillë, edhe nëse ushtrohet drejtpërdrejtë nëpërmjet forcave të tij të armatosura, apo nëpërmjet një administrimi lokal të varur prej tij (...). Nuk është e nevojshme të përcaktohet nëse një Palë Kontraktuese ushtron aktualisht kontroll të detajuar ndaj politikave dhe akteve të autoriteteve në zonën

që ndodhet jashtë territorit të saj kombëtar, pasi edhe kontrolli i përgjithshëm mbi zonën në fjalë mund të përfshijë përgjegjësinë e kësaj Pale Kontraktuese (...).

Gjithashtu, një Shtet mund të mbahet përgjegjës edhe për cenim të të drejtave dhe lirive të garantuara nga Konventa për personat që ndodhen në territorin e një Shteti tjetër, por që gjenden nën autoritetin dhe kontrollin e të parit (Shtetit) nëpërmjet agjentëve të tij që operojnë – qoftë në mënyrë të ligjshme, qoftë të paligjshme, në këtë të fundit (Shtetin) (...). Përgjegjshmëria në situata të tilla lind nga fakti se Neni 1 i Konventës nuk mund të interpretohet në mënyrë të tillë që të lejojë një Shtet palë të kryejë shkelje të Konventës në territorin e një Shteti tjetër, gjë që ai Shtet nuk mund ta bëjë në territorin e vet (...).²⁰⁸

Është e qartë se Gjykata, në paragrafin e fundit të cituar më sipër, i referohet shprehimisht, jo vetëm për disa nga precedentët e saj, por edhe për çështjen e Coard et al. kundër Shteteve të Bashkuara²⁰⁹, Komisionit Ndër-Amerikan, edhe për disa mendime të adoptuara nga Komiteti për të Drejtat e Njeriut në çështjet e Lopez Burgos kundër Uruguait dhe Celeberti de Casariego kundër Uruguait²¹⁰ pasi këto të gjitha tentojnë të krijojnë një këndvështrim më të gjerë të qëllimit territorial të instrumenteve përkatëse, sesa ajo që duket

208 Vendimi tek *Issa*, paragrafët 69 – 71, hiqen referencat për çështjet e tjera (por shih komentin në tekst dhe dy shënimet vijuese në lidhje me atë koment).

209 *Coard et al. kundër Shteteve të Bashkuara*, Komisioni Ndër-Amerikan i të Drejtave të Njeriut, vendimi i 29 shtatorit 1999.

210 *Lopez Burgos kundër Uruguait* dhe *Celiberti de Casariego kundër Uruguait*, HR Ctee nr. 52/1979 dhe 56/1979.

se bëri Gjykata në çështjen Banković.

Në Issa, Gjykata konstatoi se provat ishin të pamjaftueshme për të përcaktuar se trupat turke kishin qenë përgjegjëse për vdekjet e të afërmeve të kërkuesve. Gjithsesi, nga pikëpamja ligjore në lidhje me çështjen e “juridiksionit”, Gjykata vendosi hapur se hapat e ndërmarra në kuadrin e akteve ushtarake *përtej hapësirës juridike evropiane* përfshijnë në fakt përgjegjësinë e shtetit përkatës nëse ky shtet ushtron “*përkohësisht kontroll të përgjithshëm efektiv*” të një zone specifike jashtë asaj hapësire.

Detyrimi për të mbrojtur jetën në rrethana të tjera Mbrojtja kundrejt rreziqeve mjedisore që janë kërcënuese për jetën

Ka pasur një numër çështjesh në lidhje me problemet mjedisore që pretendoheshin se ndikonin në mënyrë të drejtpërdrejtë në të drejtat individuale që mbrohen nga Konventa, duke përfshirë të drejtën për jetën. Gjithsesi, kërkuesit në çështje të tilla kanë përfshirë edhe të drejta të tjera në këtë kuadër, dhe Komisioni e Gjykata ndonjëherë kanë trajtuar çështje që hynin në mbrojtjen e Nenit 2 dhe ndonjëherë (gjithashtu) edhe të neneve të tjera. Në fakt në çështjen e parë të rëndësishme në të cilën hyri në veprim shprehimisht e drejta për jetën përpara organeve të Konventës, ajo e Guerra kundër Italisë,²¹¹ e paraqitur më poshtë, Komisioni dhe Gjykata patën në thelb këndvështrime të ndryshme në lidhje me nenet që duheshin zbatuar. Megjithatë, çështjet në vijim, dhe në veçanti ajo e Öneryildiz kundër Turqisë,²¹² që diskutohen më tej edhe më poshtë, bëjnë të qartë faktin se arsyetimi në bazë të disave prej këtyre neneve (në veçanti Nenet 2 dhe 8) janë efektivisht

211 *Guerra dhe të Tjerë kundër Italisë*, vendimi i 19 shkurtit 1998. Një çështje e hershme, *López Ostra kundër Spanjës*, vendimi i 24 nëntorit 1994, kishte të bënte me shqetësimet e shkaktuara nga një depozitë e trajtimit të mbetjeve që ndodhej pak metra larg shtëpisë së kërkuesit, dhe aty u argumentua dhe u vendos vetëm në bazë të Neneve 8 dhe 3 të Konventës, pa iu referuar Nenit 2 në procedurat në Strasburg (megjithëse e drejta për jetën ishte ngritur për trajtim në procedurat vendase).

212 *Öneryildiz kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe të 30 nëntorit 2004 (vendimi i Dhomës i rishikuar nga Dhoma e Madhe doli më 18 qershor 2002).

identike.

Çështja e Guerra u parashtrua nga një numër kërkuesish që jetonin në Manfredonia, pranë një fabrike që lëshonte sasi të mëdha substancash toksike. Ata i ishin nënshtruar kryesisht kësaj ndotjeje, për shkak se mbetjet nga fabrika shpesh kanalizoheshin drejt banesave të tyre, por edhe për shkak se kishte ndodhur një aksident i rëndë ku kishte dalë jashtë kontrollit një sasi e konsiderueshme gazrash të rrezikshëm. Rreth 150 njerëz u detyruan të shtroheshin në spital me atë rast për shkak të helmimit akut nga arseniku.

Komisioni e pranoi çështjen vetëm në lidhje me Nenin 10 dhe u vendos nga shumica se në bazë të atij neni, kërkuesit që banonin në një zonë me rrezikshmëri të lartë, kishin të drejtën për të marrë “informacion të saktë për çështjet në lidhje me mbrojtjen e mjedisit të tyre”. Duke qenë se ata nuk e kishin marrë këtë informacion, ishte shkëlur Neni 10.²¹³ Megjithatë, Gjykata nuk ishte dakord me këtë qëndrim. Ajo e përsëriti qëndrimin e saj në vendimin tek Leander se liria për të marrë informacion në bazë të paragrafit të dytë të atij neni “në thelb ndalon një qeveri të caktuar që të kufizojë një person nga marrja e një informacioni që të tjerët dëshirojnë apo mund të dëshirojnë t’ia thonë atij”,²¹⁴ dhe u shpreh se:

Ajo lloj lirie nuk mund të interpretohet se i imponon një Shteti të dhënë, në rrethana si ato të kësaj

çështjeje, detyrime pozitive për të mbledhur dhe shpërndarë informacion me iniciativën e vet.²¹⁵

Megjithatë, duke zbatuar parimin *jura novit curia*, Gjykata u shpreh se kishte juridiksion për të shqyrtuar çështjen në bazë të Neneve 8 dhe 2 të Konventës, si dhe në bazë të Nenit 10. Ajo u përqendrua në të parin e këtyre të dyve dhe u shpreh se ai nen mund të imponojë detyrime pozitive. Specifikisht, asaj i nevojitet të sigurohet “nëse autoritetet kombëtare morën hapat e nevojshme për të siguruar mbrojtje efektive të së drejtës të kërkuesve për të respektuar jetën e tyre private dhe të familjes ashtu si garantohet nga Neni 8”.²¹⁶ Pasi shqyrtoi faktet, ajo nxori përfundimin se Shteti nuk kishte siguruar siç duhet kërkuesit me “informacion thelbësor që të mund të siguronte ata të vlerësonin rreziqet me të cilat mund të përballëshin ata dhe familjet e tyre nëse do të vazhdonin të jetonin në Manfredonia”. Kështu ka pasur shkelje të Nenit 8.²¹⁷ Gjykata vijoi për tu shprehur se:

Duke marrë parasysh përfundimin e saj se ka pasur shkelje të Nenit 8, Gjykata e konstaton si të panevojshme marrjen nën shqyrtim të çështjes në bazë të Nenit 2 gjithashtu.²¹⁸

Pika kryesore për këtë manual është gjithsesi se çështjet e ndotjes

215 Vendimit tek *Guerra*, para. 53.

216 *Idem*, duke iu referuar çështjes *López Ostra kundër Spanjës*, vendimi i 9 dhjetorit 1994.

217 Vendimi tek *Guerra*, para. 60.

218 Vendimi tek *Guerra*, para. 62.

së rëndë dhe mungesa e informacionit rreth ndotjes duke dëmtuar apo edhe vranë jetë njerëzish, ngrihet për diskutim në lidhje me Konventën – edhe nëse nenet specifike nën të cilat mund të drejtohen probleme të tilla, mund të ndryshojnë nga çështja në çështje. Ashtu siç vërejtë edhe Gjykata:

Rezoluta e Asamblesë Parlamentare 1087 (1996) është e një rëndësie të veçantë ndër dokumentet e ndryshme të Këshillit të Evropës për fushën që po trajtohet për këtë çështje, e cila ka lidhje me pasojat e fatkeqësisë së Çernobilit, rezolutë e cila u adoptua më 26 prill 1996 (në sesionin e 16-të). Duke iu referuar jo vetëm rreziqeve në lidhje me prodhimin dhe përdorimin e energjisë bërthamore në sektorin civil, por edhe për çështje të tjera, ajo deklaroi se “aksesi publik për informacion të qartë e të plotë [për rreziqe të tilla]... duhet të konsiderohet si një e drejtë themelore e njeriut”.²¹⁹

Që Neni 2 mund të përfshihet në çështje të tilla, kjo u pohua nga Gjykata në një çështje të mëvonshme në të njëjtin vit, L.C.B. kundër Mbretërisë së Bashkuar.²²⁰ Çështja u paraqit në Gjykatë nga vajza

219 Vendimi tek *Guerra*, para. 34.

220 *L.C.B. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 9 qershorit 1998. Shih gjithashtu çështjen e *Öneriyildiz kundër Turqisë*, të trajtuar në vijim. Vëreni gjithsesi se çështjet mjedisore mund të trajtohen edhe duke u bazuar në nene të ndryshme të Konventës: çështja e *Taskin dhe të Tjerë kundër Turqisë*, vendimi i 10 nëntorit 2004, në të cilën Gjykata konstatoi shkelje të Neneve 8 dhe 6 të Konventës në lidhje me ndotjet e rrezikshme të shkaktuara nga një minierë ari, por në të cilën u shpreh e ishte e “domosdoshme” që çështja të shqyrtohej duke u bazuar në Nenin 2 dhe 13.

e një burri i cili kishte qenë në Forcat Ajrore Britanike në vitet 1950, i cili ishte ekspozuar ndaj rrezatimit të shkaktuar nga testet bërthamore që ishin kryer në 1957 dhe 1958. E bija, e cila kishte lindur në 1966, u diagnostikua se kishte leucemi rreth vitit 1970. Asaj iu desh t’i nënshtrohej trajtimit intensiv dhe jeta e saj u ndikua mjaft rëndë nga sëmundja në fjalë.²²¹ Ajo pretendoi se ekspozimi i babait të saj ndaj rrezatimit të dëmshëm ishte shkak i mundshëm i leucemisë së saj në fëmijëri:

Ankuesja pretendoi...se dështimi i Shtetit të paditur për të paralizuar dhe këshilluar prindërit e saj, apo për të monitoruar shëndetin e saj përpara diagnostikimit që ajo ishte me leucemi në tetor 1970, kishte shkaktuar shkelje të Nenit 2 të Konventës.²²²

Këtë herë, (ndryshe nga në çështjen Guerra), Gjykata analizoi në fakt çështjen së pari dhe kryesisht në bazë të atij neni. Me qëllim për të vlerësuar nëse Shteti kishte ndërmarrë “hapat e duhur për të mbrojtur jetën e atyre që janë brenda juridiksionit të tij”, Gjykata bëri tre pyetje në vijim, të ndryshme nga njëra tjetra, por që kanë

221 Shih vendimin tek *L.C.B.*, paragrafët 12 – 16.

222 Vendimi tek *L.C.B.*, para. 36. Kërkuesi gjithashtu pretendoi shkelje të Nenit 3, por kjo nuk ishte çështja kryesore sipas gjykimit të Gjykatës: shih para. 28 të vendimit dhe shënimin më poshtë **Error! Bookmark not defined.** Gjithashtu, kërkuesi parashtrroi se personeli i shërbimit ishin ekspozuar qëllimisht ndaj rrezatimit për qëllime eksperimentimi dhe se ekspozimi i të atit ndaj rrezatimit nuk ishte monitoruar, por Gjykata u shpreh se nuk mund të shqyrtohej këto pretendime për shkak të deklaratave të bëra nga Mbretëria e Bashkuar që kufizoi juridiksionin e përkohshëm të Gjykatës (para. 35; për vetë deklaratat, shih para. 20). Kërkuesi pretendoi edhe se i ishte nënshtruar ngacmimeve dhe mbikëqyrjes në shkelje të Nenit 8, por edhe kjo gjë nuk luajti ndonjë rol në gjykim.

Ky detyrim pa dyshim zbatohet në kuadrin e veçantë të veprimtarive të rrezikshme, ku duhet vënë një theks i veçantë në **rregulloret e hartuara për tiparet specifike të veprimtarisë në fjalë**, e veçanërisht në lidhje me nivelin e risqeve të mundshme ndaj jetës së njeriut. Ato duhet të drejtojnë licencimin, krijimin, kryerjen, sigurimin dhe mbikëqyrjen e veprimtarisë dhe duhet ta bëjnë atë të detyrueshme për të gjithë të interesuarit që kërkojnë të ndërmarrin masa praktike në sigurimin e mbrojtjes efektive të qytetarëve, jeta e të cilëve mund të rrezikohet nga rreziqet e mundshme.

Ndërmjet këtyre masave parandaluese i duhet vënë theks i veçantë **të drejtës së publikut për informacion**, siç është përcaktuar në precedentin e institucioneve të Konventës. Dhoma e Madhe është dakord me Dhomën (...) se kjo e drejtë, që është pranuar tashmë sipas Nenit 8 (...), gjithashtu në parim mund të mbështetet për mbrojtjen e së drejtës për jetën, veçanërisht meqë ky interpretim mbështetet nga zhvillimet aktuale në standardet evropiane (...).

Gjithsesi, rregulloret përkatëse gjithashtu duhet të parashikojnë **procedura të përshtatshme**, duke marrë parasysh aspektet teknike të veprimtarisë në fjalë për të identifikuar mangësitë në proceset në

fjalë dhe çfarëdolloj gabimi të kryer nga ata persona që janë përgjegjës në nivele të ndryshme.²³⁵

Ashtu si vërehet në fjalë në fundit në citimin e mësipërm, përvetë çështjeve substantive, ka edhe kushte të rëndësishme **procedurale** në këtë kuadër. Gjykata i përmbloodhi këto kushte si vijon:

... sistemi gjyqësor që kërkohet nga Neni 2 duhet të parashikojë një **procedurë të pavarur dhe të paanshme hetimore që të përmbushë disa standarde minimale**, përse i përket efektivitetit dhe që të jetë në gjendje të sigurojë që të zbatohen dënimet penale kur ka humbje të jetës së njeriut si rezultat i një veprimtarie të rrezikshme nëse, dhe në masën që të përmbushë kërkesat hetimore me anë të zbulimeve të bëra (...). Në raste të tilla, autoritetet kompetente duhet të veprojnë me kujdes të jashtëzakonshëm dhe shpejtësi, dhe me iniciativën e tyre duhet të fillojnë hetime që së pari të përcaktojnë rrethanat në të cilat ka ndodhur incidenti dhe çdo lloj mangësie në punën e sistemit rregullator, dhe së dyti, të identifikojnë zyrtarët apo autoritetet shtetërore të përfshirë në çfarëdolloj cilësie në aspektet në të cilat ndodhën ngjarjet në fjalë.

Duke u shprehur kështu, kushtet e Nenit 2 shkojnë përtej fazës së hetimit zyrtar, kur kjo gjë ka çuar në

²³⁵ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 89 – 90, shtohet theksi, hiqen referencat në kllapa për çështje të tjera, për paragrafët në vendimin e Dhomës dhe për paragrafët e tjerë në vendimin e Dhomës së Madhe, ashtu siç tregohet.

fillimin e procedurave gjyqësore në gjykatat vendase; procedurat të marra së bashku, duke përfshirë fazën e gjyqit, duhet të përmbushin kushtet e detyrimit pozitiv për të mbrojtur jetën e njerëzve nëpërmjet ligjit.

Nga sa më sipër nuk duhet nxjerrë përfundimi se Neni 2 mund të përfshijë të drejtën që për një kërkues të ndiqen penalisht apo të dënohen palët e treta për një shkelje penale, (...) apo një detyrim absolut që të gjitha ndjekjet penale të rezultojnë në dënim, apo në fakt, në një vendim të caktuar (...).

Nga ana tjetër, gjykatat vendase nën asnjë rrethanë nuk duhet të përgatiten që të lejojnë që shkeljet e rrezikshme për jetën të mos ndëshkohen. Kjo është thelbësore për ruajtjen e besimit të publikut dhe për sigurimin e përkushtimit ndaj shtetit ligjor dhe për parandalimin e çdo lloj shfaqjeje të intolerancës apo bashkëpunimit në akte të paligjshme (...). Detyra e Gjykatës pra konsiston në rishikimin e faktit se deri në çfarë mase mund të konsiderohen zbulimet e gjykatave në marrjen e vendimeve, dhe nëse i kushtojnë çështjes vëmendjen dhe mbikëqyrjen e duhur siç parashikohet nga Neni 2 i Konventës me qëllim që efekti parandalues i sistemit gjyqësor ekzistues dhe rëndësia e rolit që kërkohet të luajë në parandalimin e shkeljeve të së drejtës për jetën të

mos minohen.²³⁶

Duke zbatuar këto parime në çështjen në fjalë, Gjykata konstatoi se autoritetet turke në nivele të ndryshme ishin në dijeni apo duhet të kishin qenë në dijeni se ekzistonte një rrezik real apo i menjëhershëm për jetën dhe shëndetin e njerëzve që banonin pranë grumbullit të plehrave, por, ose nuk kishin marrë masat e duhura, ose madje kishin kundërshtuar adoptimin e masave të nevojshme urgjente.²³⁷ Qeveria e paditur nuk mund të përfshijë kundër kësaj faktin se formalisht ishte e paligjshme që kërkuesi të banonte në atë vend, pasi autoritetet i lanë kërkuesin dhe të afërmit e tij të ngushtë të jetonin tërësisht pa i shqetësuar në shtëpitë e tyre për periudhën në fjalë, duke vjelur taksat bashkiake nga ai dhe banorët e tjerë të zonave të varfra dhe duke u siguruar atyre shërbime publike për taksat e paguara.²³⁸

Megjithëse Shteti gëzon një hapësirë të gjerë vlerësimi në këtë kuadër,²³⁹ përgjegjësia e Shtetit u përfshi në shumë aspekte: kuadri rregullator kishte dhënë prova se ishte me mangësi, pasi vendi i grumbullimit të plehrave ishte hapur dhe punonte, pavarësisht se nuk ishte në përputhje me standardet teknike përkatëse; dhe nuk

²³⁶ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 94 – 96. Shih edhe paragrafët pararendës. Referencat në kllapa për çështjet e tjera dhe për paragrafët e tjerë në vendim hiqen sipas udhëzimeve.

²³⁷ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 97 – 103.

²³⁸ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 105 – 106. Në këtë rast, Gjykata e dalloj çështjen nga ajo e *Chapman kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i Dhomës së Madhe të 18 janarit 2001, në të cilën autoritetet britanike u konstatuan se kishin qëndruar pasivë përballë akteve të paligjshme të kërkuesit.

²³⁹ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, para. 107.

ekzistonte një sistem koherent mbikëqyrës. Situata u rëndua edhe më tej nga një politikë e përgjithshme që doli se ishte e pafuqishme në trajtimin e çështjeve të përgjithshme në lidhje me planifikimin urban të qytetit dhe kjo krijoi pasiguri në lidhje me vënien në zbatim të masave statutore. Zyrtarët e shtetit dhe autoritetet nuk ndërmoren të gjitha hapat e duhura brenda kompetencave të tyre për të mbrojtur kërkuesin dhe familjen e tij nga rreziqet e menjëhershme e të ditura, ndaj të cilave ishin të ekspozuar. Kështu ka pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës në aspektin e tij substantiv.²⁴⁰

Përsa i përket aspektit procedural, procedurat në lidhje me të drejtën penale në Turqi në teori dukej se ishte e mjaftueshme për të mbrojtur të drejtën për jetën në lidhje me veprimtaritë e rrezikshme si sa më sipër.²⁴¹ Autoritetet hetimore kishin vepruar “*me shpejtësi ekzemplare*”, kishin qenë të kujdesshme dhe kishin identifikuar personat përgjegjës për ngjarjet që kishin ndodhur.²⁴² Gjithsesi, qëllimi i procedurave penale kishte qenë shumë i kufizuar: vendimi penal ishte kufizuar në “*neglizhencë në kryerjen e detyrave të*

[*zyrtarit*]”, pa njohur ndonjë përgjegjësi për dështim në mbrojtjen e së drejtës për jetën. Pavarësisht nga pasojat e rënda ekstreme të aksidentit, personat që ishin përgjegjës për të u dënuan me “*gjobat qesharake që mbi të gjitha, ishin pezulluar*.”²⁴³

Shkurtimisht, duhet nxjerrë përfundimi në këtë çështje se ka pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës edhe në aspektin e tij procedural për shkak të mungesës në lidhje me një aksident fatal të provokuar nga punimet në një veprimtari të rrezikshme, të mbrojtjes së duhur “me ligj” për të mbrojtur të drejtën për jetën dhe për të parandaluar gjëra të tilla të ngjashme, të rrezikshme për jetën në të ardhmen.²⁴⁴

Kjo çështje është një paralajmërim i dobishëm për Shtetet që kanë sisteme të dobëta në lidhje me sistemin rregullator për mjedisin, për planifikimin apo kontrollin e tij. Mos-adoptimi i rregulloreve për çështjet mjedisore, si për shembull, pikat e grumbullimit të plehrave, që të jenë në përputhje me standardet evropiane do të thotë që Shteti në fjalë nuk arrin të mbrojë të drejtën për jetën “me ligj” siç parashikohet nga Neni 2. Por thjesht duke miratuar rregullore në përputhje me standardet evropiane nuk është e mjaftueshme për të përbushur kushtet e Konventës. Moszbatimi i rregulloreve të tilla rreptësisht në praktikë, mosdhënia e informacionit të duhur për popullatat e afektuara mbi rreziqet dhe/apo mosndëshkimi i

²⁴³ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 116 – 117.

²⁴⁴ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Öneriyıldız*, paragrafët 116 – 118.

personave përgjegjës – edhe për çështjet e lënies pas dore të detyrës, me procedura penale që rezultojnë në ndëshkim ekzemplar – të gjitha këto mund të çojnë në konstatime të shkeljes së Nenit 2 (apo në më pak çështje, të Nenit 8) të Konventës dhe për dëmshpërbimin për dëme të konsiderueshme kundrejt viktimave. Në raste të rënda, numri i viktimave mund të jetë edhe më tej i konsiderueshëm. Më i rëndësishëm është fakti se këto parime duhet të zbatohen, drejtpërdrejtë apo të paktën në mënyrë efektive nga gjykatat vendase në Shtetet që janë Palë të Konventës.

Mbrojtja e individëve ndaj dhunës vdekjeprurëse të shkaktuar nga të tjerët

Ka pasur një numër çështjesh në të cilat të afërmit e personave të vrarë nga persona të tjerë privatë dhe të personave që gati janë vrarë nga vetë persona të tjerë privatë, kanë pretenduar që Shteti duhet të kishte mbrojtur viktimat, por nuk e ka bërë një gjë të tillë. Këto çështje gjithashtu janë varur në thelb si në problemet e së drejtës, por edhe të provave, të themelit dhe procedurës.

Çështja e Osman kundër Mbretërisë së Bashkuar²⁴⁵ kishte të bënte me vrasjen e dy personave, duke përfshirë të atin e një djalit shkolle, Ahmet Osman, nga një mësues që ishte fiksuar pas djalit. Mësuesi, Z. Paget-Lewis, kishte pasur histori të dalldisjeve të tilla. Gjithashtu kishte pasur një sërë incidentesh të rënda gjithnjë e më shumë ku

²⁴⁵ *Osman kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i Dhomës së Madhe i 28 tetorit 1998.

përfshihej mësuesi, i cili ishte pezulluar nga shkolla pas një vlerësimi psikiatrik. Pas vrasjeve ai u dënua për dy akuza të vrasjes me thikë të personave dhe më pas u shpall fajtor me motivin e përgjegjësisë, por jo aq të rëndë. Ai u dënua që të mbahej i burgosur në një spital të sigurt për të metat mendore pa kufizime kohore.

Çështja kishte të bënte me faktin nëse autoritetet mund dhe duhet të kishin bërë më shumë për të mbrojtur viktimat. Djali dhe e ëma e tij ngritën akuza se policia ishte njoftuar për të gjitha faktet përkatëse që në fillim e në vazhdim dhe kishte premtuar që t'i mbronte ata, por nuk e kishte bërë një gjë të tillë. Policia e mohoi se kishte bërë një premtim të tillë dhe pretendoi se asnjëherë nuk kishin pasur prova të mjaftueshme kundër mësuesit për ta arrestuar atë përpara vrasjeve. U ngritën hetimet, por duke qenë se personi ishte dënua për vrasjet e kryera, kjo ishte vetëm një procedurë përmbledhëse që nuk kërkoi të përcaktonte të gjitha faktet e plota, në veçanti në lidhje me veprimet apo mosveprimet e policisë.²⁴⁶ Znj. Osman dhe Ahmeti rrjedhimisht ngritën padi civile kundër policisë për mosmarrjen e hapave të duhur për të mbrojtur Ahmetin dhe të atin e tij, por këto procedura u pezulluan nga gjykatat britanike që vendosën, duke iu referuar precedentëve ligjorë, se për arsye të interesit të publikut, policia përjashtohet nga mbajtja e përgjegjësisë për neglizhencë në hetimin dhe reduktimin e krimit.²⁴⁷

²⁴⁶ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Osman*, para. 60.

²⁴⁷ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek Osman*, paragrafët 63 – 66. Qeveria argumentoi se rregulli që e përjashtonte policinë nga përgjegjësia (“rregulli përjashtimor”) nuk ishte absolut, por Gjykata nuk e pranoi argumentin (para. 152). Gjykata gjithashtu nuk pranoi faktin se ekzistonin rrugë alternative nëpërmjet të cilave kërkuesit mund të kishin siguruar kompensim (para. 153).

Komisioni, duke kërkuar vetë në nxjerrjen në dritë të fakteve, zbuloi se policia ishte njoftuar për thelbin e ngjarjeve dhe të shqetësimeve të djalit në lidhje me mësuesin e tij, por se pretendimi që policia kishte premtuar mbrojtje për familjet e viktimave nuk ishte i verifikueshëm.²⁴⁸ Në thelb, Komisioni mendoi se nuk ishte treguar se policia mund apo duhet të kishte pasur parasysh rëndësinë e kërcënimit të vënë nga mësuesi, dhe se rrjedhimisht nuk kishte pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës.²⁴⁹ Gjithsesi, ai u shpreh se kishte pasur shkelje të Nenit 6 në faktin që kërkuesve u ishte mohuar aksesi në gjykatë në lidhje me thelbin e akuzave të tyre në bazë të ligjit dhe se policia nuk mund të gjykohej për neglizhencë në kryerjen e detyrave të saj.

Gjykata (në një vendim të Dhomës së Madhe) pohoi në thelb mendimin e Komisionit. Ajo theksoi “vështirësitë që hasen në policimin e kohëve moderne, në paparashikueshmërinë e sjelljes njerëzore dhe zgjedhjet operative që duhen bërë në lidhje me prioritetet dhe burimet” dhe “nevojën për të siguruar që policia të ushtrojë kompetencat e saj për të kontrolluar dhe parandaluar krimin në mënyrë të tillë që të respektojë plotësisht procesin e duhur dhe garancitë e tjera të cilat në mënyrë legjitime vendosin kufizime në qëllimin e veprimeve të tyre për të hetuar në lidhje me krimin dhe për t’i sjellë shkelësit e ligjit përpara drejtësisë, duke përfshirë garancitë në përmbajtje të Neneve 5 dhe 8 të Konventës.” Detyrimet pozitive që rrjedhin nga Neni 2 i Konventës, në kontekstin e policimit, duhet të “interpretohen në mënyrë të tillë që të mos imponojnë një barrë të pamundur apo joproporcionale mbi

248 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, paragrafët 68, 70 – 71.

249 Shih para. 111 të vendimit të Dhomës së Madhe tek *Osman*.

autoritetet”. Gjykata vijoi për të thënë:

Në mendimin e Gjykatës, kur ka akuzë se autoritetet kanë shkelur detyrimin e tyre pozitiv për të mbrojtur të drejtën për jetën në kontekstin e detyrimit të tyre të sipërpërmendur për të parandaluar dhe reduktuar krimet kundër personit (...), duhet përcaktuar për të përmbushur kushtet se autoritetet e dinin apo duhet ta kishin ditur atë kohë për ekzistencën e një rreziku real apo të menjëhershëm për jetën të një individi apo individësh të identifikuar nga aktet kriminale të një pale të tretë dhe se ata nuk kishin marrë masat e duhura brenda qëllimit të kompetencave të tyre, që sipas një gjykimi të arsyeshëm, mund të pritej që të shmangë atë rrezik. Gjykata nuk e pranon që këndvështrimi i qeverisë se dështimi për të perceptuar rrezikun për jetën në rrethanat e njohura atë kohë, apo për të ndërmarrë masa parandaluese për të shmangur atë rrezik, mund t’i atribuohen neglizhencës së madhe apo moskonsiderimit të vullnetshëm për kryerjen e detyrës për të mbrojtur jetën (...). Një standard i tillë i ngurtë duhet të konsiderohet si i papajtuësishëm me kushtet e Nenit 1 të Konventës dhe me detyrimet e Shteteve Kontraktuese në bazë të atij Neni për të siguruar mbrojtjen praktike dhe efektive të të drejtave dhe lirive të parashtruara aty, duke përfshirë Nenin 2 (...). Për Gjykatën, dhe duke marrë parasysh natyrën e së drejtës që mbrohet nga Neni 2, një e drejtë themelore

në skemën e Konventës, është e mjaftueshme për një kërkues që të tregojë se autoritetet nuk bënë të gjitha ato që në mënyrë të arsyeshme pritet që të bëjnë për të shmangur një rrezik real dhe të menjëhershëm për jetën, për të cilën kanë, apo duhet të kenë dijeni. Kjo është një pyetje që mund të marrë përgjigje në dritën e të gjitha rrethanave të ndonjë çështjeje të caktuar.²⁵⁰

Në këtë çështje Gjykata konstatoi se kërkuesit nuk kishin mundur të demonstrojnë se autoritetet ishin në dijeni apo duhet të kishin qenë në dijeni se jeta e familjes Osman ishte në një rrezik real dhe të menjëhershëm nga Paget-Lewis, apo që të kishin prova të mjaftueshme ose për ta akuzuar atë, ose për ta çuar në një spital psikiatrik. Ata nuk mund të kritikohen se janë mbështetur në prezumimin e pafajësisë, apo se nuk kanë përdorur kompetencat e arrestimit dhe ndalimit kur kishte pasur kaq prova të pamjaftueshme. Kështu, nuk ka pasur shkelje të Nenit 2,²⁵¹ apo të Nenit 8.²⁵²

Gjithsesi, mungesa e ndonjë ekzaminimi gjyqësor të çështjeve në nivel kombëtar ngriti në fakt pyetje për diskutim në bazë të Konventës, për të cilat Gjykata, ashtu si dhe Komisioni, iu drejtua Nenit 6 dhe jo të ashtuquajturit “aspekti procedural” apo “gjymtyra” e Nenit 2, të diskutuar në më shumë detaj në pjesën e mësipërme.²⁵³ Gjykata e

250 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, paragrafët 115 – 116, hiqen referencat e tërthorta ndaj paragrafëve të mëparshëm dhe çështjeve të tjera.

251 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, paragrafët 121 – 122.

252 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, para. 128; edhe para. 129.

253 Para. 123 i Vendimit të Dhomës së Madhe tek *Osman*. Gjykata u shpreh se çështjet në bazë të Nenit 13 (e drejta për zgjidhje efektive) u absorbuan gjithashtu nga çështjet

pranoi se rregulli përjashtues shërbente për një qëllim legjitim, pra ruajtjen e efektivitetit të shërbimit policor dhe kështu, parandalimin e çrregullimeve apo krimit.²⁵⁴ Gjithsesi, përjashtimi i plotë i ndonjë mundësie të veprimit civil kundër policisë – “imuniteti i mbuluar” – ishte joproporcional me këtë synim legjitim:

[Kërkuesit] mund, apo mund të mos kenë arritur të bindin gjykatën vendase se policia ishte treguar neglizhente në rrethanat e krijuara. Megjithatë, ata kishin të drejtë të kërkonin që policia të mbante përgjegjësi për veprimet e tyre dhe mosveprimet në procedurat gjyqësore.²⁵⁵

Kështu, ka pasur shkelje të Nenit 6.

Arsyetimi i Gjykatës, duke u bazuar në Nenin 6, parashtrohet më sipër, pasi çështja e mbajtjes së policisë përgjegjëse për çdo dështim të pretenduar në hetimin për vrasje, është i lidhur ngushtë me kushtin që një hetim i tillë duhet të nisë fillimisht. Kushtet e Konventës në këtë aspekt të fundit përsëri (ashtu si në çështjet e vrasjeve nga agentët e Shtetit, etj., siç janë trajtuar në pjesën e mëparshme) lindin nga vetë Neni 2. Ato janë parashtruar saktë në çështjen e *Menson kundër Mbretërisë së Bashkuar*.²⁵⁶ Michael Menson ishte një zezak me shqetësime mendore i cili ishte qëlluar dhe i ishte vënë zjarri nga një bandë të rinjsh të bardhë në një sulm

nën Nenin 6: shih para. 158.

254 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, para. 150.

255 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Osman*, para. 153.

256 *Alex Menson dhe të Tjerë kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Kërkesa Nr. 47916/99, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 6 majit 2003.

racist në Londër në janar 1997. Ai vdiq në spital dy javë më vonë. Policia fillimisht i injoroi shenjat që tregonin se ai kishte qenë viktimë e një sulmi dhe supozoi se i kishte vënë vetë zjarrin vetes. Ata nuk ndërmorën masat e duhura pas incidentit për të siguruar provat dhe nuk morën nga ai deklaratë për ngjarjen kur ishte në spital, megjithëse ai kishte qenë në gjendje që t'ia shpjegonte në detaj sulmin të afërmeve të tij. Kërkuesit – të gjithë vëllezër e motra të të ndjerit – pretenduan se hetimet ishin ndikuar nga racizmi brenda Shërbimit Policor Metropolitan të Londrës. Ata u ankuan në Autoritetin e Ankesave të Policisë i cili, pasi hetoi për çështjen, pohoi se kishte pasur prova të pavarura për të mbështetur akuzat e kërkuesve. Dosja përfundimisht i kaloi për shqyrtim Shërbimit të Prokurorisë, por nuk ishte marrë ndonjë vendim për të përcaktuar nëse duheshin ngritur akuza kundër policëve individualisht për veprat penale në lidhje me hetimin në kohën kur Gjykata po trajtonte ankesën e kërkuesve në vitin 2003.²⁵⁷

Kërkuesit akuzuan për shkelje të Neneve 2, 6, 8, 13 dhe 14 të Konventës. Gjykata deklaroi se çështja ishte “e pabazuar” dhe rrjedhimisht e papranueshme nga të gjitha aspektet – kryesisht sepse në fund, personat që kryen krimin ishin dënuar dhe ishin ndëshkuar ashpër.²⁵⁸

Megjithatë, përpara se të vepronte kështu, Gjykata qartësoi edhe marrëdhënien midis Nenit 6 dhe kushteve procedurale të Nenit 2, si

257 Për detaje shih paragrafët 1 – 9 të vendimit në *Menson*. Pak pas vendimit të Gjykatës, Shërbimi i Procedimit Ligjor të Kurorës vendosi që nuk kishte prova të mjaftueshme për të akuzuar ndonjë nga oficerët e policisë, megjithëse ishin duke u marrë nën shqyrtim ende akuzat disiplinore: *BBC News*, e premtë, 16 maj 2003.

258 Shih në veçanti f.14 të vendimit tek *Menson*.

dhe parimet në bazë të nenit të përmendur së fundmi në lidhje me detyrimin për të hetuar për vrasjet e kryera. Në lidhje me të parën, Gjykata theksoi se çështjet e llogaridhënies dhe të përgjegjësive civile (ose, në juridiksione të tjera, përgjegjësi administrative) të policisë për racizmin që ndikon në cilësinë e një hetimi për vrasje – dhe disponueshmëria e një zgjidhjeje efektive, pra e “aksesit në gjykatë” në këtë kuadër – duhet të shqyrtohet të paktën në bazë të Nenit 6. Ndryshe nga sa më sipër, Neni 2 “*lidhet kryesisht me vlerësimin e përputhshmërisë së një Shteti Kontraktues me detyrimet e tij substantive dhe procedurale për të mbrojtur të drejtën për jetën*”.²⁵⁹ Kur ekziston një arsye për të besuar se një individ ka marrë plagë kërcënuese për jetën në rrethana të dyshimta, duhet kryer “*një formë hetimi zyrtar efektiv*” “*që të përcaktojë shkaku dhe plagëve dhe identifikimin e personave që janë përgjegjës për ata*” - megjithëse kushti është një nga mjetet, jo rezultatet: kjo gjë nuk çon domosdoshmërisht në dënimin e personave që kanë kryer krimin, përse kohë që të jenë marrë të gjitha masat e arsyeshme për t'i identifikuar dhe ndëshkuar ata. Hetimi duhet të jetë i menjëhershëm dhe duhet të kryhet me vetë iniciativën e autoriteteve.²⁶⁰ E gjithë kjo sigurisht që thjesht përsërit kushtet e paraqitura në çështje të tjera në lidhje me vrasjet e qëllimshme nga ana e agjentëve të Shtetit, vdekjet gjatë mbajtjes nën arrestim, apo vrasjet në të cilat përfshirja, apo bashkëpunimi i Shtetit ka mbetur i pazgjithur.²⁶¹ Në *Menson*, Gjykata qartësoi se këto kushte zbatohen

259 Vendimi tek *Menson*, f. 14.

260 Vendimi tek *Menson*, f. 12 – 14, me referenca.

261 Përmbledhje e kushteve në këtë kuadër në përmbajtje të vendimit tek *Kelly* dhe cituar në pjesën mbi “nevojën për të filluar një hetim *ex post facto*: ‘gjymtyra procedurale’ e Nenit 2 të mësipërm.

edhe për vrasjet e individëve privatë duke shtuar se kur ka ndodhur një sulm me motivimin racial të këtij lloji, është:

veçanërisht e rëndësishme që hetimit të ndiqet me dinamizëm dhe paanshmëri, duke marrë në konsideratë nevojën për të rivlerësuar vazhdimisht dënimin që i jep shoqëria racizmit dhe për të mbrojtur racizmin e pakicave në kuadrin e aftësisë së autoriteteve për t'i mbrojtur ato nga kërcënimi i dhunës raciale.²⁶²

Shteti gjithashtu ka përgjegjësi të posaçme për të mbrojtur personat që janë nën mbikëqyrjen e tij ndaj sulmeve nga individë të tjerë privatë. Këto përgjegjësi të posaçme lindin edhe në lidhje me kushtet substantive të Nenit 2, dhe në lidhje me kushtet e tij procedurale. Ato gjithashtu mbulohen në përgjegjësitë përkatëse nga ana e Shtetit në lidhje me vdekjet e pashpjeguara që kanë ndodhur kur personat kanë qenë të burgosur, apo vdekjet për të cilët akuzohen se i kanë shkaktuar vetë agjentët e Shtetit, gjë që u trajtua në kapitullin e mëparshëm.

Çështja e Paul dhe Audrey Edwards kundër Mbretërisë së Bashkuar²⁶³ kishte të bënte me një person me probleme mendore, Christopher Edwards (i biri i Paul dhe Audrey Edwards), i cili ishte arrestuar në

262 Vendimi tek *Menson*, paragrafët 12 – 14, shtohet theksi; referencat në kllapa për çështje të tjera janë zëvendësuar nga referenca të shkurtuara në shënimet e poshtme, por duke iu referuar shtesave për (nën) pjesët e këtij manuali ku janë trajtuar këto çështje të tjera.

263 Vendimi në çështjen *Paul dhe Audrey Edwards kundër Mbretërisë së Bashkuar* i 14 marsit 2002.

nëntor 1994 se ngacmonte gratë në rrugë. Pas një seancë dëgjimore përpara një gjyqtari, ai u mbajt nën arrest në një qeli burgu. Më vonë po atë ditë, një tjetër burrë me probleme mendore, Richard Linford, i cili kishte pasur histori dhune, u burgos gjithashtu në të njëjtin burg. Megjithëse ata fillimisht u mbajtën në qeli secili më vete, më vonë po atë ditë u futën në një qeli së bashku. Natën, Richard Linford sulmoi dhe vrau Christopher Edwards.²⁶⁴

Në prill 1995, Richard Linford pasi pranoi se ishte fajtor për akuzën e vrasjes së një personi, u dërgua në një spital sigurie për të metët mendor, ku u diagnostikua se vuanë nga skizofrenia paranoide. Për shkak të pranimit të fajit, faktet e çështjes u shqyrtuan vetëm në mënyrë sipërfaqësore në gjyq. Pas gjyqit, hetimi që ishte hapur formalisht, por që u shty dhe u pezullua për shkak të procesit penal, u mbyll pa bërë ndonjë ekzaminim të detajuar të rrethanave në të cilat u krye vrasja.²⁶⁵

Në korrik 1995, filloi një hetim privat, jostatusor nga tre agjensi Shtetërore me përgjegjësi statusore për Christopher Edwards - Shërbimi i Burgut, Këshilli Bashkiak lokal dhe Autoriteti Shëndetësor lokal. Raporti prej 388 faqesh i hetimit, i botuar tre vjet më vonë në qershor 1988:

... nxori përfundimin se do të kishte qenë mirë që në teori Christopher Edwards dhe Richard Linford të mos mbaheshin në një qeli dhe në praktikë ata nuk duhet të ndanin të njëjtën qeli. Aty u konstatua

264 Shih paragrafët 9 – 21 të vendimit tek *Edwards* për detaje.

265 Vendimi në çështjen *Edwards*, paragrafët 22 – 23.

“një kolaps i sistemit të mekanizmit mbrojtës që duhet të kishte funksionuar për të mbrojtur këtë të burgosur vulnerabël [Edwards]”. Ai identifikoi një sërë mangësish, duke përfshirë mbajtjen jo siç duhet të regjistromeve, komunikimin e papërshtatshëm dhe bashkëpunimin e kufizuar ndërmjet agjencive, si dhe një sërë mundësish të humbura që do të mund të kishin parandaluar vdekjen e Christopher Edwards.²⁶⁶

Sipas Gjykatës, raporti ishte:

... një dokument i plotë për të cilin Gjykata nuk kishte asnjë hezitim për tu mbështetur në vlerësimin e fakteve dhe problemeve në këtë çështje.²⁶⁷

Megjithatë, kërkuesit u këshilluan që, pavarësisht nga mangësitë e përcaktuara, ata përsëri nuk kishin ndonjë vizion realist për të hedhur në gjyq autoritetet për dëme civile, në lidhje me mënyrën se si ata e kishin trajtuar të birin e tyre, apo në lidhje me dhimbjen apo vuajtjen që ai mund të kishte kaluar.²⁶⁸

Gjithashtu:

Me anë të letrës së 25 nëntorit 1998, Shërbimi i Prokurorisë mbajti përsëri vendimin e saj të mëparshëm se kishte prova të pamjaftueshme për të vijuar me akuzat penale [kundër cilitdo në Shërbimin

e Burgut apo të policisë]. Avokati i kërkuesve këshilloi më 10 dhjetor 1998 se, pavarësisht nga shumë mangësi, kishte materiale të pamjaftueshme për të konstatuar një akuzë penale të një neglizhence të madhe kundrejt cilitdo individit apo agjencie.²⁶⁹

Ankesa e kërkuesit ndaj Autoritetit të Ankesave për Policinë ishte mbajtur gjithashtu pezull gjatë hetimit. Në dhjetor 2000 – më shumë se gjashtë vjet pas vrasjes – ai hartoi raportin e vet mbi çështjen. Raporti mbështeti pesëmbëdhjetë ankesa të prindërve, kritikoi mangësitë në hetimin e policisë ndaj vdekjes së Christopher Edwards dhe bëri një numër rekomandimesh në lidhje me praktikën dhe procedurën e ndjekur nga policia.²⁷⁰

Kërkuesit pretenduan se autoritetet nuk e kishin mbrojtur djalin e tyre, Christopher, nga Richard Linford, duke shkelur kushtet substantive të Nenit 2; dhe se hetimet për vdekjen e tij, duke përfshirë hetimin e mësipërm të kryer nga Shërbimi i Burgut, Këshilli lokal dhe Autoriteti Shëndetësor lokal, nuk kishin përbushur kushtet procedurale të atij neni.

Gjykata e ripërsëriti vendimin e saj në Osman, që është trajtuar më sipër, se ka pasur shkelje të kushteve substantive të Nenit 2 nëse përcaktohet: (i) se autoritetet ishin në dijeni apo

266 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 32. Për një listë të gabimeve shih para. 33.

267 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 76.

268 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 34.

269 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 35.

270 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 36.

duhet të kishin qenë në dijeni të ekzistencës së rrezikut real dhe të menjëhershëm për jetën e një individit të identifikuar nga aktet kriminale të një pale të tretë dhe (ii) se ato nuk kishin marrë masat e duhura që i përkisnin kompetencave të tyre, pasi, nëse do të kishin gjykuar në mënyrë të arsyeshme, mendohet se mund ta kishin shmangur atë rrezik.²⁷¹ Gjykata konstatoi se kishte pasur “një sërë mangësish në mënyrën se si ishte trajtuar Christopher Edwards, që nga arrestimi e deri tek vendosja e tij në një qeli të përbashkët”. Ai duhej mbajtur nën arrest, ose në spitalin e burgut, ose në një qendër përkujdesi shëndetësor të burgut.²⁷²

Gjithsesi, çështja kryesore ishte se:

jeta e tij ishte vënë në rrezik nga futja në qelinë e tij të një të burgosuri rrezikshmërisht të paqëndrueshëm dhe janë mangësitë në këtë kuadër që kanë ndikuar drejtpërdrejtë në çështjen në

fjalë.²⁷³

Pyetja kryesore pra ishte:

nëse autoritetet e burgut ishin në dijeni, apo duhet të kishin qenë të dijeni të rrezikshmërisë ekstreme të tij [të Linfordit] në kohën kur ishte marrë vendimi për ta vënë atë në të njëjtën qeli me Christopher Edwards.²⁷⁴

Gjykata u shpreh se historia e sëmundjes së Richard Linfordit dhe rrezikshmëria e tij njiheshin nga autoritetet dhe se kjo dijeni

duhet të ishte sjellë në vëmendjen e autoriteteve të burgut, dhe në veçanti, të personave që ishin përgjegjës për të vendosur në lidhje me dërgimin e tij në një qendër të përkujdesit shëndetësor të burgut, apo në qeli me të burgosurit e tjerë.²⁷⁵

Megjithatë, nuk u shpreh si vijon: ka pasur “një sërë mangësisht në transmetimin e informacionit.”²⁷⁶ Kjo gjë ndikoi në thelb procesin e kontrollit në burg, që gjithsesi ishte mjaft sipërfaqësor:

Gjykata mendon se është e vetë-provuar që procesi i kontrollit së të ardhurve të rinj në burg duhet të

273 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 63.

274 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 58.

275 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 61.

276 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 61.

271 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 55, duke iu referuar vendimit tek *Osman*, para. 116.

272 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 63.

shërbejë për të identifikuar në mënyrë efektive ata të burgosur që, për mirëqenien e vetë atyre apo të të burgosurve të tjerë, duhet t'i nënshtrohen kontrollit mjekësor. Mangësitë në informacionin e dhënë personelit të pranimit në burgje u kombinuan në këtë rast me natyrën e shpejtë e sipërfaqësore të ekzaminimit të kryer nga një punonjës i kontrollit shëndetësor i cili u konstatua nga hetimi se nuk ishte trajnuar si duhet, dhe se vepronte në mungesë të një doktori për të cilin mund të kërkohej rekurs në rast vështirësie apo dyshimi.²⁷⁷

Rrjedhimisht Gjykata konsideroi se:

në bazë të informacionit që ishte në dispozicion të autoriteteve, Richard Linford nuk duhej të ishte vënë pikë së pari në një qeli me Christopher Edwards.

Gjykata nxjerr përfundimin se moskalimi i informacionit për Richard Linford tek autoritetet e burgut nga ana e agjencive të përfshira në këtë çështje (mjekët, policët, avokatët dhe gjykata) dhe mënyra e papërshtatshme e kryerjes së procesit të kontrollimit me mbërritjen e Richard Linfordit në burg, nxjerr në pah një shkelje të detyrimit të Shtetit për të mbrojtur jetën e Christopher Edwards.

Kështu, ka pasur shkelje të Nenit 2 të Konventës në këtë kuadër.²⁷⁸

Në lidhje me aspektin tjetër të Nenit 2, Gjykata fillimisht konstatoi se:

ishte krijuar një detyrim procedural për të hetuar në lidhje me rrethanat e vdekjes së Christopher Edwards. Ai ishte një i burgosur që mbahej nën kujdesin dhe përgjegjësinë e autoriteteve kur vdiq nga aktet e dhunës së një të burgosuri tjetër, dhe në këtë situatë nuk ka pse të shqyrtohet nëse agjentët e Shtetit ishin përfshirë nga veprimi apo mosveprimi në ngjarjet që çuan në vdekjen e tij. Shteti ishte nën një detyrim për të filluar dhe kryer një hetim që të përmbushte kushtet e parashtruara në Konventë [kushtet e ndryshme në lidhje me një hetim të tillë të nxjerrë nga precedenti i mëparshëm]. Ndjekja civile, nëse supozojmë se një e tillë ishte vënë në dispozicion të kërkuesve, (...) që varet nëse merret me iniciativë të të afërmeve të viktimës, nuk do të mund të përmbushte detyrimin e Shtetit në këtë kuadër.²⁷⁹

Në këtë çështje nuk ishte kryer asnjë hetim i plotë dhe procesi penal në të cilin u dënua Richard Linford nuk ishte kryer në formën e një gjyqi të mirëfilltë ku të shqyrtoheshin dëshmitë e dëshmitarëve, pasi ai kishte pohuar fajësinë për vrasje personi dhe

278 Vendimi në çështjen *Edwards*, paragrafët 63 – 64.

279 Vendimi në çështjen, para. 74.

iu nënshtroa urdhrit për tu dërguar në një spital psikiatrik. Përsa më sipër, kushtet procedurale pra nuk ishin përmbushur. Pyetja qëndronte në faktin nëse hetimi jo-statusor i kishte dhënë zgjidhje këtij problemi. Kështu, Gjykata analizoi nëse hetimi i përmbushte kushtet e ndryshme: pavarësinë, shpejtësinë në hetim dhe kryerjen e kontrollit në terren, kapacitetin për të përcaktuar faktet dhe aksesin e informacionit nga publiku dhe të afërmit. Gjykata mendoi se hetimi i kishte përmbushur shumicën e tyre, (edhe me disa paralajmërime) por kishte pasur dy mangësi të rënda: hetimi nuk kishte fuqi për të detyruar dëshmitarët të flisnin dhe ishte mbajtur me dyer të mbyllura, duke shtuar faktin se prindërit e Christopher Edwards kishin qenë në gjendje të ndiqnin hetimet vetëm për tre ditë, kur vetë ata jepnin dëshmitë, dhe se ishin të kufizuar në pjesëmarrje:

Ata nuk ishin të përfaqësuar dhe nuk kishin mundur t'i bënin ndonjë pyetje dëshmitarëve, qoftë nëpërmjet avokatit të tyre, apo për shembull, nëpërmjet panelit hetues. Atyre iu desh të pritnin deri në botimin e versionit përfundimtar të raportit të hetimit për të zbuluar thelbin e provave rreth asaj që kishte ndodhur. Duke pasur parasysh shqetësimin e tyre të ngushtë dhe personal në lidhje me thelbin e hetimit, Gjykata konstaton se ata nuk mund të konsiderohen se janë përfshirë në procedurë, në një shkallë të tillë të domosdoshme për të mbrojtur interesat e tyre.²⁸⁰

Për shkak të këtyre dy mangësive, hetimi nuk arriti të përmbushte

280 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 84.

kushtet procedurale të Nenit 2. Kështu pra ka pasur shkelje edhe në këtë kuadër gjithashtu.²⁸¹

Parandalimi i vetëvrasjeve nga të burgosurit

Në pjesët e mësipërme u trajtuan një sërë çështjesh që kishin të bënin me individë që dëshironin vetë të vdisnin, dhe që ishin mendërisht të shëndetshëm për të vendosur në lidhje me këtë gjë, por që ligji në vendin e tyre i ndalonte ata të kryenin (ose të ndihmoheshin) vetëvrasje. Pyetja që u ngrit në këto raste ishte nëse Shteti kishte të drejtë të ndërhynte në një dëshirë të tillë, dhe nëse po, kur të ndërhynte.

Këto çështje duhet të dallohen nga ato në të cilat individët vdisnin vetë me dorën e tyre, të cilët ishin në pozita të ndjeshme dhe jo në pozicion të tillë ku të ishin në gjendje të vendosnin me mendje të kthjellët. Në këto raste, lind pyetja në të kundërtën: nëse Shteti ka detyrimin për të parandaluar individët që të kryejnë vetëvrasje, dhe nëse po, kur. Kjo pyetje lind në çështje në cilat individë ndodhet nën mbikëqyrjen e Shtetit, qoftë si i burgosur, apo si pacient.

Çështja e Keenan kundër Mbretërisë së Bashkuar²⁸² kishte të bënte me djalë të ri, Mark Keenan, me histori sëmundjeje mendore, i cili ishte dënuar me burgim për një sulm të rëndë që kishte kryer. Në burg ai shfaqti një sërë simptomash të sëmundjes së tij, duke

281 Vendimi në çështjen *Edwards*, para. 87.

282 Vendimi në çështjen *Keenan kundër Mbretërisë së Bashkuar* i 3 prillit 2001.

përfshirë kërcënimin për vetë-lëndim. Pas disa kohësh në degën e spitalit të burgut, dhe më pas në një qeli të përbashkët, ai sulmoi dy pjesëtarë të personelit të burgut pas një ndryshimi në mjekimin që ai pretendoi se e bënte atë të ishte mendërisht jo mirë. Për sulmin e kryer ai u vendos në një qeli ndëshkimi ku ai vari veten. Asfiksim nga varja u konfirmua si shkak i vdekjes në hetimin e kryer, por procedura nuk vijoi për të përcaktuar shkaqet më të mëdha të vdekjes apo për të përcaktuar fajtorin.

E ëma e tij ngriti akuzën se autoritetet e burgut ishin treguar neglizhentë në lidhje me përkujdesin ndaj tij, por u këshillua se ajo nuk mund të padiste autoritetet, pasi ligji anglez nuk e lejonte ndërmarrjen e një veprimi të tillë. Ajo u ankua në Komision dhe më pas në Gjykatë, duke akuzuar për shkelje të Nenit 2 (e drejta për jetën), 3 (ndalimi i torturës, trajtimit çnjerëzor apo poshtërues ose ndëshkimit) dhe 13 (e drejta për një ankim efektiv kundrejt shkeljeve të të drejtave substantive të Konventës).

Gjykata ripërsëriti parimet e trajtuara në pjesët e mëparshme të këtij manuali: se Shtetet nuk duhet që thjesht të hartojnë dispozita efektive në të drejtën penale dhe ta mbështesin atë nga një mekanizëm efektiv i vënies së tyre në zbatim, por gjithashtu duhet të ndërmarrin masa të arsyeshme parandaluese operative për të mbrojtur një individ, jeta e të cilit është në rrezik nga aktet kriminale e një individi tjetër. Në Keenan, Gjykata duhet të analizonte deri në ç'pikë zbatoheshin këto parime në rastet kur rreziku për një person rrjedh nga vetë-lëndimi.²⁸³ Ajo u shpreh, duke iu referuar parimeve të mëparshme të përcaktuara, se i takon Shtetit për të dhënë llogari

283 Vendimi në çështjen *Keenan*, paragrafët. 89 – 90.

në lidhje me lëndimet apo vdekjen e shkaktuar ndërsa mbahet nën arrest, megjithëse duhet pranuar fakti se autoritetet i nënshtrohen kufizimeve, të tillë si ato të respektimit të të drejtave dhe lirive të individit në fjalë. Megjithatë:

Ekzistojnë masa të përgjithshme dhe masa përkujdesi që duhet të vihen në dispozicion për të zvogëluar mundësitë për vetë-lëndim pa cenuar autonominë personale. Fakti nëse janë të domosdoshme masa më të rrepta në lidhje me një të burgosur dhe nëse është e arsyeshme që ato të zbatohen, do të varet nga rrethanat e çështjes.

Në dritën e sa më sipër, Gjykata ka shqyrtuar faktin nëse autoritetet ishin në dijeni, ose duhet të kishin qenë në dijeni se Mark Keenan përbënte një rrezik real dhe të menjëhershëm për të kryer vetëvrasje, dhe, nëse po, nëse këto autoritete bënë çdo gjë që mund të pritej që ato të bënin për të parandaluar rrezikun.²⁸⁴

Gjykata konstatoi se “në tërësi, autoritetet iu përgjigjën në një mënyrë të arsyeshme sjelljes së Mark Keenanit, duke e çuar atë në përkujdesin e spitalit dhe nën vëzhgim kur ai shfaqti tendenca për

284 Vendimi në çështjen *Keenan*, paragrafët 90 – 93, duke iu referuar çështjeve të *Salman kundër Turqisë*, të trajtuar në nën-pjesën mbi “vdekjet që shkaktohen kur personat mbahen nën arrest” dhe të *Osman kundër Turqisë*, të trajtuar në nën-pjesën mbi “mbrojtjen e individëve nga dhuna vdekjeprurëse e shkaktuar nga të tjerët” (janë hequr referenca të detajuara).

vetëvrasje.”²⁸⁵ Kështu, nuk ka asnjë shkelje të kushteve substantive të Nenit 2 në këtë rast.²⁸⁶

Gjithsesi, çështja ngriti probleme në lidhje me standardin e përkujdesit me të cilin u trajtua Mark Keenan gjatë ditëve përpara vdekjes së tij, që bëri çështjen të trajtohej në bazë të Nenit 3 të Konventës.²⁸⁷ Duket qartë se Gjykata e konsideroi trajtimin e Mark Keenanit se nuk përputhej me standardet e trajtimit që kërkohet në bazë të atij neni:

Mungesa e monitorimit efektiv të situatës së Mark Keenanit dhe mungesa e të dhënave të sakta mbi gjendjen e tij psikike për ekzaminimin dhe trajtimin e tij dolën si mangësi të rënda për përkujdesin mjekësor që i duhej dhënë një personi të sëmurë mendërisht që dihej se përbënte rrezik për vetëvrasje. Vënia ndaj tij, në ato rrethana, të një ndëshkimi të rëndë disiplinor – izolim prej shtatë ditësh në një dhomë ndëshkimi dhe shtesa në dënimin e tij prej njëzet e tetë ditësh, që u komunikua dy javë pas ngjarjes dhe vetëm nëntë ditë përpara datës që pritej që ai të lirohej – gjë që me siguri mund të ketë kërcënuar rezistencën e tij fizike dhe morale, nuk është në përputhje me standardin e trajtimit që duhet dhënë për një person të sëmurë mendërisht. Kjo gjë

285 Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 99.

286 Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 102; shih edhe para. 99. Në lidhje me çështjet procedurale shih më poshtë në tekst duke iu referuar Nenit 13.

287 Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 101.

duhet të konsiderohet se përbën trajtim çnjerëzor dhe poshtërues dhe ndëshkim brenda kuptimit të Nenit 3 të Konventës.²⁸⁸

Sa më sipër tregon përsëri se si çështjet që kanë ose jo lidhje me njëra tjetrën shpesh nuk mund të trajtohen thjesht në bazë të një neni të Konventës, por që në fakt tregojnë se si mbrojtja që ofrohet nga nenet e ndryshme mbivendosen dhe ndërliken me njëra tjetrën. Po e njëjta gjë është e vërtetë për problemet procedurale që lindin nga çështja në fjalë, që Gjykata e trajtoi kryesisht në bazë të Nenit 13, dhe jo të Nenit 2 (megjithëse duke iu referuar përsëri atij neni në një aspekt, siç do të shihet më vonë). Gjykata vëzhgoi se:

Dy probleme lindin në bazë të Nenit 13 të Konventës: nëse vetë Mark Keenan kishte në dispozicion një zgjidhje në lidhje me ndëshkimin e vendosur për të dhe nëse, pas vetëvrasjes së tij, kërkuesja, ose në emër të saj, [si e ëma e Markut] ose si përfaqësuese e pasurisë së djalit të saj, kishte në dispozicion të saj një zgjidhje efektive.²⁸⁹

Në lidhje me problemin e parë, Gjykata vërejtë se Mark Keenan vrau veten një ditë pasi i ishte vënë ndëshkimi shtesë substantiv ndaj tij dhe pasi vërejtë se nuk kishte zgjidhje efektive në dispozicion të tij përpara se ndëshkimet të kryheshin. Gjykata u shpreh se Shteti duhet t'i kishte krijuar këto garanci procedurale që më përpara për të mbrojtur të burgosurin, duke marrë parasysh gjendjen e tij

288 Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 116.

289 Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 125.

mendore. Mungesa e tyre cenoi Nenin 13.²⁹⁰

Në lidhje me problemin e disponueshmërisë së një zgjidhjeje efektive për të ëmën e Markut, Gjykata vërejtë fillimisht se kishte:

motive të përbashkëta për të dalë në përfundimin se hetimi, megjithëse ishte një forum i dobishëm për të përcaktuar faktet që rrethonin vdekjen e Mark Keenanit, në të vërtetë nuk siguronte një zgjidhje për të përcaktuar përgjegjshmërinë e autoriteteve për ndonjë keqtrajtim të pretenduar, apo për të dhënë kompensim.²⁹¹

Gjykata konstatoi se zgjidhjet gjyqësore civile që ishin në dispozicion të kërkuësës ishin jashtëzakonisht të kufizuara dhe se nuk mund të rikuperohet asnjë dëmshpërblim i saktë nëpërmjet tyre. Gjithashtu, nuk ishte dhënë asnjë ndihmë ligjore për të ndjekur civilisht çështjen.²⁹² Të dy problemet – mundësia për të përftuar kompensim për dëme jo-financiare dhe një zgjidhje që të mund të përcaktojë se kush e ka përgjegjësinë për vdekjen e të birit të saj – ishin thelbësore. Mungesa e tyre përbënte një cenim të mëtejshëm të Nenit 13.²⁹³

²⁹⁰ Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 127.

²⁹¹ Vendimi në çështjen *Keenan*, para. 128.

²⁹² Shih vendimin në çështjen *Keenan*, para. 129, për detaje.

²⁹³ Shih vendimin tek *Keenan*, paragrafët 130 – 133.

Mbrojtja kundrejt ndërhyrjes së dënueshme mjekësore

Në shumë raste kërkuësit kanë argumentuar se vdekjet që kanë rezultuar nga ndërhyrja dhe neglizhenca e dënueshme mjekësore duhet të përfshijnë përgjegjësinë e Shtetit në shumë mënyra. Ata pretendonin se Shteti ka një detyrim për të siguruar një hetim të plotë të fakteve në lidhje me çështjen dhe problemet që ngrihen për diskutim (duke përfshirë akuzat për falsifikim të raporteve mjekësore dhe të bashkëpunimit midis doktorëve për të mbuluar gabimet e tyre) dhe se në çështje të rënda Shteti ka një detyrim të për ndëshkuar personat që janë përgjegjës. Çështjet janë të komplikuar gjithsesi nga fakti se kërkuësit kanë përfshirë një gamë nenesh dhe nuk kanë ndjekur të gjitha zgjidhjet gjyqësore që u janë vënë në dispozicion, apo nuk kanë filluar proceset civile.

Në çështjen e *Erikson kundër Italisë*,²⁹⁴ një grua e moshuar, e ëma e kërkuësit, kishte vdekur nga një bllokim intestinal, që nuk ishte diagnostikuar në një spital publik lokal kur bëri ekzaminimin me rrezet x. Raporti në lidhje me rrezet x nuk ishte nënshkruar. Ndjekja penale nuk identifikoi doktorin që nuk e kishte vërejtur bllokimin. Kërkuësi u ankua se e drejta për jetën e të ëmës së tij ishte cenuar për shkak se autoritetet italiane nuk kishin bërë përpjekjet e tyre maksimale për të identifikuar personat përgjegjës për vdekjen e saj. Gjykata u shpreh se:

²⁹⁴ *Erikson kundër Italisë*, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 26 toritorit 1999 në Kërkesën nr. 37900/97.

detyrimi pozitiv që ka një Shtet për të mbrojtur jetën në bazë të Nenit 2 të Konventës përfshin kushtin për spitalet që ato të kenë rregullore për mbrojtjen e jetës së pacientëve të tyre dhe gjithashtu detyrimin për të krijuar një sistem gjyqësor efektiv për të përcaktuar shkakun e vdekjeve që ndodhin në spitale dhe ndonjë përgjegjësi që i takon doktorëve të përfshirë në çështje (...).²⁹⁵

Kushtet përta i përket mbrojtjes së të drejtës për jetën “me ligj” të diskutuar më sipër, zbatohet edhe për çështjet ku ngrihen akuza për ndërhyrje të dënueshme nga ana e mjekëve.

Po e njëjta gjë zbatohet për kushtet procedurale të Nenit 2:

... edhe në çështje si kjo që po trajtohet, në të cilat privimi nga jeta nuk ka qenë rezultat i përdorimit të forcës vdekjeprurëse nga agjentët e Shtetit, por i faktit që agjentët e Shtetit mund të mbartin përgjegjësi për humbjen e jetës, ngjarjet në fjalë duhet t'i nënshtrohen një hetimi apo kontrolli efektiv që të bëjë të mundur njohjen e fakteve nga publiku dhe në veçanti nga të afërmit e viktimës (...).²⁹⁶

²⁹⁵ Vendimi tek *Erikson*, f. 7, hiqet referenca.

²⁹⁶ Vendimi tek *Erikson*, f. 7, me referenca (hequr nga citimi) për çështjet e *Kaya-Ergi* dhe *Yasa kundër Turqisë*, trajtuar më sipër. Duhet vërejtur se spitali në fjalë ishte një spital publik dhe doktorët rrjedhimisht ishin nëpunës publik, pra, në bazë të përkufizimit nga Gjykata, “agjentë të Shtetit”. Gjithsesi, siç do ta shohim, Gjykata që atëherë ka zbatuar të njëjtat kushte për vdekjet që pretendohet se kanë rezultuar nga neglizhenca mjekësore nga ana e doktorëve privatë ose - institucioneve.

Megjithatë, në çështjen në fjalë, Gjykata konstatoi se ishte kryer një hetim i mjaftueshëm penal.²⁹⁷ Gjithashtu, Gjykata u shpreh kundër kërkuësit se ai nuk kishte ngritur një padi civile veçmas kundër spitalit:

në procedurat civile, kërkuësi do të kishte gëzuar mundësinë për të kërkuar dhe nxjerrë prova të mëtejshme, dhe qëllimi i ndërmarrjes së hapave nga ana e tij nuk do të kishte qenë e kufizuar ashtu si në procedurat penale.²⁹⁸

Pra Gjykata u shpreh se nuk ka pasur dështim nga ana e Shtetit të paditur për të përmbushur detyrimet pozitive dhe në veçanti, kushtet procedurale të imponuara nga Neni 2 i Konventës. Ajo hodhi poshtë çështjen si “tërësisht të pabazë”.²⁹⁹

Në çështjen e *Powell kundër Mbretërisë së Bashkuar*,³⁰⁰ një djalë 20 vjeçar, Robert Powell, i biri i kërkuësit, vdiq nga sëmundja Addison, një gjendje e rrallë që lind nga insuficienca adrenale, që është me shumë mundësi fatale nëse nuk trajtohet, por që përbën rrezik edhe nëse diagnostikohet në kohë. Megjithëse më përpara ishte rekomanduar kryerja e një testimi për sëmundjen nga pediatri i spitalit, asgjë nuk ishte urdhëruar që të kryhej nga doktorët e

²⁹⁷ Vendimi tek *Erikson*, f. 7 – 8.

²⁹⁸ Vendimi tek *Erikson*, f. 8.

²⁹⁹ Vendimi tek *Erikson*, f. 8.

³⁰⁰ *Powell kundër Mbretërisë së Bashkuar*, Vendimi mbi Pranueshmërinë i 4 majit për Kërkesën nr. 45305/99.

ndryshëm të spitalit që ishin të përfshirë në trajtimin e djalit. Kërkuesit pretenduan se regjistrat mjekësorë ishin falsifikuar për të mbuluar këtë gjë. Ata ishin ndikuar thellësisht nga vështirësitë me të cilat u përballën, në përpjekje për të zbuluar atë që kishte ndodhur, dhe krijuan probleme të rënda dhe të përhershme psikologjike si rezultat i sa më sipër.³⁰¹

Kërkuesit, veçmas nga procedurat disiplinore dhe hetimi nga policia (nga të cilat kërkuesit u tërhoqën në fazën e apelimit pasi e ndjenë se procedurat nuk ishin të ndershme), ngritën padi civile kundër Autoritetit përkatës Shëndetësor. Në fund, autoriteti e pranoi përgjegjësinë për mosdiagnostikimin e sëmundjes së Robertit dhe i paguan kërkuesve £80,000 për dëme dhe £20,000 për kostot. Gjithsesi, pjesa tjetër e pretendimit në lidhje me bashkëpunimin e supozuar për të mbuluar mosdiagnostikimin, u hoq nga shqyrtimi nga ana e gjyqtarit, kryesisht me motivin se sipas së drejtës angleze, doktorët nuk kanë asnjë detyrim për të njoftuar prindërit për rrethanat e vdekjes së fëmijës së tyre.³⁰²

Në procedurat në bazë të Konventës, kërkuesit u ankuan kryesisht për falsifikimin e kartelave mjekësore dhe për mbulimin e fakteve që ata mendonin se ishin kryer nga mjekët. Ata parashtruan para së gjithash se:

Falsifikimi i kartelave mjekësore nga një agjent i Shtetit, neglizhenca e të cilit rezultoi në vdekjen e një fëmije, çon në shkelje të detyrimeve procedurale,

në përbërje të Nenit 2 dhe të detyrimeve pozitive që ndodhen në përbërje të Neneve 8 dhe 10.³⁰³

Megjithatë Gjykata nuk ra dakord me sa më poshtë:

Gjykata thekson se shqyrtimi nga ana e saj e ankesës së kërkuesve [në bazë të Nenit 2] duhet që domosdoshmërisht të kufizohet në ngjarjet që çuan në vdekjen e djalit të tyre, duke përfshirë pretendimet e tyre se, pas vdekjes së djalit të tyre, doktorët që ishin përgjegjës për kujdesin dhe trajtimin e tij, i kishin manipuluar kartelat e tij mjekësore për t'i shfaqësuar ata nga çdo akuzë që mund të ngrihej kundër tyre. Sipas mendimit të Gjykatës, ky i fundit duhet të përcaktohet nga këndvështrimi i ankesës së tyre duke u bazuar në Nenin 6, se ata nuk kishin mundur të siguronin një shpallje vendimi në lidhje me përgjegjësinë e doktorit pas vdekjes së të birit të tyre. Gjithsesi, shkeljet e pretenduara që janë kryer pas vdekjes së të birit të tyre nga doktorët, nuk e ndryshuan rrjedhën e ngjarjeve që çuan pra në vdekjen e të birit të tyre.³⁰⁴

Ankesat e kërkuesve të bazuara në Nenet 2, 8 dhe 10, dhe ankesat e tyre të paraqitura veçmas, bazuar në Nenet 6 dhe 13, u dëmtuan tërësisht nga fakti se ata u tërhoqën nga seanca dëgjimore e apelit në procedurat disiplinore dhe i dhanë kështu zgjidhje çështjes së

303 *Vendimi tek Powell*, f. 16.

304 *Vendimi tek Powell*, f. 18.

tyre civile:

[K]ur i afërmi i një të ndjeri pranon kompensimin si zgjidhje të një ankese të tij civile bazuar në neglizhencën mjekësore, ai apo ajo, në parim, nuk mund të pretendojnë më të jetë viktimë përsa i përket rrethanave të trajtimit të kryer ndaj të ndjerit. apo në lidhje me hetimin e kryer për vdekjen e tij apo të saj.³⁰⁵

Kështu, kërkuesit nuk mund të pretendonin më se ishin “viktima” (të tërthorta) brenda kuptimit të Nenit 34 të Konventës për shkelje të supozuara të Nenit 2 të Konventës (të aspektit të tij procedural). Po për të njëjtat arsye, Gjykata u shpreh se, “[e]dhe nëse supozojmë se Neni 8 § 1 i Konventës është i zbatueshëm për faktet e çështjes dhe mund të konsiderohet se tregon një detyrim pozitiv për autoritetet që ato të bëjnë një zbulim të plotë, të ndershëm dhe të tërësishëm të kartelave mjekësore të një fëmije të ndjerë për prindërit e këtij të fundit”, kërkuesit nuk mund të pretendonin se ishin viktima në lidhje me Nenin 8 të Konventës.³⁰⁶ Po e njëjta gjë zbatohet përsa i përket Nenit 10.³⁰⁷

Përsa i përket çështjes së “aksesit në gjykatë”, në bazë të Nenit 6 të Konventës, kërkuesit pretenduan, duke iu referuar vendimit tek Osman të trajtuar më sipër, se ata duhet të kishin qenë në gjendje të paditnin autoritetet veçmas (pra, veç nga akuzat për neglizhencë

305 *Vendimi tek Powell*, f. 19.

306 *Vendimi tek Powell*, paragrafët 20 – 21.

307 *Vendimi tek Powell*, f. 21.

për vdekjen e të birit të tyre) për kompensim, duke pasur parasysh dëmin që u ishte shkaktuar atyre personalisht, si rezultat i mbulimit të të dhënave që kryen doktorët pas vdekjes së të birit. Siç u vërejt edhe më sipër, gjykatat vendase nuk e lejojnë ndërmarrjen e një hapi të tillë, kryesisht pasi ata u shprehën se doktorët nuk kishin detyrimin për të njoftuar kërkuesit me të dhënat në lidhje me vdekjen e të birit të tyre. Kërkuesit argumentuan se nëse e drejta vendase nuk e parashikonte një zgjidhje të tillë gjyqësore, ajo duhet ta bëjë një gjë të tillë pasi edhe Neni 6 e kërkon si kusht.

Gjykata bëri dallimin e çështjes së Osman nga kjo çështje në lidhje me një rregull të zbatueshëm përgjithësisht. Në çështjen e Powell, ndryshe nga sa më sipër, kushtet normale ligjore angleze u zbatuan për përgjegjësinë civile, afërsinë dhe parashikueshmërinë. Gjyqtarët kishin refuzuar dhënin e kompensimit sipas këndvështrimit të tyre, sepse këto kushte nuk ishin përmbushur përsa i përket efekteve që do të krijonte mbulimi i fakteve pas vdekjes së djalit tek prindërit e tij. Kështu, në këtë çështje nuk ka pasur shkelje të së drejtës për “akses në gjykatë”.³⁰⁸ E njëjta gjë zbatohet në mënyrë efektive për pretendimin e kërkuesve bazuar në Nenin 13, se atyre u ishte mohuar një “zgjidhje efektive” në gjykata kundrejt shkeljeve të tjera të pretenduara.³⁰⁹

Çështjet e Erikson dhe Powell tregojnë rëndësinë për kërkues të mundshëm që të ndjekin me insistim të gjitha zgjidhjet e disponueshme të instancave gjyqësore, megjithëse mund të mos besojnë për drejtësinë e procedurave apo për qëllimin e kryerjes së

308 *Vendimi tek Powell*, f. 24.

309 *Vendimi tek Powell*, f. 25.

tyre, apo se do të marrin drejtësinë e kërkuar. Gjykata në Strasburg nuk do të konstatojë shkelje të asnjërit nga kushtet procedurale të Nenit 2, apo kushtet e Neneve 6 dhe 13, përveç kur është e qartë se zgjidhjet në fjalë nuk kanë mundur të trajtojnë siç duhet çështjet faktike dhe ligjore. Me qëllim që kjo të bëhet e qartë, këto zgjidhje efektive gjyqësore të të gjitha instancave në vend duhen ezauruar të gjitha fillimisht, përveç rasteve të veçanta.

Në *Calvelli dhe Ciglio kundër Italisë*,³¹⁰ Gjykata përsëri pohoi se detyrimet pozitive në bazë të Nenit 2 u kërkojnë Shteteve “të bëjnë rregullore për të detyruar spitalet që të adoptojnë masat e duhura për mbrojtjen e jetës së pacientëve të tyre” dhe të mundësojnë “krijimin e një sistemi të pavarur efektiv, në mënyrë të tillë që shkaqet e vdekjes së pacientëve që ndodhen nën kujdesin e mjekëve... të përcaktohen dhe personat përgjegjës të japin llogari”; dhe theksoi se të dyja llojet e detyrimeve janë të zbatueshme si për sektorin publik shëndetësor, edhe për atë privat.³¹¹

Çështja kishte të bënte me vdekjen e një foshnjeje pak pas lindjes. E ëma ishte diabetike e nivelit A dhe kishte pasur histori të mëparshme të izolimeve të vështira, por megjithatë, doktori i spitalit që kishte atë në ngarkim nuk kishte marrë masat e duhura, si ekzaminimin e jashtëm të së ëmës për të vlerësuar nëse fetusi ishte shumë i madh për të bërë lindje normale dhe nuk ndodhej aty në kohën e lindjes. Vonesa në dërgimin në dhomën e lindjes kishte ulur në mënyrë të konsiderueshme shanset e të porsalindurit për të mbijetuar.

310 *Calvelli dhe Ciglio kundër Italisë*, vendimi i Dhomës së Madhe i 17 janarit 2002.

311 Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Calvelli dhe Ciglio*, para. 48.

Kërkuesit, prindërit e foshnjës, kishin marrë kompensim për dëmet që u shkaktuan nga neglizhenca e doktorit, por besonin se doktori në fjalë duhej të ndiqej penalisht. Procesi penal në fakt kishte filluar, por ishte lënë pas dore pas disa vitesh, gjatë të cilëve ishin shkaktuar një sërë gabimesh procedurale dhe vonesash, e si rezultat i të cilave çështja ishte penguar për të proceduar nga koha e kaluar. Kërkuesit pretenduan se kjo gjë kishte cenuar Nenin 2 të Konventës.³¹²

Gjykata vërejti nga mangësitë në procedurat penale se u konstatua që në çështjen në fjalë mundësitë për ndjekje civile do tu kishin ofruar kërkuesve dëmshpërblim të mjaftueshëm, nëse ata nuk do ta kishin zgjidhur çështjen. Nëse ata do të kishin nisur ndërmarrjen e hapave civile, kjo do të çonte në hartimin e një urdhri kundër doktorit për pagesa të dëmeve dhe mundësinë për të botuar vendimin në shtyp. Gjithashtu, nëse do të ishte marrë një vendim në gjykatat civile, kjo gjë do të kishte çuar në ndërmarrjen e masave disiplinore kundër doktorit. Kështu, Gjykata e konstatoi si të panevojshëm shqyrtimin, në rrethanat e veçanta të çështjes, nëse pengesa kohore që ndaloi ndjekjen gjyqësore kundër doktorit për akuzën e pretenduar, ishte në përputhje me Nenin 2. Kështu nuk ka pasur shkelje të Nenit 2.³¹³

312 Kërkuesit gjithashtu kërkuar për trajtim Nenin 6, por vetëm në lidhje me kohëzgjatjen e procedurave, që nuk ka lidhje në këtë rast.

313 Shih vendimin e Dhomës së Madhe tek *Calvelli dhe Ciglio*, paragrafët 55 – 57.

Ekstradimi, përjashtimi dhe dëbimi³¹⁴

Bazuar në Konventë, nuk ka asnjë të drejtë që individit të ekstradohet, përjashtohet apo dëbohet nga një vend në të cilin ai nuk është shtetas. Gjithsesi, Konventa mund të zbatohet për situata në të cilat kërkuesi do të vuajë, apo mund të vuajë pasoja të kundërta në lidhje me disa të drejta të Konventës, si pasojë e një zhvendosjeje të qëllimshme nga një Shtet që është Palë në Konventë, në një Shtet që nuk është Palë në Konventë, megjithëse këto pasoja mund të materializohen vetëm në këtë të fundit, pra jashtë juridiksionit të Shtetit Palë ekstradues të Konventës, domethënë jashtë hapësirës juridike që mbulon Konventa si e tillë.³¹⁵ Kjo gjë u përcaktua fillimisht në çështjen e *Soering kundër Mbretërisë së Bashkuar*.³¹⁶ Çështja kishte të bënte me ekstradimin e qëllimshëm të një shtetasi gjerman, Jens Soering, nga Mbretëria e Bashkuar për në Shtetet e Bashkuara të Amerikës për tu përballur me akuzat për vrasje në Kamënelthin e Virxhinias. Nëse do të dënohej, kërkuesi do të dënohej me vdekje në atë juridiksion. Nëpërmjet Ambasadës së vet në Uashington DC, Mbretëria e Bashkuar kërkoi siguri nga ana e Shteteve të Bashkuara në lidhje me atë dënim në termat e mëposhtëm:

“Për shkak se dënimi me vdekje është hequr në Britaninë e Madhe, Ambasada ka marrë udhëzime që të kërkojë sigurimin nga ana juaj, në përputhje

314 Pyetjet në lidhje me ekstradimin, etj., në çështjet e dënimit me vdekje trajtohen shkurtimisht në pjesën tjetër, në lidhje me dënimin.

315 Trajtimi i hershëm i zbatueshmërisë territoriale të Konventës në nën-pjesën për “përdorimin e forcës vdekjeprurëse në konfliktet ndërkombëtare të armatosura”.

316 *Soering kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 26 qershorit 1989.

me termat e ... Traktatit mbi Ekstradimin, se me dorëzimin dhe dënimin e Z. Soering mbi krimet për të cilat është akuzuar..., nëse do të ndëshkohet me dënimin me vdekje, ky dënim të mos kryhet.

Nëse kjo gjë nuk është e mundur për Qeverinë e Shteteve të Bashkuara që të japë një siguri të tillë për motive kushtetuese, autoritetet e Mbretërisë së Bashkuar kërkojnë që Qeveria e Shteteve të Bashkuara tu bëjë një rekomandim autoriteteve kompetente që kërkuesi të mos ndëshkohet me dënimin me vdekje, dhe nëse vendoset për një ndëshkim të tillë, të mos kryhet.”³¹⁷

Në përgjigje të kësaj kërkesë, Shtetet e Bashkuara i transmetuan autoriteteve të Mbretërisë së Bashkuar një deklaratë zyrtare nga Z. James Updike, Prokurori për Kontenë e Bedford Virxhinias – i cili kishte në ngarkim ndjekjen gjyqësore të çështjes – me efektin që nëse Z. Soering do të ishte dënuar me vdekje, ai (Z. Updike) të bënte një përfaqësim në emër të Mbretërisë së Bashkuar për të vendosur në kohën e dënimit “se ka qenë vullneti i Mbretërisë së Bashkuar që dënimi të hiqet, apo të mos kryhet.” Megjithatë, Z. Updike nuk dëshironte të jepte më shumë siguri dhe kishte si qëllim të kërkonte dënimin me vdekje në çështjen e Z. Soering pasi provat, sipas përcaktimit të bërë nga ai, e mbështesnin kryerjen e një dënimi të tillë.³¹⁸

317 Vendimi tek *Soering*, para. 15.

318 Vendimi tek *Soering*, para. 20.

Në atë kohë, Protokollin 6 i Konventës, që shfuqizon dënimin me vdekje në kohë paqeje për ato Shtete që e nënshkruajnë atë, ende nuk ishte ratifikuar nga Mbretëria e Bashkuar. Kështu, Gjykata nuk mund të shqyrtonte çështjen duke iu referuar atij protokollin. Siç vërehet në kapitullin në lidhje me dënimin me vdekje më poshtë, Gjykata nuk kishte më vullnetin për të gjykuar në atë çështje se dënimi me vdekje nga vetë natyra e tij, është çnjerëzor dhe poshtëruës. Megjithatë, kërkuesi pretendoi se kushtet me të cilat ai do të përballej nëse do të dënohej me vdekje në Virxhinia – të njohur si “fenomeni i pritjes në radhë për të vdekur” – ishin çnjerëzore dhe poshtëruese dhe rrjedhimisht, cenonin Nenin 3 të Konventës. Në përgjigje të këtij argumenti, Gjykata përmbodhi parimet që udhëheqin zbatueshmërinë e Konventës për çështjet e ekstradimit, në të cilat pretendohet se ekstradimi i qëllimshëm do të rezultojë në një trajtim që bie në kundërshtim me Nenin 3 në vendin pritës në termat e mëposhtëm:

Për ta përmbledhur, vendimi nga një Shtet Kontraktues për të ekstraduar një të arratisur mund të përfshijë Nenin 3 për të trajtuar çështjen, dhe kështu, përfshin përgjegjësinë e atij Shteti duke u bazuar në Konventë, kur motivet substative kanë bërë të besohet se personi në fjalë, nëse ekstradohet, përballet me një rrezik real të nënshtrimit ndaj torturës apo trajtimit çnjerëzor apo poshtëruës, ose ndëshkimit në vendin kërkues. Përcaktimi i një përgjegjësie të tillë në mënyrë të pashmangshme përfshin analizën e kushteve në vendin kërkues kundrejt standardeve të Nenit 3 të Konventës.

Gjithsesi, nuk vihet në diskutim ngarkimi ose veshja me përgjegjësi e një vendi pritës qoftë nën të drejtën ndërkombëtare të përgjithshme, apo nën Konventën, apo ndryshe. Përderisa ka apo mund të përftohen përgjegjësi në bazë të Konventës, është përgjegjësia që përftohet nga Shteti Kontraktues ekstradues dhe nga hapat që ai ndërmerr, që ka një pasojë të drejtpërdrejtë ndaj ekspozimit të një individi për një keqtrajtim të paligjshëm.³¹⁹

Sipas mendimit të Gjykatës, duke qenë se kushtet në lidhje me “pritjen e vdekjes në radhë” në Virxhinia cenuan standardet e Nenit 3, Mbretëria e Bashkuar rrjedhimisht nuk mund të ekstradonte Z. Soering në bazë të juridiksionit të saj nëse do të krijohet një rrezik real në ato kushte.

Këto mendime në lidhje me Nenin 3 janë të përshtatshme këtu, pasi Gjykata i shtrin këto të njëjtat parime për çështjet në të cilat pretendohet se një ekstradim i qëllimshëm do të rezultojë në një shkelje të së drejtës për jetën. Mund të përmendet specifikisht se në çështjen McCann Gjykata përdori gjuhë të ngjashme rreth rëndësisë së Nenit 2, siç është përdorur në citimin e mësipërm në lidhje me Nenin 3. Në fakt, Gjykata shprehimisht i vendosi këto dy dispozita në të njëjtin nivel të lartë:

si një dispozitë që jo vetëm mbron të drejtën për jetën, por edhe parashtrohet rrethanat kur mund të

³¹⁹ Vendimi tek *Soering*, para. 90. Shih paragrafët 85 – 90 për një arsyetim të plotë.

justifikohet privimi i jetës, Neni 2 radhitet si një nga dispozitat më themelore në Konventë – dhe në fakt një dispozitë që në kohë paqeje nuk pranon asnjë derogim bazuar në Nenin 15. Së bashku me Nenin 3 të Konventës, ajo mishëron një nga vlerat bazë të shoqërive demokratike nga të cilat përbëhet Këshilli i Evropës (...).³²⁰

Kështu, një person mund të mos ekstradohet apo dëbohet nga një vend, nëse ekzistojnë “motive substantive” për të besuar se ai apo ajo mund të përballet me një “rrezik real” dhe se mund t’i nënshtrohet një trajtimi të tillë që bie në kundërshtim me Nenin 2 – pra, nëse personi do të përballej me një “rrezik real” të vdekjes në vendim pritës, gjë që bie në kundërshtim me atë nen. Në raste specifike, çështjet që trajtohen në bazë të Neneve 2 dhe 3 shpesh mbivendosen dhe Gjykata tenton, ose ta rendisë shqyrtimin e saj mbi çështjen në bazë të Nenit 2 nën Nenin 3, ose vendos se nuk lindin për shqyrtim “çështje të marra veçmas” në lidhje me Nenin 2.

Çështja e Ahmed kundër Austrisë³²¹ kishte të bënte me një somalez, Z. Ahmed, të cilit i ishte dhënë statusi i refugjatit në Austri pasi, si pjesëtar i një grupi luftues në konfliktin somalez, ai ishte në rrezik persekutimi dhe vrasjeje nëse kthehej në vendin e lindjes. Megjithatë, pasi u dënua për një vepër penale, autoritetet donin

³²⁰ *Vendimi i Dhomës së Madhe tek McCann*, para. 147, që i referohet hapur paragrafit 88 të vendimit në *Soering*, në të cilin Gjykata theksoi po të njëjtat probleme në lidhje me Nenin 3.

³²¹ *Ahmed kundër Austrisë*, vendimi i 27 nëntorit 1996.

ta kthenin në Somali, në bazë të një ligji austriak që parashikon një dëbim të tillë në raste të veprave të rënda penale. Autoritetet përfshinë Nenin 3 të Konventës së Gjenevës të 28 korrikut 1951 në lidhje me Statusin e Refugjatëve, që parashikon se:

1. Asnjë Shtet Kontraktues nuk duhet të dëbojë apo kthejë (“refouler”) një refugjat në asnjë lloj mënyre, në kufijtë e territoreve, ku jeta apo liria mund të kërcënohet për arsye të racës, fesë, kombësisë, anëtarësisë në një grup të caktuar shoqëror, apo të mendimit politik.

2. Refugjati, për të cilin ka motive të arsyeshme për ta konsideruar si rrezik për sigurinë e një vendi në të cilin ai, pasi është dënuar me anë të një vendimi përfundimtar për një krim veçanërisht të rëndë, përbën rrezik për komunitetin e atij vendi, nuk mund të ngrejë pretendime duke përfituar nga kjo dispozitë.

Megjithëse në procedurat vendase kërkuesi kishte argumentuar specifikisht se dëbimi i tij do t’i rrezikonte jetën,³²² dhe megjithëse ai e ripërsëriti këtë pretendim përpara Gjykatës,³²³ përpara kësaj të fundit ai nuk përfshiu Nenin 2, duke u mbështetur në vend të këtij neni në Nenin 3, dhe Gjykata gjithashtu e trajtoi çështjen në bazë të po këtij neni. Gjykata përsëriti se ndërsa Shtetet në përgjithësi kanë të drejtën për të kontrolluar hyrjen, banimin dhe dëbimin e të huajve, Neni 3 i ndalon ata të dëbojnë një person në një vend tjetër, nëse ka “motive substantive” për të besuar se ky person do të përballet me një “rrezik real” të trajtimit çnjerëzor apo poshtëruës

³²² Shih për shembull, vendimin tek *Ahmed*, para. 21.

³²³ Vendimi tek *Ahmed*, para. 35, fjalia e fundit.

në vendin pritës. Ajo theksoi se Neni 3 ndalon torturën apo trajtimin çnjerëzor e poshtëruës ose ndëshkimin në terma absolutë, pavarësisht nga sjellja e viktimës dhe shtoi:

Parimi i mësipërm është njësoj i vlefshëm kur lindin për trajtim çështje të dëbimit në bazë të Nenit 3, ku, përkatësisht, veprimtaritë e individit në fjalë, pavarësisht sa të padëshirueshme apo të rrezikshme kanë qenë, nuk mund të trajtohen nga pikëpamja materiale. Mbrojtja e siguruar nga Neni 3 është pra më i gjerë sesa parashikohet në Nenin 33 të Konventës së vitit 1951 në lidhje me Statusin e Refugjatëve (...).³²⁴

Duke përsëritur precedentë të mëparshëm në lidhje me faktin se, për të analizuar rrezikun me të cilin mund të përballë një kërkues, “*çështja të trajtohet në bazë të precedentit të Gjykatës*”,³²⁵ Gjykata pranoi konstatimin e Komisionit se “[n]uk ka asnjë tregues që të provojë se rreziqet ndaj të cilave ishte ekspozuar kërkuesi në vitin 1992 [në kohën kur iu dha azili] nuk ekzistonin më, apo se një autoritet publik do të ishte në gjendje ta mbronte atë në vendin e vet.”³²⁶ Kështu dëbimi i kërkuesit do të përbëjë shkelje të Nenit 3.³²⁷

Vendimi është i një interesi të veçantë në këtë çështje për shumë arsye. Së pari, siç u vu re tashmë, arsyetimi i krijuar në zbatim në

vendim duke u bazuar në Nenin 3, gjen zbatim njësoj në bazë të Nenit 2.³²⁸ Nën këtë të fundit gjithashtu, “*veprimtaritë e individit në fjalë, pavarësisht se sa të padëshirueshme apo të rrezikshme të ishin, nuk mund të merren në shqyrtim nga pikëpamja materiale*” për marrjen e vendimit nga ana e një Shteti për ta ekstraduar apo dëbuar atë person (ose mund të thuhet edhe për të marrë pjesë apo jo në të ashtuquajturin kthim prapa të personit). Nëse ekziston një rrezik real se personi do të vritet në vendin pritës në mënyra apo rrethana që do të cenojnë Nenin 2 të Konventës, nëse vrasja do të ndodhë në një Shtet Palë të Konventës, personi nuk duhet të ekstradohet apo dëbohet (apo “kthehet mbrapa në vendin e vet”). Së dyti, çështja e bën të qartë se kjo gjë zbatohet edhe nëse kërcënimin për jetën vjen nga Shtetet që nuk janë palë në vendin pritës, kundrejt të cilëve autoritetet publike në atë vend nuk do të mbrojnë viktimën e mundshme, apo nuk do të mund ta bëjnë këtë gjë. Dhe së treti, çështja pohon precedentin e mëparshëm në kuptimin që, nëse një çështje paraqitet përpara Gjykatës në Strasburg pasi një person është dëbuar, ekzistenca e rrezikut duhet të shqyrtohet kryesisht duke iu referuar atyre fakteve për të cilat Shteti Kontraktues ishte në dijeni, apo duhet të kishte qenë në dijeni në kohën e dëbimit, por nëse kërkuesi nuk është dëbuar ende, koha materiale për të analizuar rrezikun në një çështje të caktuar, është koha kur Gjykatës i kërkohet të gjykojë atë.

³²⁸ Çështja e *Said kundër Holandës*, vendimi i 5 korrikut 2005, në të cilën kërkuesi përfshiu në trajtim të dy nenet, ku Gjykata vendosi se “*ishte më e përshtatshme të trajtohej globalisht ankesa në bazë të Nenit 2, kur u shqyrtua ankesa në lidhje me këtë rast në bazë të Nenit 3*” (para. 37), dhe ku Gjykata u shpreh se, kur të konstatohet se dëbimi binte në kundërshtim me nenin e fundit, nuk do të lindte për trajtim “*asnjë çështje*” në bazë të nenit të parë të përmendur më sipër (para. 56).

Sa më sipër gjen zbatim edhe në lidhje me kërcënimet që lindin nga mungesa e trajtimit mjekësor në vendin pritës, siç duket qartë nga çështja e *D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*.³²⁹ Çështja kishte të bënte me një të ri nga St Kitts (një ishull në Karaibe) i cili ishte arrestuar me të mbërritur në Mbretërinë e Bashkuar, pasi dispononte sasi të konsiderueshme droge. Ndërsa vuante dënimin në burg në Mbretërinë e Bashkuar, ai u diagnostikua se kishte SIDA. Ai mori mjekim duke i lehtësuar kështu gjendjen dhe duke e mbrojtur nga infeksione të mundshme. Me përfundimin e dënimit autoritetet britanike donin që D. të kthehej në St Kitts. Ai fillimisht u mbajt në masë ndalimi në gjendje emigracimi pas lirimit nga burgu, në përgatitje të dëbimit, por u lirua me kusht pas raportit të Komisionit për çështjen dhe u lejua të banonte në një strehë që sigurohej nga një organizatë bamirësie që punonte për të pastrehët, si dhe për pacientët me SIDA. Akomodimi, ushqimi dhe shërbimet u siguruan pa pagesë për kërkuesin, si dhe mbështetje psikologjike dhe asistencë nga një vullnetar i trajnuar, i siguruar nga Terrence Higgins Trust, organizata kryesore bamirëse që merrej me HIV/AIDS-in në Mbretërinë e Bashkuar.

Kërkuesi theksoi se në St Kitts ai do të ishte i pastrehë dhe pa ndonjë formë mbështetjeje morale, shoqërore apo familjare në fazat përfundimtare të sëmundjes së tij, i privuar nga trajtimi mjekësor dhe i ekspozuar ndaj infeksioneve, gjë që si Komisioni, edhe Gjykata e pranuan; kjo do të kufizonte më tej jetëgjatësinë e tij dhe do t'i shkaktonte atij dhimbje të rënda dhe vuajtje mendore.³³⁰

Gjykata u shpreh se duhej të tregohet elastike për të trajtuar zbatimin

³²⁹ *D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, vendimi i 21 prillit 1997.

³³⁰ *Vendimi tek D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 45.

e Nenit 3 në kontekste të ndryshme:

... kështu, shqyrtimi i një pretendimi të kërkuesit në bazë të Nenit 3 kryhet dhe nuk ndalohet kur burimi i rrezikut të trajtimit të paligjshëm në vendin pritës kufizohet nga faktorë që nuk mund të përfshijnë as drejtpërdrejtë, as në mënyrë të tërthortë përgjegjësinë e autoriteteve publike të atij vendi, apo që, të marra më vete, nuk cenojnë në vetvete standardet e atij Neni. Kufizimi i zbatimit të Nenit 3 do të thotë që të minohet karakteri absolut i mbrojtjes së tij. Në cilindo kontekst të tillë, gjithsesi, Gjykata duhet që rrethanat e çështjes t'i analizojë me kujdes, veçanërisht duke marrë parasysh situatën personale të kërkuesit në Shtetin dëbues.³³¹

Gjykata nxori përfundimet, pasi shqyrtoi me kujdes faktet e veçanta të çështjes dhe në veçanti gjendjen shëndetësore në kohën e shqyrtimit, në lidhje me Nenin 3:

Megjithëse nuk mund të thuhet se kushtet me të cilat do të përballë ai në vendin pritës përbëjnë në vetvete shkelje të standardeve të Nenit 3, **zhvendosja e tij për në vendin e lindjes do ta ekspozonte atë ndaj një rreziku real të vdekjes nën rrethana dëshpëruese dhe kështu, do të rezultonte në trajtim çnjerëzor.** ...³³²

³³¹ *Vendimi tek D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 49.

³³² *Vendimi tek D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 53, shtohet theksi.

“Tamam në rrethanat e veçanta” të çështjes dhe duke pasur parasysh se “ndihma humanitare e domosdoshme” ishte në rrezik që të mos jepej më, zhvendosja e D për në St Kitts do të përbënte shkelje të Nenit 3.³³³

Gjykata përsëri e lidhi pretendimin e kërkuarit të ngritur në bazë të Nenit 2 me çështjet që trajtohen në bazë të Nenit 3: të dyja këto ishin “të pandashme” në këtë kuadër, dhe kështu nuk ishte e nevojshme që ankesa e D të shqyrtohej duke u bazuar në Nenin 2.³³⁴

Së fundmi, duhet vërejtur se masat e ndërmjetme janë të një rëndësie të veçantë në kontekstin e çështjeve të shpërnguljeve nga juridiksioni i një Shteti Palë të Konventës në një vend të tretë, kur përbën kërcënim për personat. Prandaj, në çështjen e Mamatkulov dhe Askarov kundër Turqisë,³³⁵ Qeveria e paditur nuk kishte përmbushur një kërkesë nga Gjykata për të mos ekstraduar kërkuarit për në Uzbekistan, për shkak të përdorimit të torturës gjerësisht në atë vend.³³⁶ Ajo pretendoi se detyrimet e saj në bazë të traktatit të ekstradimit me Uzbekistanin kishin përparësi ndaj detyrimeve të saj në bazë të Konventës. Megjithatë, kjo u hodh poshtë nga Gjykata, pasi ekstradimi kishte “reduktuar përgjithmonë” nivelin e mbrojtjes që mund të siguronte Gjykata.³³⁷

333 *Vendimi tek D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 54.

334 *Vendimi tek D. kundër Mbretërisë së Bashkuar*, para. 59.

335 *Mamatkulov dhe Askarov kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe të 4 shkurtit 2005. Vëreni se vendimi i Dhomës në këtë çështje të 6 shkurtit 2003 përmendet si *Mamatkulov dhe Abdurasolovic*.

336 Shih vendimin tek *Mamatkulov dhe Askarov*, paragrafët 24 – 27.

337 *Mamatkulov dhe Askarov*, vendimi, para. 108.

Gjykata vijoi duke shqyrtuar faktin nëse veprimet e qeverisë turke kishin shkelur detyrimet e saj sipas Nenit 34 të Konventës “për të mos penguar në asnjë mënyrë ushtrimin efektiv të së drejtës të Gjykatës për të marrë dhe gjykuar në lidhje me kërkesat individuale]. Ndryshe nga pozicioni përpara Protokollit 11, Gjykata vendosi se:

Mospërmbushja e masave të përkohshme nga një Shtet Kontraktues [kur Gjykata haset me një fakt të tillë] duhet konsideruar se e pengon Gjykatën që të shqyrtojë në mënyrë efektive ankesën e kërkuarit dhe pengon ushtrimin efektiv të të drejtave të tij apo të saj, dhe përkatësisht, përbën shkelje të Nenit 34 të Konventës.³³⁸

Turqia rrjedhimisht ka shkelur Nenin 34 në rastin në fjalë.³³⁹ Mjaft qartë Gjykata u shpreh edhe se kjo përbënte më shumë një shkelje të të drejtave të kërkuarëve, sesa thjesht një rast procedural, dhe se për

338 *Vendimi tek Mamatkulov dhe Askarov*, para. 128. Për pozicionin përpara Protokollit 11, shih për shembull, *Cruz Varas dhe të Tjerë kundër Suedisë*, vendimi i 20 marsit 1991, dhe vendimin mbi pranueshmërinë i 13 marsit 2001 në *Conka dhe të Tjerë kundër Belgjikës*. Në adoptimin e përjasjes së re, Gjykata iu referua parimeve të përgjithshme të së drejtës ndërkombëtare, Konventës së Vjenës për të Drejtën e Traktateve, dhe këndvështrimeve të shprehura që atëherë në lidhje me subjektin nga organe të tjera ndërkombëtare duke përfshirë Gjykatën Ndërkombëtare të Drejtësisë, Komitetin për të Drejtat e Njeriut të krijuar nën Konventën Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike, Komisionin Ndër-Amerikan dhe Gjykatën e të Drejtave të Njeriut si dhe Komitetin kundër Torturës të Kombeve të Bashkuara, edhe për faktin se ndërsa më parë e drejta për zbatim individual kishte qenë jo e detyrueshme, “individët tani gëzojnë në nivel ndërkombëtar një të drejtë reale të ndërmarrjes së hapave për të vlerësuar të drejtat dhe liritë për të cilat ata kanë drejtëpërdrejtë të drejtë në bazë të Konventës.”

339 *Vendimi tek Mamatkulov dhe Askarov*, para. 129.

këtë duhet dhënë një “shpërblim i drejtë”³⁴⁰

Dënimi me vdekje

Neni 2 dhe Protokollet 6 dhe 13: shfuqizimi i dënimit me vdekje

Ashtu siç u vu re në tekstin e Nenit 2, fjalia e dytë në paragrafin e parë të atij neni i referohet dënimit me vdekje. Ajo thotë që:

Askujt nuk mund t’i privohet qëllimisht jeta, me përjashtim të rastit, kur zbatohet një vendim me vdekje i dhënë nga një gjykatë, kur krimi ndëshkohet me këtë dënim nga ligji

Për Shtetet që janë palë të tyre (pra gati të gjitha Shtetet Palë të Konventës),³⁴¹ kjo dispozitë është zëvendësuar nga klauzolat në Protokollet 6 dhe 13 të Konventës që shfuqizojnë dënimin me vdekje në kohë paqeje dhe në të gjitha rrethanat përkatësisht.³⁴² Përpara se të merren sa më sipër në shqyrtim, është e rëndësishme gjithsesi që të analizohet precedenti i Gjykatës si i tillë për këtë dispozitë dhe të shihet se si ka ndikuar adoptimi i këtyre protokolleve në këtë

340 *Vendimi tek Mamatkulov dhe Askarov*, para. 134.

341 Shih shënimin më poshtë 347 dhe 348.

342 Protokolli Nr. 6 i Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore në lidhje me Shfuqizimin e Dënimit me Vdekje, STE 114, e 28 prillit 1983, hyri në fuqi që në 1 mars 1985; Protokolli Nr. 13 i Konventës për Mbrojtjen e të Drejtave të Njeriut dhe Lirive Themelore në lidhje me Shfuqizimin e Dënimit me Vdekje në të gjitha Rrethanat, STE 187, e 3 majit 2002, në fuqi që në 1 korrik 2003.

precedent.

Është e qartë nga teksti i fjalisë së dytë se hartuesit e Konventës nuk e konsideruan ekzistencën, apo përdorimin e dënimit me vdekje si një shkelje të së drejtës për jetën, apo të ndonjë dispozite tjetër të Konventës *per se*. Në atë kohë, në fillimet e viteve 1950, shumë Shtete ende e kishin këtë dënim në kushtetutat e tyre, megjithëse përdorimi i tij ishte në rënie e sipër. Në çështjen e Soering kundër Mbretërisë së Bashkuar, të trajtuar në disa detaje në pjesën e fundit të kapitullit të mëparshëm, Gjykata përsëri e hodhi poshtë sugjerimin nga Amnesty International se standardet e zhvilluara në Evropën perëndimore në lidhje me ekzistencën dhe përdorimin e dënimit me vdekje kërkonin që në këto kushte ai të konsiderohej si një ndëshkim çnjerëzor dhe poshtëruar brenda kuptimit të Nenit 3, megjithëse ky nuk ishte qëllimi në kohën e hartimit të Konventës.³⁴³ Në hedhjen poshtë të këtij argumenti Gjykata mori parasysh specifikisht faktin se në atë kohë Protokollin Nr.6 (që trajtohet më poshtë) ishte adoptuar (megjithëse deri atëherë akoma nuk ishte nënshkruar apo ratifikuar nga Mbretëria e Bashkuar). Sipas Gjykatës, kjo tregonte:

se qëllimi i Palëve Kontraktuese deri në vitin 1983 ishte që të adoptonin metodën normale të amendimit të tekstit, me qëllim që të paraqisnin një detyrim të ri për të shfuqizuar dënimin kapital në kohë paqeje dhe për më tepër, për të bërë një gjë të tillë me anë të një instrumenti jo-detyrues, duke lejuar çdo Shtet që të zgjedhë momentin kur të ndërmarrë një angazhim

343 *Vendimi tek Soering*, para. 101.

të tillë. Në këto rrethana, pavarësisht nga karakteri i veçantë i Konventës (...), Neni 3 nuk mund të interpretohet se ndalon në përgjithësi dënimin me vdekje.³⁴⁴

Çështja vetëm u rishikua rreth njëzetë vjet më vonë në Öcalan kundër Turqisë.³⁴⁵ Në atë çështje, udhëheqësi i Partisë së Punës Kurde, apo PKK, Z. Abdullah Öcalan, ishte marrë nga agjentët turq nga Kenia për në Turqi. Ai u gjykua në një Gjykatë të Sigurisë së Shtetit dhe fillimisht u dënua me vdekje, por më vonë vendimi u ndryshua në burgim të përjetshëm. Z. Öcalan pretendoi, ndërmjet të tjerash, se dënimi me vdekje nga vetë natyra e tij ishte çnjerëzor dhe poshtëruës.³⁴⁶

Në vendimin e saj në lidhje me këtë pikë, Dhoma e Madhe më në fund citoi Dhomën dhe shtoi në parashtrimet e veta si vijon:

Dhoma e Madhe është dakord me përfundimet e mëposhtme të Dhomës në lidhje me këtë pikë (...):

“...pozicioni ligjor në lidhje me dënimin me vdekje i është nënshtruar një evolucioni që nga koha kur u morr vendimi në çështjen *Soering*.”

Shfuqizimi *de facto* që vërehet në atë çështje në lidhje me njëzet e dy Shtete Kontraktuese në vitin 1989 është zhvilluar në një shfuqizim *de jure* në dyzet e tre, nga të dyzet e katër Shtetet Kontraktuese dhe në një moratorium në Shtetin që ende nuk e ka shfuqizuar dënimin, përkatësisht Rusia. Ky gati abandonim i plotë i dënimit me vdekje në kohë paqeje në Evropë pasqyrohet në faktin se të gjitha Shtetet Kontraktuese e kanë nënshkruar Protokollin Nr.6 dhe dyzet e një Shtete e kanë ratifikuar atë, që do të thotë të gjitha, përveç Turqisë, Armenisë dhe Ruisë³⁴⁷. Kjo pasqyrohet më tej në politikën e Këshillit të Evropës që u kërkon Shteteve të reja anëtare të Këshillit të Evropës të shfuqizojnë dënimin kapital, si kusht për tu pranuar në organizatë. Si rezultat i këtyre zhvillimeve, territoret që mbulohen nga Shtetet anëtare të Këshillit të Evropës janë bërë një zonë e tërë ku nuk jepet dënimi kapital.

...Një zhvillim i tillë i dukshëm tani mund të konsiderohet se është shënuar me

nënshkrimin e marrëveshjes së Shteteve Kontraktuese për të abroguar, apo të paktën, për të modifikuar fjalinë e dytë të Nenet 2 § 1, veçanërisht kur i kushtohet vëmendje faktit se të gjitha Shtetet Kontraktuese tashmë e kanë nënshkruar Protokollin Nr.6 dhe se ky protokoll është ratifikuar nga dyzet e një Shtete. Mund të lindë pyetja nëse është e nevojshme që të pritet ratifikimi i Protokollit Nr.6 nga tre Shtetet që nuk e kanë bërë këtë gjë, përpara se të dilet me përfundimin se përjashtimi në lidhje me dënimin me vdekje në Nenin 2 është modifikuar në mënyrë të konsiderueshme. Kundrejt këtij sfondi të qëndrueshëm mund të thuhet se dënimi kapital në kohë paqeje është konsideruar si një formë e papranueshme..., gjë që nuk lejohet më në sajë të Nenet 2.”

Gjykata vëren se duke hapur për nënshkrim Protokollin Nr.13 në lidhje me shfuqizimin e dënimit me vdekje në të gjitha rrethanat, Shtetet Kontraktuese kanë zgjedhur metodën tradicionale të amendimit të tekstit të Konventës në vijim të politikës së tyre për shfuqizimin e saj. Në ditën e marrjes së këtij vendimi, tre Shtete anëtare nuk e kishin nënshkruar ende këtë Protokoll dhe gjashtëmbëdhjetë të tjera nuk e kishin ratifikuar ende. Gjithsesi, ky hap përfundimtar drejt shfuqizimit të plotë të dënimit

me vdekje – pra si në kohë paqeje, edhe në kohë lufte, mund të konsiderohet si konfirmim i tendencës shfuqizuese në praktikë të Shteteve Kontraktuese. Kjo gjë nuk bie domosdoshmërisht në kundërshtim me këndvështrimin se Neni 2 është amenduar pasi lejoi dënimin me vdekje në kohë paqeje.

Që tani e tutje, fakti se ka një numër të madh Shtetesh që ende nuk e kanë nënshkruar apo ratifikuar Protokollin Nr.13, mund të pengojë Gjykatën të konstatojë se është një praktikë e përcaktuar tashmë e Shteteve Kontraktuese që ta konsiderojnë zbatimin e dënimit me vdekje si trajtim çnjerëzor dhe poshtëruës, në kundërshtim me Nenin 3 të Konventës, duke qenë se nuk mund të bëhet asnjë derogim nga kjo dispozitë, madje as edhe në kohë lufte. Gjithsesi, Dhoma e Madhe është dakord me Dhomën që nuk është e nevojshme për Gjykatën që të arrijë në një përfundim të vendosur për këto çështje duke qenë se...kjo do të binte në kundërshtim me Konventën, edhe nëse Neni 2 do të konsiderohet se përsëri lejon dënimin me vdekje, për të vënë në zbatim një dënim të tillë në

³⁴⁴ Vendimi tek *Soering*, paragrafët 102 – 103.

³⁴⁵ *Öcalan kundër Turqisë*, vendimi i Dhomës së Madhe të 12 majit 2005; shih edhe vendimin e dhomës më 12 mars 2003.

³⁴⁶ Kërkuesi pretendoi edhe se çdo rekurs ndaj dënimit me vdekje – pra, jo vetëm të zbatimit aktual të këtij dënimi, por edhe tamam të detyrimit për të mos e ekzekutuar – do të cenonte të dy Nenet, 2 dhe 3 të Konventës. Gjykata e hodhi poshtë këtë pretendim: shih paragrafët 154 – 155.

³⁴⁷ Në lidhje me datën e vendimit të Dhomës të 12 marsit 2003. Protokollin Nr. 6 tani është ratifikuar nga dyzet e gjashtë Shtete anëtare të Këshillit të Evropës (duke përfshirë Turqinë) dhe është nënshkruar nga dy të tjerët, Monako dhe Rusia (...). [Shënimi origjinal. Siç u vërejt në tekst dhe në shënimin më poshtë **Error! Book-mark not defined.**, Monako që atëherë e ka ratifikuar Protokollin e 6-të; vetëm Rusia nuk e ka ratifikuar ende.]

vijim të një gjyqi jo të drejtë.³⁴⁸

Sa më sipër tregon rëndësinë e adoptimit dhe gati ratifikimit universal të Protokollit Nr.6 të Konventës që shfuqizon dënimin me vdekje në kohë paqeje dhe të adoptimit dhe ratifikimit të gjerë (por jo ende universal) të Protokollit Nr.13. Dispozita kryesore në Protokollin Nr.6, Neni 1 është e qartë dhe e kuptueshme. Ajo shprehet si vijon:

Neni 1***Shfuqizimi i dënimit me vdekje***

Dënim me vdekje do të shfuqizohet. Askush nuk do të dënohet apo ekzekutohet me këtë dënim.

Në varësi të një kufizimi të tij, që trajtohet më poshtë, natyra absolute e dispozitës –që për Shtetet të cilat janë Palë të Protokollit konsiderohet si një tjetër nen shtesë i Konventës si një e tërë (Neni 6 i Protokollit Nr.6) - përforcohet nga dispozitat në Nenet 3 dhe 4 të Protokollit se nuk mund të bëhet asnjë derogim nga ky nen në bazë të Neni 15 të Konventës dhe se nuk mund të bëhen rezerva në lidhje me të.

³⁴⁸ Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Öcalan*, paragrafët 163 – 165, citimi i paragrafëve 189 – 196 të vendimit të Dhomës, shtohet theksi, hiqen referencat. Në lidhje me kryerjen e një gjykimi të drejtë, shih tekstin më poshtë. Që nga vendimi i Dhomës, të cituar këtu, edhe gjashtë Shtete të tjera e kanë ratifikuar Protokollin e 13-të, dhe kanë mbetur tani 10 Shtete që e kanë nënshkruar instrumentin, por që nuk e kanë ratifikuar atë ende. Vetëm Armenia, Azerbajxhani dhe Rusia as nuk e kanë nënshkruar, e as ratifikuar atë (dhjetor 2005).

Neni 1 i Protokollit të 6-të nuk ndikon në zbatimin e pjesës tjetër të Neni 2 të Konventës, përveç fjalisë së dytë të paragrafit të parë të këtij të fundit.³⁴⁹ Vrasjet jashtë-gjyqësore që bien në kundërshtim me Nenin 2(2), siç trajtohet gjerësisht në kapitujt e mëparshëm në këtë udhëzues, përsëri ndalohen në bazë të atij neni. Neni i ri ndalon ekzekutimet *gjyqësore*. Një kufizim për të cilin gjithsesi zbatohen edhe dispozitat në Nenet 3 dhe 4 të Protokollit, është në përmbajtje të Neni 2 të Protokollit që thotë se:

Neni 2***Dënim me vdekje në kohë lufte***

Një shtet mund të parashikojë në legjislacionin e tij dënimin me vdekje për akte të kryera në kohë lufte ose rreziku shumë të afërt të luftës; një dënim i tillë do të zbatohet vetëm në rastet e parashikuara nga ky legjislacion dhe në përputhje me dispozitat e tij. Ky shtet do t'i komunikojë Sekretarit të Përgjithshëm të Këshillit të Evropës dispozitat përkatëse të legjislacionit në fjalë.

Termit “legjislacion”, që përdoret në Nenin 2 të Protokollit, sigurisht që duhet t'i jepet kuptimi i tij i zakonshëm bazuar në Konventë, pra, se kërkon rregulla që të jenë të aksesueshme dhe mjaft të sakta dhe të parashikueshme në zbatimin e tyre. Përveç kësaj, në bazë të rëndësisë themelore të së drejtës për jetën, këto kushte duhet të

³⁴⁹ Komentari mbi Nenet 1 dhe 6 të Protokollit të 6-të në Memorandumin Shpjegues të Protokollit.

zbatohen rreptësisht.

Gjithashtu, siç u vërejt në citimin e mëparshëm nga Komentet në *Memorandumin Shpjegues* të Protokollit të 6-të, fjalja e dytë e paragrafit 1 të Neni 2 të Konventës, mbetet e zbatueshme për ato shtete që e mbajnë dënimin me vdekje për aktet e kryera në kohë lufte apo të një rreziku shumë të afërt të luftës, në veçanti për ata që përket kushtit se dënim duhet shpallur nga një “gjykatë” – pra, nga një gjykatë e pavarur dhe e paanshme e përcaktuar me ligj, duke përmbytur kushtet e Neni 6 të Konventës. Në precedentin në lidhje me këtë nen, të trajtuar në Manualin për të Drejtat e Njeriut Nr.3, Gjykata ka përcaktuar një numër të konsiderueshëm standardesh të rrepta në këtë kuadër dhe ato që rrjedhimisht duhet të përmbushen nga çdo “gjykatë” – duke përfshirë çdo gjykatë ushtarake – që mund të vendosë dënimin me vdekje në kohë lufte. Është e qartë se Protokollin parashikon në Nenin 3 se:

Asnjë derogim nuk lejohet në lidhje me dispozitat e këtij Protokollit në bazë të neni 15 të Konventës

Kjo do të thotë ndërmjet të tjerash se Shtetet që janë Palë të Protokollit nuk mund të derogojnë nga detyrimet e tyre në bazë të Neni 6 në lidhje me procedurat gjyqësore në kohë lufte, apo të një rreziku të afërt për luftë, të cilat mund të rezultojnë në dënim me vdekje. Çdo Shtet Palë i Protokollit që e mban në fakt dënimin me vdekje në kohë lufte, apo të një rreziku shumë të afërt të luftës, duhet që rrjedhimisht të sigurojë që gjykatat përkatëse dhe procedurat të kryejnë gjyqe të drejta brenda kushteve të Neni 6 të Konventës. Në fakt Gjykata thekson në *Öcalan* se:

... Ajo vijon nga kushti në Nenin 2 § 1 se privimi i jetës në vijim të “ekzekutimit të një dënimi në gjykatë” që vendos dënimin, të jetë e pavarur dhe e paanshme brenda kuptimit të precedentit të Gjykatës (...) dhe se standardet me rigorozë të ndershmërisë duhet të mbikëqyren në procedurat penale, si në shkallën e parë, edhe në atë të apelit. Duke qenë se ekzekutimi i dënimit me vdekje është i pakthyeshëm, vetëm nëpërmjet zbatimit të standardeve të tilla mund të shmanget marrja e jetës në mënyrë arbitrare dhe të paligjshme (...). Së fundmi, kushti në Nenin 2 § 1 që thotë se dënimi të “parashikohet me ligj”, nënkupton se jo vetëm duhet të ekzistojë një bazë për dhënimin e dënimit në të drejtën vendase, por edhe se kushti i cilësisë së ligjit duhet të respektohet plotësisht, përkatësisht që baza ligjore të jetë “e pranueshme” dhe e “parashikueshme”, ashtu i kuptohen këto terma në precedentin e Gjykatës (...).

... Ajo vijon nga ndërtimi i mësipërm i Neni 2 se vënia në zbatim e dënimit me vdekje në lidhje me një person që nuk i është nënshtruar një procesi të drejtë gjyqësor do të ishte e palejueshme.³⁵⁰

³⁵⁰ Vendimi i Dhomës së Madhe tek *Öcalan*, para. 166, citimi i paragrafëve 201 – 204 të vendimit të Dhomës, hiqen referencat. Vendimi tek *Öcalan* nuk trajtoi specifikisht Protokollin e 13-të, pasi Turqia nuk e kishte (dhe ende jo) ratifikuar atë, por problemet e trajtuara këtu kishin lidhje me kuptimin e fjalisë së dytë të Neni 2(1) dhe rrjedhimisht zbatohet njësoj në bazë të Protokollit të 13-të. Vëreni se referencat e hequra nga citimi përfshinin referencat për Rezolutën e ECOSOC-ut 1984/50 të 25 majit 1984 në lidhje me klauzolën që garantojnë mbrojtjen e të drejtave të personave që përballen me dënimin me vdekje, me “këndvështrimet” e Komitetit për të Drejtat e Njeriut në një sërë çështjesh të dënimit me vdekje (duke përfshirë Reid kundër Xhamajkës, Daniel Mbenge kundër Zahiresë, dhe Wright kundër Xhamajkës) në të cilën Komiteti theksoi nevojën për një përputhje të rreptë me kushtet e gjykimit të drejtë

Deri tani nuk ka pasur asnjë precedent për ndonjërin nga dispozitat e Protokollit të 6-të. Në veçanti, fraza “*në kohë luftime apo të një rreziku të afërt për luftë*” nuk është qartësuar ende. Megjithatë, në përputhje me të drejtën ndërkombëtare të përgjithshme dhe më specifikisht, me atë ndërkombëtare humanitare, ajo duhet interpretuar se i referohet rrezikut të afërt apo aktual të konfliktit *ndërkombëtar* të armatosur. Për Shtetet që janë Palë të Protokollit, Neni 2 i Protokollit rrjedhimisht nuk lejon ekzekutimin e dënimit me vdekje në konfliktet ndërkombëtare (të brendshme) me armë. Ai mund të zbatohet edhe në të ashtuquajturën “lufta kundër terrorit” apo “kundër terrorizmit”: këto shprehje janë terma politike dhe ato nuk përcaktojnë një kusht të njohur ndërkombëtar, si për shembull, një luftë apo konflikt të armatosur (megjithëse sigurisht, nëse një Shtet përdor forcën e armatosur në këtë kontekst, ai mund të përfshihet në “luftë” në kuptimin e njohur).

Pavarësisht nga referencat në Komentarin e ligjeve “të tashme apo të ardhme” që mund të parashikojnë dënimin me vdekje në lidhje me aktet e kryera në kohë luftime, apo të rrezikut të afërt të luftës, Shtetet mund të mos jenë tërësisht të lira për të rifutur dënimin me vdekje për situata në të cilat ky dënim nuk zbatohet më. Kjo është për shkak se Neni 6 i dokumentit si- motër të Konventës, Marrëveshja

në raste të tilla, dhe për çështje nga Gjykata Ndër-Amerikane e të Drejtave të Njeriut (duke përfshirë Mendimin e saj Këshillimor për “Të drejtën për informacion në lidhje me asistencën këshillimore në kuadrin e garantimit të një procesi të drejtë ligjor” dhe vendimin në Hilaire, Constantine dhe Benjamin et al kundër Trinidad dhe Tobago më 21 qershor 2002), duke mbajtur të njëjtin pozicion. Kjo gjë përsëri tregon përpjekjen e Gjykatës për të qenë në të njëjtën linjë me standardet më të gjerë ligjore ndërkombëtare. Në lidhje me standardet e ECOSOC-ut, shih edhe Rezolutën e tij 1989/64 të 24 majit 1989 dhe 1996/15 të 23 korrikut 1996.

Ndërkombëtare për të Drejtat Civile dhe Politike (MNDC), sugjeron me forcë që dënimin me vdekje të shfuqizohet në mënyrë progresive dhe se rifutja apo shtrirja e tij në ndonjë fushë rrjedhimisht do të binte në kundërshtim me dokumentin dhe frymën e atij traktati.³⁵¹ Nëse është kështu, Shtetet që janë Palë të Protokollit Nr. 6 (por jo të Protokollit Nr.13 të trajtuar më poshtë) si dhe të MNDC-së – pra, të gjitha Shtetet Palë të Konventës – ndalohen të fusin apo rifusin dënimin me vdekje për kohë luftime apo të rrezikut të afërt të luftës, nëse e drejta e tyre aktuale nuk e parashikon këtë dënim për kohë të tilla, apo të shtrijnë qëllimin e saj, për shkak të dispozitës në Nenin 53 të Konventës se:

Asnjë nga dispozitat e kësaj Konvente nuk duhet të interpretohet sikur kufizon ose cenon të drejtat e njeriut dhe liritë themelore, që mund të sigurohen nga legjisllacioni i çdo Pale Kontraktuese ose nga çdo konventë tjetër në të cilën kjo Palë Kontraktuese është palë.

Në bazë të Protokollit Nr.13, Shtetet mund të bien dakord të shfuqizojnë dënimin me vdekje “në të gjitha rrethanat”, pra, si në kohë paqeje, edhe në kohë luftime. Teksti i Protokollit të 13-të është identik me tekstin e Protokollit të 6-të, përveç heqjes së sa më sipër tek Neni 2, që u trajtua më sipër. Interpretimi nuk vë aspak në diskutim sa më sipër, prandaj, ashtu siç është bërë e qartë tamam në titullin e instrumentit, për Shtetet që kanë ratifikuar Protokollin e 13-të, nuk ekziston asnjë rrethanë në të cilën të ruajnë apo rifusin dënimin me vdekje, përveç nëse denoncojnë Konventën.

³⁵¹ Shih Komentin e Përgjithshëm Nr.6 në lidhje me Nenin 6 të Konventës së 30 prillit 1982, para. 6, të Komitetit për të Drejtat e Njeriut.

Dënimin me vdekje dhe ekstradimin

Në nën-pjesën e mësipërme mbi “ekstradimin, përjashtimin dhe dëbimin”, u vu re se në çështjen e Soering, të vitit 1989, Gjykata u shpreh se, për shkak të kuptimit të qartë të fjalisë së dytë të paragrafit të parë të Neni 2, ajo nuk mund të vendoste se ekstradimi në një vend ku kërkuesi mund të përballet me dënimin me vdekje, ishte *ipso facto* një shkelje e atij neni (megjithëse u shpreh në atë çështje se “fenomeni i pritjes së vdekjes në radhë” në lidhje me atë dënim në Shtetin e Virxhinias të Shteteve të Bashkuara përbente trajtim çnjerëzor dhe poshtëruar, duke e ndaluar kështu ekstradimin në baza të tjera). Megjithatë, siç e kemi parë në nën-pjesën e mësipërme, në vijim të adoptimit të Protokollit të 6-të të Konventës dhe ratifikimit të tij nga shumica e të gjitha Shteteve Anëtare të Këshillit të Evropës, ndëshkimi kapital në kohë paqeje tashmë *bie*, si i tillë, në kundërshtim me Nenin 2 dhe përdorimi i dënimit me vdekje në çdo rrethanë, duke përfshirë kohën e luftës, shpejt mund të bjerë automatikisht në kundërshtim me Nenin 3, pavarësisht nga kushtet e ndjekura.

Kjo do të thotë se parimi i zbatueshëm për ekstradimet që mund t’i ekspozojë individët ndaj një trajtimi që bie në kundërshtim me Nenin 2 dhe 3 në një Shtet që nuk është Palë e Konventës, zbatohet tashmë edhe për ekstradimet që mund ta ekspozojnë një individ ndaj dënimit me vdekje në kohë paqeje. Nëse ekzistojnë “motive substantive” për të besuar se ka një “rrezik real” se një person që do të ekstradohet në një Shtet që nuk është Palë, do të akuzohet në atë vend me ndëshkimin kapital dhe, nëse dënohet, do të ndëshkohet

Neni 2 dhe Protokollin 6 dhe 13: shfuqizimi i dënimit me vdekje

me vdekje dhe do të ekzekutohet. Shtetit ekstradues do t’i kërkohet të marrë siguri të qartë e detyruese nga Shteti pritës që personi nuk do të dënohet, apo të paktën, nëse merr një dënim të tillë, dënimin nuk do të ekzekutohet. Dhënia e një sigurimi të paqartë me efektin që autoritetet gjyqësore do t’i bëjnë të ditur gjykatës se do ta gjykojnë personin, për të cilin Shteti ekstradues do të preferonte që të mos imponohej apo të mos ekzekutohej vendimi me vdekje (sigurim i tillë që u ofrua nga autoritetet gjyqësore të Virxhinias në çështjen Soering), është qartësisht i pamjaftueshëm.

Ekstradimi i personit pa marrë një siguri të tillë do të përbëjë shkelje të Konventës. Gjithsesi, individët tashmë duhet të kenë të drejtën për të vlerësuar të drejtën për të mos u ekstraduar në rrethana të tilla përpara gjykatave vendase në bazë të Neni 13 të Konventës, që u jep të gjithëve të drejtën për një zgjidhje efektive përpara këtyre gjykatave kundrejt një shkeljeje të pretenduar, apo rreziku të pretenduar për të drejtat e tij ose të saj substantive në bazë të Konventës.

Gjithashtu, nëse personi që do të ekstradohet bën apel në Gjykatën e Strasburgut dhe Gjykata tregon se, si një masë e përkohshme, Shteti ekstradues nuk duhet ta dorëzojë personin, Shteti në fjalë do të shkelë Nenin 34, nëse nuk do ta përmbushë atë kërkesë.

Sigurisht që dorëzimi i një personi në një Shtet që nuk është Palë, ku ai ose ajo mund të përballet me dënimin me vdekje, pa kaluar nëpërmjet një procedure formale në Shtetin ekstradues (si në të ashtuquajturin “dorëzime në raste të jashtëzakonshme”), përbën një *fortiori* kundrejt Neneve 2 dhe 13 – dhe kundrejt Neni 5, që ndalon

arrestimet arbitrare dhe ndalimet (duke përfshirë pengmarrjen për qëllime të tilla abuzive).

Tashmë është bërë një praktikë e mirë e përbashkët për Shtetet Anëtare të Këshillit të Evropës që të kërkojnë një siguri të tillë, dhe jo për të ekstraduar një person, përveç kur një siguri e tillë jepet; kjo zbatohet edhe për personat që gjenden nën rrezikun e ekstradimit apo dëbimit në një vend ku ata mund të përballen me dënimin me vdekje për të sfiduar ekstradimin e qëllimshëm apo dëbimin në gjykatat vendase.

Në teori, fakti se Protokollin e 13-të nuk është nënshkruar dhe ratifikuar nga të gjitha Shtetet Anëtare të Këshillit të Evropës, lë disa hapësira të vogla në këtë sistem të mbrojtjes kundrejt dënimit me vdekje. Shteti i vetëm që nuk e ka ratifikuar ende Protokollin e 6-të dhe që as nuk e ka nënshkruar apo ratifikuar Protokollin e 13-të, Rusia, mund të argumentojë se ende mbetet në të njëjtën pozitë ligjore në bazë të Konventës, siç ishte Mbretëria e Bashkuar në kohën e çështjes së Soering - dhe se rrjedhimisht mund të ekstradojë persona për në Shtetet që e mbajnë dënimin me vdekje në kohë paqeje, përsa kohë që rrethanat e saj nuk cenojnë Nenin 3. Kjo praktikë nuk ka shumë të ngjarë që të vihet në zbatim, pasi vetë Rusia ka zbatuar një moratorium për ekzekutimet.

Rusia dhe të 12 Shtetet që janë Palë të Protokollit të 6-të, por jo të Protokollit të 13-të, mund të argumentojnë se meqë ato mund ta mbajnë (dhe prezumohet që po) dënimin me vdekje në kohë lufte, edhe mund të ekstradojnë një person që ndodhet brenda juridiksionit të tyre për në një Shtet që është në luftë e që e ka dënimin me vdekje në atë kontekst. Gjithsesi, duke pasur parasysh

kushtet ekstremisht të rrepta që imponohen në lidhje me çdo lloj ekstradimi që mund të lejohet ende, duke mos qenë në kundërshtim me Nenin 3 *per se* - si për shembull kushtet që gjykatat të jenë plotësisht të pavarura dhe të paanshme dhe që procedurat të jenë tërësisht në përputhje me të gjitha kushtet e Nenit 6, si dhe kushtet që lindin nga Neni 3 të cilat ndalojnë situata të ngjashme me ato të “fenomenit të pritjes së ekzekutimit të dënimit me vdekje në radhë” – do të jetë jashtëzakonisht e vështirë që të vihet në zbatim një ekstradim apo dëbim i tillë në mënyrë të tillë që të jetë në përputhje me Konventën. Cilido Shtet që e mban ende dënimin me vdekje, zor se mund të përmbushë këto kushte. Shumë prej tyre sigurisht që nuk do të mund t'i përmbushin këto kushte në çdo lloj situatë të veçantë lufte, duke përfshirë edhe procedurat që zakonisht kryejnë gjykatat ushtarake apo komisionet që mund të imponojnë dënimin me vdekje. Për Shtete të tjera, kushtet fizike apo psikologjike që ndjekin këto procedura do të bien ndesh me standardet e Nenit 3, nëse do të zbatohen.

o – O – o

Londër/Kembrixh, dhjetor 2005 – prill 2006

Autori: Douwe Korff është Profesor i së Drejtës Ndërkombëtare në London Metropolitan University, Londër, Mbretëria e Bashkuar.

Ai ka përfaqësuar kërkuesit në çështje të ndryshme, ku ndërmjet të tjerash, McCann-, Caraher-, Kelly- dhe Shanaghan kundër Mbretërisë së Bashkuar.

